

Josep Pascual Tirado i l'Obra del Diccionari (1920 / 1930)

CONLLOGA. f. || 1. Acte de deixar-se mútuament l'animal de treball els pagesos que només en tenen un, a fi de formar el parell necessari per a llaurar, batre, etc. (Camp de Tarr., Conca de Barberà, Calasreit, Rib. d'Ebre, Maestrat, Morella). Un dia de llaurar ab dues bèsties, y si no ne tenen siné una, ab una collita, de 1598 (Segura Hist. Sta. Col. 234). || 2. Consorci de dues o més persones per a un fi comú (Camp de Tarr.); cast. *consorcio, connerio, compañía*. Es deia «fan conlloga», per exemple, quan s'unien tres famílies per fer soldat el fill d'una d'elles (Maspujols). || 3. Companyia amistosa, lligam de simpatia (Castelló de la Pl.); cast. *compañia, camaraderia*. Sidorro havia... fet paus i pacte de aliança i bona conlloga ab los ravanells, Pascual Tirado (BSCC, VIII, 246).

Lluís Gimeno Betí

SOCIETAT CASTELLONENCA DE CULTURA

SOCIETAT CASTELLONENCA DE CULTURA
COL·LECCIÓ FILOLOGIA, III

Josep Pascual Tirado
i l'Obra del Diccionari
(1920 / 1930)

LLUÍS GIMENO BETÍ

Josep Pascual Tirado
i l'Obra del Diccionari
(1920 / 1930)

CASTELLÓ DE LA PLANA
M.M.

© COPYRIGHT:

SOCIETAT CASTELLONENCA DE CULTURA
C/. Major, 87 - Apartat 16 - 12008 Castelló de la Plana

ISBN: 84-86113-28-8
Depòsit legal: CS-181-00

Imprimeix: GRAMON IMPRENTA HNOS. S.L.
C/. Jorge Juan 40 - Castelló

A tot aquell qui haja desitjat, en un rampell de goig,
alguna cosa límpida.

In memoriam Josep Pascual Tirado

L'ESCENA DEL COMBAT

El món, l'univers.
El cos, l'esperit.
La febre del vers
que mata el profit.
La vida i la mort,
la guerra i la pau.
L'afany de conhort
que plau i desplau.
Combat permanent
de l'ombra i la llum:
qui sap ço que sent
si sent que és tot fum?

Bernat Artola Tomàs
(Fulles del temps)

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	9
CARTA N° 1	19
CARTA N° 2	20
CARTA N° 3	21
CARTA N° 4	24
CARTA N° 5	26
CARTA N° 6	28
CARTA N° 7	30
CARTA N° 8	32
CARTA N° 9	34
CARTA N° 10	35
CARTA N° 11	37
CARTA N° 12	39
CARTA N° 13	42
CARTA N° 14	43
CARTA N° 15	45
CARTA N° 16	46
CARTA N° 17	48
CARTA N° 18	50
CARTA N° 19	51

CARTA N° 20	53
CARTA N° 21	54
CARTA N° 22	57
CARTA N° 23	59
CARTA N° 24	61
CARTA N° 25	63
CARTA N° 26	65
CARTA N° 27	67
CARTA N° 28	69
CARTA N° 29	71
CARTA N° 30	74
CARTA N° 31	78
CARTA N° 32	80
CARTA N° 33	81
CARTA N° 34	82
CARTA N° 35	83
CARTA N° 36	84
CARTA N° 37	85
CARTA N° 38	88
CARTA N° 39	89
CARTA N° 40	92
CARTA N° 41	95
CARTA N° 42	99
CARTA N° 43	101
CARTA N° 44	103
CARTA N° 45	105
CARTA N° 46	107
CARTA N° 47	108
BIBLIOGRAFIA	109
ÍNDIX DE MOTS ACLARITS QUE APAREIXEN A LES CARTES	115

INTRODUCCIÓ

1. La història social de la nostra llengua al segle XX té un capítol pendent per estudiar, i és el relacionat amb els esdeveniments entorn a *l'Obra del Diccionari* que mossèn Alcover, aquell capellà manacorí d'esperit ferreny i enamorat de la llengua, començà i no pogué acabar, fet que com tothom sap conclogué el seu deixeble Francesc de B. Moll per a glòria de la nostra llengua i encara de tota la Romània: el famosíssim, i finalment anomenat, *Diccionari català-valencià-balear*. Com és sabut, uns dels objectius de l'iniciador del *Diccionari* fou que cada localitat del nostre territori lingüístic pogués comptar almenys amb un responsable territorial que fes arribar les «cèdules» a la no menys famosa *calaixera* de mossèn Alcover. Aquests responsables comarcals eren nomenats entre els col·laboradors de «poca son», segons expressió del mateix mossèn Alcover, per a tot seguit ser incorporats com a «corresponsals» de *l'Obra del Diccionari* a les seues respectives localitats. Les comarques valencianes septentrionals tingueren l'enorme sort de comptar amb dos corresponsals d'una gran talla cívica: per a les comarques dels Ports de Morella i el Maestrat en fou nomenat mossèn Joaquim Garcia Girona (*cfr.* Gimeno Betí, 1996), perfecte coneixedor del seu parlar i amb una formació lingüística no gens menyspreable per a l'època (sobretot dins l'àmbit de la lexicografia, *cfr.* Gimeno Betí, 1998). La comarca de la Plana estigué representada per Josep Pascual Tirado, un dels escriptors valencians més destacats dels primers cinquanta anys d'aquest segle.

La correspondència que ara publique -amb alguna nota d'aclariment- entre Josep Pascual Tirado i mossèn Antoni M. Alcover i Sureda abraça la dècada compresa entre els anys 1920 a 1930, època molt significativa per a les lletres castellonenques i també per a la nostra llengua en la qual es congrien i es fan realitat tots els desigs que venien d'èpoques pretèrites.

2. S'anomena *Obra del Diccionari* l'esforç que hom esmerçà per a dur a cap la recopilació del material per a la redacció i posterior publicació del *Diccionari català-valencià-balear*. Aquest període, que començà en 1901 i acabà en 1962, té diverses etapes algunes de les quals són reflectides a la correspondència que ara publiquem. La idea primigènia d'aquest diccionari comença a encendre's en la ment de mossèn Alcover quan aquest s'adona de la gran força expressiva del llenguatge mallorquí en redactar les seues *Contarelles* i *Rondaies* per tal com els temes folklòrics li exigien una constant observació i anotació del vocabulari popular. És a partir d'aquesta tasca d'anotació lexical, doncs, que concebé ja de bona hora la idea de fer un diccionari. Per a interessar la gent en el seu projecte redacta un document que anomena *Diccionari de la llengua Catalana. Lletra de Convit que a tots els amics d'aquesta llengua envia Mn. Antoni Mª Alcover*. Va dividida en sis capítols i una conclusió. En aquest projecte s'exposa l'abast del diccionari: ha de contenir la llengua catalana en totes les formes antigues i modernes, parlades i escrites. La manera com s'ha de realitzar és exposada al capítol III, on mossèn Alcover dóna instruccions detallades als col·laboradors referents a la redacció de les cèdules o fitxes del llenguatge escrit i del llenguatge vivent. Aquest darrer s'havia de recollir segons un qüestionari de 583 seccions que arribaven a tots els ordes de conceptes, des dels religiosos i filosòfics, passant pels meteorològics, geogràfics, etc. fins als de les professions i oficis. El capítol IV (*Els corresponsals*) estableix la tasca dels representants que l'*Obra del Diccionari* ha de tenir a les poblacions importants, i que han de servir d'enllaç entre l'oficina central i els col·laboradors comarcals. Durant l'any 1901 la *Lletra de Convit* s'escampà per tot el territori de la llengua, i mossèn Alcover féu el seu segon viatge de propaganda i exploració per tot aquell territori. Pel maig d'aquell mateix any també féu un viatge a Madrid, principalment per consultar el seu projecte de Diccionari amb don Marcelino Menéndez y Pelayo, que li l'aplaudí i l'encoratjà. Encara faltava aparéixer, però, una aïna imprescindible que aglutinà i informà puntualment de totes aquestes tasques: el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*.

3. Generalment es considera Josep Pascual Tirado (Castelló de la Plana, 1884-1937) el continuador de l'estil literari de Salvador Guinot, per bé que aquell tenia un domini literari més tècnic que aquest, i sobretot lingüístic que representa un cas molt singular comparat amb els escriptors valencians de la seua època, i potser de tot el segle XX valencià.

En 1894 comença el batxillerat i durant aquesta etapa de la vida és descrit, anys després per González-Espresati (1943: 41), com a personatge dinàmic i amic de la broma. Destacava tant entre els companys i amics que aquest escriptor decidí escriure una narració de joventut -que es va perdre durant la Guerra d'Espanya- d'ambient estudiantil en què *Mirona* era una de les

principals figures (González-Espresati, 1943: 41). Les primeres col·laboracions literàries de Josep Pascual Tirado apareixen durant l'època escolar de batxiller en un periòdic estudiantil titulat *El Bombo* (després, *El Povenir*), davall el pseudònim de *P. Pito*. En aquest periòdic, temps a venir, hi havia de publicar Maximia Allozà un madrigal «inolvidable», segons paraules de González-Espresati (1943: 43). D'aquesta època són els seus escrits, *Mahomet el Llandero* («tragicomedia en tres sarsuelas y ventisinco entreactos»), i el poema *A la bota*, versos bàquics més pròxims a Rabelais que a Anacreont. Es tracta d'obres de joventut perdudes que segons C. González-Espresati Sánchez (1943) eren mers entreteniments d'escàs valor literari. Cap a 1900-1901, acabat el batxillerat, deixa els estudis i dedica la seua atenció i esforç al conreu de les terres que posseeix a les partides de la Magdalena, Benadressa, Fadrell, Almalafa, Gombau i a les terres de marjal. Però les afeccions literàries començades a l'època d'estudiant no les abandona mai. I és en aquell ambient de llauradors on capta no sols els modismes fresquíssims de la seua llengua i les veus castisses del lèxic popular, sinó també les rànies faules infantils transmises des de l'arrel dels temps castellonencs, d'avi a nét, segons afirma Carlos G. Espresati. Durant l'estiu de 1907 s'editava a la nostra ciutat una *Hoja literaria de La Provincia*, que es publicava setmanalment a l'esmentat periòdic. Pascual Tirado hi donà a conèixer dos escrits: *Cosas del amor* (esbós dramàtic el tema del qual seria la base de la seua futura novel·la curta *Fruita de repom*) i *Dolor de padre*. En aquests texts, escrits en un castellà encarcarat, ja hi apareixien locucions dialectals i breus diàlegs en valencià en els quals s'apuntava la frescor narrativa que no encertava a aclarir fent servir l'idioma cervantí. Sembla ser que Tirado escrivint en valencià podia manifestar d'una manera més sincera els batecs dramàtics d'aquells contes, cosa que no aconseguia en castellà. Encara que per aquesta època no abandona completament l'ús literari d'aquesta llengua, a la premsa local (diaris i revistes) hi apunta ja la gràcia costumista que, a la fi, qualla en íntegra literatura en la novel·leta curta *Fruita de repom*, escrita al novembre de 1920 i publicada al *Cuento del Dumenge* de València al febrer de 1921. Així, d'una manera natural, culmina l'ascens literari i lingüístic del nostre narrador. Entre els anys 1920 i 1930, Pascual Tirado publica una sèrie de narracions i comença així les col·laboracions literàries al «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», de la mà del seu mentor i amic Ricard Carreras, però també publica al diari *Libertad* (1922). Pascual Tirado considerava a Carreras com a un «germà major»¹, «quasi pare», «mestre doctíssim» que el va animar i li va ensenyar el conreu literari (Pascual Tirado, 1929: 112), i arribava a afirmar que «los personatges dels meus retauls de

1. Sembla que Ricard Carreras era parent de Pascual Tirado, i aquest el solia anomenar «cosí». Informació que dec a l'amabilitat del Sr. Vicent Pascual Roig, fill del nostre escriptor.

costums li tenen que agrair moltíssim, puix ell adobava maravellosament tot ço que jo li presentava a mig fer...» (Pascual Tirado, 1929: 112). Des del punt de vista literari, Tirado afirma de Carreras que «Ell m'inculcà l'afició als nostres clàssics valencians, puix ell era un gran coneixedor d'aquesta mena de literatura, que d'ells té fets vocabularis i estudis. I això que la seua especialitat eren els clàssics castellans i francesos» (Pascual Tirado, 1929: 112-113).

Aquelles narracions breus, juntament amb altres, formen la recopilació *De la meua garbera. Contalles de Castelló de la Plana*, publicada per la Societat Castellonenca de Cultura en 1935. Tirado, estèticament, s'emmarca dins l'àmbit paracostumista, segons l'ha definit Teresa Esteve (1986). Aquesta influència estètica, juntament amb la lectura dels escriptors clàssics de la nostra literatura, acabaren per conformar l'estil inconfusible d'escola literària castellonenca que comença amb Guinot i culmina amb Tirado, a través d'un camí ple de matisacions i de distàncies literàries que abraça molts autors -tant poetes com narradors-

També van apareixent des de 1922 a 1924 al «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» els diversos capítols de *Tomba-Tossals* -com ja s'apuntava més amunt-, recopilats en llibre en 1930, qualificat de joia de la narrativa valenciana de la primera meitat de segle per Vicent Simbor (1988). Segons Pascual Tirado fou a partir de la lectura dels clàssics catalans, i sobretot «d'eixes lectures, d'eixe Tirant lo Blanch i de la *Crònica* de Muntaner, llegits i rellegits baix les garroferes del meu Mas de la Madalena, va començar a brollar en la pensa meua, romàntica i bullidora, lo meu fill estimadíssim -del qual estic molt pagat-, honor i glòria meua, el famós cavaller i símbol nostre, el gran *Tombatossals*» (Pascual Tirado, 1929: 113). Aquesta obra serà la culminació de les millors virtuds literàries dels escriptors castellonencs. Aquest relat, recreat sobre la base d'un conte folklòric, serveix per a alçar un impressionant i personalíssim edifici lingüístic, molt especialment en el nivell lèxic. Amb aquesta obra, el seu autor aconsegueix la creació d'un mite nacional on el personatge principal -*Tombatossals*- juntament amb els seus companys -la *Conlloga*- són embarcats en aventures que, com totes les bones descripcions folklòriques, són una barreja d'epicitat i distanciament irònic, segons afirma Josep Lluís Sirera (1995).

4. La col·laboració de Josep Pascual Tirado al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* és la següent:

Any 1920

1.- «De la vida castellonera. La font de la reina I, II» *BSCC*, V, (setembre de 1920), pp. 137-142.

2.- «De la vida castellanera. La Font de la Reina, III, IV», *BSCC*, VI, (octubre de 1920), pp. 170-175. Al final de la narració, hi apareix la data de «25 Joliol 1920».

3.- «De la vida castellanera. Còses de la regá», *BSCC*, VII (novembre de 1920), pp. 213-216.

4.- «De la vida castellanera. El Nadal de un remendó», *BSCC*, VIII (desembre de 1920), pp. 235-242.

Any 1921

5.- «De la vida castellanera. La darrera gaita», *BSCC*, X (febrer de 1921), pp. 46-53.

6.- Fitxa nº XVIII de «Folklore valencià» al Qüestionari nº 2. Oracions, *BSCC*, XI (març de 1921), p. 93

7.- «De la vida castellanera. Dumenge de la Ròsa». Pascual Tirado dedica aquesta narració «Al Exm. Sr. Compte de Lavern», *BSCC*, XIII (maig de 1921), pp. 151-157.

8.- Fitxa nº XXV de «Folklore valencià» al Qüestionari nº 1. Refrans, *BSCC*, (juliol de 1921), p. 218.

9.- «De la vida castellanera. Raboseta», *BSCC*, XV (juliol de 1921), pp. 220-224. Al final, hi duu la data «Castelló de la Plana, Febrer 1921».

10.- Fitxa nº XXVIII de «Folklore valencià» al Qüestionari nº 2. Oracions, *BSCC*, XVII (setembre de 1921), p. 273.

11.- «¡Santa nit de Nadal!», *BSCC*, XX (desembre de 1921), pp. 375-378.

Any 1922

12.- «De la vida castellanenca ¡Qui té xiques menge bunyòls», *BSCC*, XXI (gener de 1922), pp. 10-13. Al final de la narració, hi apareix la data «Castellón Enero 1922».

13.- De la vida castellanenca. Sastre, músic, llaurador... i sempre sastre», *BSCC*, XXIV (abril de 1922), pp. 148-151.

14.- «De la vida castellanenca. Sastre, músic, llaurador... i sempre sastre, II», *BSCC*, XXV (maig de 1922), pp. 187-191.

15.- «De la vida castellanenca. Sastre, músic, llaurador... i sempre sastre, III», *BSCC*, XXVI (juny de 1922), pp. 224-226.

16.- «De la vida castellanenca. 'No está la carn en la cistella per falta de gat'...», *BSCC*, XXIX (setembre de 1922), pp. 333-335.

17.- «Contalles de la terra. Tomba-tossals», *BSCC*, XXX (octubre de 1922), pp. 357-361.

18.- «Contalles de la terra. Tomba-tossals en la Cort del Rei Barbut», *BSCC*, XXXII (desembre de 1922), pp. 423-428.

Any 1923

19.- «Contalles de la terra. Tomba-tossals en la Cort del Rei Barbut III», *BSCC*, XXXIII-XXXV (1923), pp. 28-35. Al final de la narració, hi apareix la data «Desembre de 1922».

20.- «Contalles de la terra. IV. Tomba-tossals i la Serena de la Mar», *BSCC*, XXXVI-XXXVIII (1923), pp. 161-168. Al final de la narració, hi apareix la data «Castelló, Novembre 1923».

Any 1924

21.- «Contalles de la terra. Los cavallers de Sant Cristófol i Garxolí del Cenillar V», *BSCC*, V (1924) (I), pp. 62-69.

22.- «Contalles de la terra. Conquesta de les Illes Columbretes VI», *BSCC*, V (1924) (III), pp. 207-214.

23.- «Contalles de la terra. Conquesta de les Illes Columbretes VII», *BSCC*, V (1924) (IV), pp. 271-277.

24.- «Contalles de la terra. VIII. Conquesta de les Illes Columbretes», *BSCC*, V (1924) (V), pp. 338-351.

25.- «Contalles de la terra. IX. Conquesta de les Illes Columbretes», *BSCC*, V (1924) (VI), pp. 415-422.

26.- «De la vida castellanenca. El milacre de la Lledonera», *BSCC*, VI (1925) (II), pp. 84-91. Al final de la narració, hi apareix la data «Maig 1924».

27.- Fitxa n° XLIX de «Folklore valencià» al Qüestionari n° 2. Refrans, *BSCC*, VI (1925) (III), p. 208.

28.- «De la vida castellanenca. La Torná», *BSCC*, VI (1925), (IV), pp. 229-235.

29.- «De la terra castellanenca. Lo darrer Belem», *BSCC*, VI (1925) (VI), pp. 333-342. Al final de la narració, hi apareix la data «Castelló, Desembre 1925».

Any 1926

30.- «De la vida castellanenca. Aigua y ... trons», *BSCC*, VII (1926) (IV), pp. 192-194.

31.- «De la vida castellanenca. Del mestre sangrador i los teuladins golafres», *BSCC*, VII (1926) (VI), pp. 321-329. Aquesta narració porta la següent dedicatòria « a Bernat Artola en deute i per afecte ». Al final de la narració, hi apareix la data «Agost 1926».

Any 1927

32.- «De la vida castellonenca. Del llaurador beneit i lo sastre espavilat», *BSCC*, VIII (setembre-octubre de 1927) (V), pp. 243-249.

33.- «De la vida castellonenca. Lo padrí rumbós», *BSCC*, VIII (novembre-desembre de 1927) (VI), pp. 312-315. Al final de la narració, hi apareix la data «Març 1927».

Any 1928

34.- «De la vida castellonenca. La Còlla del sinyó Nasio en les festes de l'Agost», *BSCC*, IX (juliol-agost de 1928) (IV), pp. 219-226.

Any 1929

35.- «Com vaig escriure jo el Tomba-tossals», *BSCC*, X (maig-juny de 1929) (III), pp.111-113. Al final de la narració, hi apareix la data «Març, 1929».

36.- «Notas bibliográficas. Aplech de Rondalles Mallorquines per *Jordi des Recó*», *BSCC*, X (maig-juny de 1929) (III), p. 151.

Any 1930

37.- «De la vida castellonenca. Nanos i jagants», *BSCC*, XI (març-abril de 1930) (II), pp. 73-81. Al final de la narració, hi apareix una nota que diu «Il·lustracions de M. Sales Boli».

38.- «De la vida castellonenca. Del picador confundit, el manyà entremetent i el borriolenc espavilat», *BSCC*, XI (setembre-octubre de 1930) (V), pp. 300-303. Al final de la narració, hi apareix la data «Novembre 1929».

Al *Boletín* XI (novembre-desembre de 1930) (VI), p. 313, hi apareix un escrit titulat «Galardones» en què es fa esment del premi a l'edició del Tombatossals. Data del 7 d'octubre de 1930.

Any 1931

39.- «L'amic perdut», *BSCC*, XII (Suplement al quadern III, 1931), p. V.

5. Dins el capítol dels agraïments, aprofite l'avinentesa d'aquesta publicació per regraciar, primerament, el Sr. Francesc Moll Marqués que possibilità la troballa i posterior fotocòpia de l'esmentada correspondència a l'arxiu del seu pare, i que fou posada al meu abast gràcies a la seua benvolença. També vull regraciar el meu amic i col·lega en les dèries filològiques Jaume Corbera Pou que em presentà el Sr. Moll i m'acompanyà a l'editorial del mateix nom on es guarda més de la meitat de la història de la nostra lingüística recent i que espera que algú, algun dia, la classifique, catalogue i es-

tudie per a major glòria i honor de la llengua. Em fotocopià, a més, la primera ressenya que es féu sobre el *Tombatossals* i em proporcionà la informació i posterior còpia de la carta n° 47 del present estudi, la qual no figura a l'arxiu de can Moll. Cal també regraciar el coronel Ricardo Pardo per la informació que em proporcionà sobre el governador militar de Castelló de la Plana Jerónimo Palou de Comaseca y Moragas citat per Pascual Tirado a la carta n° 29, així com Francesc Pérez Moragon el qual m'informà sobre l'erudit valencià José Osset Merle i el col·lega i amic Tomàs Martínez que em fotocopià l'article referent a Basilio Sotomayor, citat per Tirado a la carta n° 40. Cal agrair també a Emília Sanchis, del Centre de Documentació de la Universitat Jaume I, les tasques de recerca a diverses biblioteques espanyoles.

He de fer un agraïment especial al P. Miquel Batllori que em contestà molt amablement una carta en què li demanava sobre dos pares jesuïtes que apareixen a la carta n° 40, i que em van resultar prou difícils d'identificar; gràcies a la seua saviesa i amabilitat he pogut aclarir les notes 3 i 4 d'aquella carta, i al P. José M. de la Escalera que em donà molta informació sobre el P. Jean Crasset i el P. Miguel Gutiérrez, pseudònim de Basilio Sotomayor, que apareixen a l'esmentada carta de Tirado.

Finalment, vull agrair al senyor Vicent Pascual Roig, fill del nostre narrador, la bona acollida que em dispensà en una visita que vaig fer a casa seua, seguida d'una interessant conversació sobre aspectes poc coneguts i personals del seu pare.

6. Pel que fa a l'edició de la present correspondència, he transcrit literalment les paraules tal i com van ser escrites pel seu autor, d'aquesta manera es fa palesa de l'evolució ortogràfica i gramatical de Josep Pascual Tirado durant els primers deu anys, aproximadament, de la seua vida de narrador. L'ortografia usada per l'escriptor castellanenc respon, per tant, únicament als seus criteris, amb les inseguretats i contradiccions ortogràfiques i lingüístiques pròpies d'aquella l'època. Deixe a la lliure interpretació dels lectors les conclusions de tipus sociolingüístic, ideològic i polític que es desprendran de la lectura d'aquestes cartes; totes responen, naturalment, al pensament del seu autor. Quant a la puntuació, molt desgavellada en l'original i amb una gran despreocupació per part de l'autor segons afirma a la carta n° 8 i al penúltim paràgraf de la carta n° 39, he considerat finalment, no sense dubtes, deixar-la tal com l'autor de les cartes la concebé, d'aquesta manera es respecta escrupolosament la redacció de la present correspondència.

LLUÍS GIMENO BETÍ,
UNIVERSITAT JAUME I.

— CARTES —

CARTA N° 1

Castelló de la Plana 19 octubre 1920

[contestada 26 octubre 920]

Mosen Antoni Mª Alcover

Distinguit sinyor meu: En mon poder la seua postal. No cal dir-li la gran satisfacció qu'ella m'ha produït, sols per el motiu de ser dictá per qui es; ara que se coneix que té vosté el cor molt obert a la caritat i en eixa repartida seguida, de la seua, me'n ha tocat una bona raïo, en forma de espresions i alabançes que cregue-hu Mosen, no les mereisc.

De totes les maneres, li agraisc tanta benevolencia i li envíe les gracies mes veres, advertin-li qu'han segut les seues lletres el mes presiat premit qu'he recibit en la meua vida de aficionat lliterari. Deu Nostre Sinyor li pague tant de bé.

Arreplegue gustós la invitació que'm fá a la ajuda de la seua tasca ja comença¹, i des d'hara pot contar en la meua reduïda inteligensia, que si tamateis ella es casi res, per á esta clase de proposits sol anar acompanyá d'una voluntat tan ferma y gran que crec qu'entre les dos se podra fer alguna cosa. Pregunte quan desige, lo que no sabré hú averiguare. El resultat sera el saber-ho vosté. Jo crec que la questió es cabasejar cap al seu objecte.

Lo que vullgue que tingue en conter es que tot açò que jo escric es pura afició, escrit bais la figuera en ratos de descans de treballs de llaurança. Aixi es que d'un llaurador no espere molt, a tot cas, molta, pero molta voluntat com li repetix.

Mane en llibertad d'este admirador de vosté, que mai li agrairá el favor que li fá. Perdona la tardança en contestar-li.

Bese la seua má reverenment son affm.

José Pascual Tirado [-136]

Un dia d'estos recibira la contestació y significat d'aquelles paraules y mes encara. Mane.

1. Es refereix a la invitació feta per part de mossèn Alcover perquè Tirado participe dins l'*Obra del Diccionari* en l'arregla de lèxic viu a la seua localitat, en aquest cas Castelló de la Plana i la seua comarca.

CARTA N° 2

Castelló de la Plana 3 novembre 1920

[contestada 24 novembre]

Sr. Mn. Antoni Mª Alcover

Molt sinyor meu: Recibida la seua del 26. Agrait en extrem a les alabançes que me prodigue.

Tinc que dir-li que ja he començat á treballar en el sentit que voste vol, i ademés he moviliçat a tota la camará de Bolletí¹ per-a que treballán tots, si-gue un exit lo de *els corresponsals* de aqui.

Jáu recibera tot junt, o ha' tongaes d'importançia lo nostre. Parle aixi perque jo he fet solidaris d'aço als companys de redaccio.

El meu domicili es carrer de la Ensañança n° 7, i espere que m'enviara la Revista² seua, encara que en la Redaccio ja son suscritors per-o ja alguns numers. que no arriba [sic]. Diguem que li pareix la segon part del cuento Font de la reina que va en este mes³.

Mane pues de este servidor seu que te en alta estima la seua amistad i bese la má

Jose Pascual Tirado

Enviem sense falta la Revista⁴ i me dira com tinc que fer el pago.

1. Josep Pascual Tirado va fer participar del treball de recollida de lèxic vivent Salvador Guinot, Gaetà Huguet, Lluís Revest i Àngel Sánchez Gozalbo, entre els més destacats («tota la camarà del Bolletí»), els quals el van ajudar en la confecció de fitxes («cèdules» en el llenguatge de l'època) extretes sobretot de les contalles que Tirado anava publicant al BSCC.

2. Es refereix al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. Segons Moll (1962: 62-63) era, cronològicament, la primera revista filològica espanyola, i va començar a aparéixer al mes de desembre de 1901. En aquesta revista, mossèn Alcover hi anava donant notícies dels estudis sobre la llengua -redactats per ell o per altres estudiosos-, parcials o globals, però també del dietari dels seus viatges, bé pel propi territori lingüístic, bé per l'estranger. Ultra això, hi anaven apareixent les llistes de col·laboradors amb instruccions precises de la faena, de les seccions i arxius on treballaven, ressenyes de llibres etc. Era, doncs, una revista alhora científica i informativa de la marxa dels treballs sobre el futur Diccionari.

3. Pascual Tirado s'equivoca en aquest punt perquè la segona part (capítols III i IV) del conte «La Fònt de la Reina» no va aparéixer al novembre, sinó al número VI del BSCC d'octubre de 1920, i ocupa les pàgines 170-173. Es suposa que la consulta referida a la primera part (capítols I i II, BSCC, n° V, setembre del mateix any, pp. 137-142) ja devia haver tingut resposta per part de mossèn Alcover, fet que no sabem perquè la primera carta que posseïm data del 19 d'octubre de 1920.

4. *vide* la nota n° 2.

CARTA N° 3

Castelló de la Plana 12 novembre 1920

[contestada 24 novembre]

Rdo. Sinyor En Antoni Mª Alcover. Pbo.

Sinyor meu admirat: Tinc referències de voste, per articles llegits en A.B.C. i antes d'això, per-o quan mes l'ha conegut de veres, ha segut despres de llegir el seu Bolletí, que dit siga de passo, he rebut en molt de gust.

Si antes el coneixie com á deu, hui el conec com á milanta. Si antes el volia servir de bonna [sic] voluntat, huí la meua vida es per-a vosté, porque homens com vosté no'n queden per desgràcia, tan açerrims, tan costans, tan entusiasmat en un proposit sant, beneficiós i de tanta cultura.

¡Quin calvari ha passat i quan haurá sufrit! Per-o veig que voste no s'arredra de res. Fá bé de ser aisina. La posteritat ja li donará el seu mereixcút i hui per hui, pot contar en l'admiraçió d'una grant part de Espanya, si no de tota.

¡Els de la Lliga!¹ ¡Cuan que bé que els coneix!

Jo els seguix els passos i els tinc també coneguts ¡qui els comprare i no els conegueren! ¡Unamuno! ¡Unamuno!² ¡Indaleçi Prieto!² ¡Domingo!² Pero home, si estém farts de oirlos barbariçar per totes bandes!

¿I porque tanta quimera á voste?³ ¿Ells son hòmens per-a fer grans empreses? ¡Ja sabém per-a que son bons!

Jo el felicite de cor per el triomfo que contra ells ha guañat⁴, jo li desitje molts anys de vida per-a be de la Patria i la llengua vernàcula seua i meua; jo vullguera saber mes que Lepe, per-a ajudar-li molt, jo li promet fer per voste

1. Es refereix a la *Lliga Regionalista*, partit polític català fundat a Barcelona en 1901. Tenia com a vehicle d'expressió el diari «La Veu de Catalunya». Entre els seus polítics més destacats cal esmentar Enric Prat de la Riba, Francesc Cambó, J. Ventosa i Calvell, Ramon d'Abadal, Josep Puig i Cadafalch i altres. Representava l'opció monàrquica, conservadora i burgesa. Va dirigir la Mancomunitat de Catalunya i va simpatitzar amb la Dictadura. A partir de 1933 prengué el nom de *Lliga Catalana* (cfr. Soldevila, 1974: 166-177; Ubieta *et alii*, 1970: 849).

2. Miguel de Unamuno i el tortosí Marcel·lí Domingo militaven dins les files del republicanisme, no així Indalecio Prieto, que era socialista. Tots tres personatges es van destacar per oposar-se a la subvenció de 25.000 pts que el Ministeri d'Instrucció Pública consignava per a l'*Obra del Diccionari* en les sessions de la Comissió de Pressuposts del Congrés dels Diputats de Madrid. Finalment, però, el 31 de març de 1920 s'aprovà la subvenció amb els vots en contra dels regionalistes catalans (Moll, 1962: 204-213).

3. Vol indicar Pascual Tirado amb aquesta pregunta l'estat de crispació política antialcoveriana que hi havia llavors dins el món de la política espanyola en general i a la catalana en particular.

4. La felicitació es refereix al fet que finalment mossèn Alcover aconseguí la subvenció que li permeté continuar la tasca del diccionari amb el fet paradoxal que foren els polítics de Madrid els qui van salvar el diccionari català front als de Barcelona que van fer quant van saber per afonar-lo (cfr. Moll, 1962: 211).

mes que puga. Estic arreplegan paraules, modismes i ditjos i tot lo que li puga aprofitar pera la seua *Calaixera*; ja aniré invianliu poc á poc, a tongaes. Si te pressa digueu i enseguida passara la mar la primera tongá.

Als amics i companys de Bolletí, també els faig treballar i anar de buscadissa i crec qu'entre tots se farà algo de profit.

En el numero de Novembre eixirá de En Gaeta Huguet⁵, ditjos, i de Cantó, aforismes⁶ i mes coses. Veija si d'aixo arreplega res; lo que'ls no diuen ni saben, liu buscare jo que hui ja'n tinc d'aforismes 140, que crec que no'ls saben eixos homens. ¿Es cert que En Gaeta Huguet te cosses bones per-a el Diccioniari i, demanaes per voste, no vullgué donar-liles?⁷

5. Al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* de novembre de 1920 (VII, pp. 197-199), hi ha un treball de Gaetà Huguet, efectivament, però no sobre «ditjos». El treball es titula «Oracions i precs religiosos valencians» que en realitat és una reivindicació de l'ús de la llengua dins l'àmbit religiós públic. Cal afegir sobre aquest aspecte que al *boletín* de maig de 1920 (I, pp. 26-27), Huguet hi inicia una sèrie d'articles anomenats «Fraseologia valenciana» que continuaran als números de juny (II, pp. 33-35) i de juliol (III, pp. 84-86) del mateix any. La intenció és donar a conèixer una petita mostra de la gran riquesa lingüística del valencià dins aquest àmbit de la llengua, tan important i encara avui descurat pels nostres lingüistes, que dona personalitat i caràcter a una determinada llengua.

6. Francesc Cantó iniciava al *Boletín* (II, juny de 1920, pp. 60-61; III, juliol de 1920, pp. 75-76; IV, agost de 1920, pp. 120-121; VII, novembre de 1920, pp. 206-208; XIII, maig de 1921, pp. 144-147 i XIV, juny de 1921, pp. 169-172) una sèrie de treballs titulats «Espigolant entre'l rastoll» que després publicaria la Societat Castellonense de Cultura en forma d'opuscle davall el títol *Espigolant entre el rastoll. Més de cent pensaments morals*, versió unitària dels mateixos pensaments apareguts també en el transcurs d'aquells anys al *Boletín*. Segons el subtítol es tracta de l'exposició de més de cent -en realitat són cent quinze- sentències unides per una mateixa intenció moralitzadora i des de diverses òptiques de la vida: pensaments cívicomorals (patriòtics, etc.), populars, clàssics i sobretot religiosos (adapta fins paràboles evangèliques i tot). En suma, l'autor ens mostra el model de vida cristiana, plena de sofriments i de dolor però que no s'atura en el conformisme d'una vida que transcorre per «la vall de llàgrimes», sinó que cerca l'activitat i defuig l'ascetisme religiós. (cfr. Esteve, 1986).

7. Sabem per la correspondència entre mossèn Joaquim Garcia Girona i mossèn Antoni M. Alcover que aquest darrer encomà a Huguet l'arreplega de lèxic viu referent a aspectes concrets, com ara el referit al camp conceptual de les ovelles, cabres, etc. Sobre això, mossèn Joaquim Garcia Girona, en una carta escrita des de Saragossa el 23 d'octubre de 1912, diu a mossèn Alcover: *Me va di (Gaetà Huguet) qu'estae en correspondencia en vosté, qui li habie demanat li buscare tots los mots referéns a «cabra». Li vaig ajudá en la «tasca» diénli els vocables que de cabra se diuen a Benassal* (Gimeno Betí, en redacció).

¡Es algo raro, En Gaeta⁸, i ser-a preçis que'l treballem si es que li fa falta á voste eixe *caudal* que diuen alguns que te, de veus.

Mane de mi en llibertat, i... sobren paraules li bese la má reverentment son affm

José Pascual Tirado

Mane.

8. Gaetà Huguet Breva (Castelló de la Plana, 1848-1925). Pertangué a una família de rics comerciants. Estudià Filosofia i Lletres a Barcelona i en 1865 s'embarcà cap a Buenos Aires on va exercir la docència durant uns quants anys. Posteriorment, es traslladà als Estats Units on fou professor de francès al «Fort Edwards Institute» de New York. En 1874, torna a la seua ciutat natal i ingressa al Partit Federal de Pi i Margall, per bé que les orientacions polítiques que es marcà en aquest partit foren de tendència valencianista. Va ocupar diversos càrrecs polítics, com ara la presidència de la *Lliga de Contribuents* (1881), diputat provincial (1890), regidor de l'Ajuntament (1906), etc. Col·laborà a la premsa valenciana i local (*l'Heraldo de Castellón*, *Ayer y Hoy*, *València Nova* i *Pàtria Nova*) sobre temes lingüístics, econòmics i històrics, i va exercir el mecenatge en activitats culturals: subvencions per a estudis de la llengua, donació d'un solar per a la construcció d'un gimnàs, etc. Fundà la «Juventut Regionalista» (1909) i «La Nostra Terra» (1913). Va dirigir el periòdic *La Veu de la Plana* (1916). És autor de l'opuscle *Orientacions valencianistes* (1905) (cfr. Sánchez Adell *et alii*, 1997: 49; Albertí, 1968: 401).

CARTA N° 4

Castelló de la Plana 3[0] Novembre 1920 [contestada 5 desembre 920]

Mosen Antoni Mª Alcover

Distinguit Sinyor de tots els meus respètes i consideracions: Recibida la seua carta del 24. Graçies de tot. Aném al grà. Tinc una llibreta, que ja va omplinsse, de paraules, ditjos i cosses que crec tenen que ser profitoses per-a el seu *comboi* del Diccioniari ¿Vosté vol que jo les copie i les envie cap ahi i aisina me dirá de quines val saber?

No pedrém temps, escrivint jo en vano i principalment voste, recibin cosses ja sabudes. De totes maneres, voste mane que á mi la faiena no me fá tremolar. Si envíe contestació á lo que se dignà preguntar-me, no tinga reparo en preguntar, no tinga; que jo en quant sapia una cosa no es quedarà per respondre i si no he u sé ho preguntare. Eise es el meu modo de ser.

Li envíe unes quántes paraules en cedula per-a que vetja si ho he faig bé. El pròxim número de dicembre¹, publicaré un quentet que li agradará per la varietat de modismos, ditjos i coses per l'estil. Pense dedicar-li eixe cuento². Voste perdone.

Els companys de Redacció de Bolletí agradeixen les seues paraules, i el tenen en molta estima³.

Pense que treballaran. Jò sempre els estic aturmentant, pues te que saber que jo soc el mes fluset de tots, que ells son persones de molta valía social, política, econòmica lliteraria i moral, i la veritat per mes que jo treballe, si no m'ajuden, faríe, clar que faríe, per-o ells si volen fer... (que si que farán) sera molt.

1. Es tracta de la narració «El Nadal d'un remendó», apareguda al n° VIII (desembre de 1920) del *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, pp. 233-242 davall l'epígraf «De la vida castellanera».

2. Aquesta afirmació no queda confirmada en la publicació del conte perquè aquest no hi porta cap dedicatòria.

3. Els companys de redacció a què es refereix Pascual Tirado eren, principalment, Lluís Revest, Àngel Sánchez Gozalbo, Salvador Guinot, Ricard Carreras, Gaetà Huguet Brevà i Joan Carbó Doménech. Segons Sánchez Gozalbo, aquests van ser els fundadors de la Societat Castellonenca de Cultura i del *Boletín* (Sánchez Gozalbo, 1964: 297-298). Ultra això, tenim també els qui s'estaven fora de Castelló, com ara el santmatevà mossèn Manuel Betí Bonfill (s'estava a Sant Mateu per aquesta època) i el benassalenc mossèn Joaquim Garcia Girona (que vivia a Còrdova per aquestes dates i dirigia el Seminari Major d'aquella localitat andalusa). Aquests dos darrers, juntament amb d'altres, no eren ben bé redactors del *Boletín*, però sí que n'eren col·laboradors.

Ells sons els que volen que jo deprenga á escriure el valençia be i be. Jo escolte i deprénc. S'empenyen que escrigue tots els números jo; que tinc que fer! La veritat que això que faig, *xico pleito*, no val la pena.

Si tinguere temps i ... i voste me fera un pròlec, jo li promet que faríe un llibret de costums castelloneres⁴ que crec no se burlaríe ningú, encara que tampoc meravellare, per-o el cas seríe fer algo en honra de les coses d'este poble que te la gent tan malfainera per-a treballar en coses d'estes.

¡Qui me tossiríe á mi al seu costat!

¡Que isida mes bonica faríe, per ser la primera!

En temps i paciència i la voluntat de Deu per davant tot se farà.

Bese la seua má reverentment son affm., servidor i bon amic

J. Pascual Tirado (signat)

4. Es refereix amb tota seguretat a la recopilació de contalles aplegades davall el títol *De la meua garbera*, que per aquestes dates tenia ja molt avançada amb molta probabilitat. Confirma aquesta hipòtesi el fet que al suplement del BSCC del nº XII (abril de 1921), aquesta obra ja hi apareix en premsa: *De la meua garbera.- Bròts de la terra castellanca*. Ultra això, tant en aquesta com a les cartes posteriors, Pascual Tirado demana un pròleg a mossèn Alcover per al llibre cada vegada amb més insistència.

CARTA N° 5

Castelló de la Plana, 12 de decembre, 1920 [contestada, 26 desembre, 1920]

Mosen Antoni Mª Alvover.

Distinguit sinyor i amic meu: Recibida la seua atenta del si faré en un tot lo que mane. V. ja sap que pòt manárme més encara; jò seré obedient en tot.

Entre les jornades de llaurança, escriure per-a el Bolletí, altres negocis que pòrte, treballar aconter per-a el llibret¹, lo de vosté², i la familieta, créguem que li done gracies á Deu per lo bé que me distribuís el temps. No tinc temps ni per-a fer pecats, com sol dir-se per así.

Gran alegria tinc perque me farà el pròleg³, gracies (sols no se torne tot aigua de tramussos) per part meua.

De part dels amics de redacció, graçies dels saludos i me diuen que si que treballen i pensen treballar mes encara. Jo si que'ls veig afaenats; ¡avorem, avorem lo que me porten a la llibreta!

En Castelló es *caixa* i *encaixadora*, *encaixar*, *caixer*, i tots els derivats⁴.

De les dos òbres que busca, tinc preguntat al Director de la Biblioteca Provincial (Redactor constant del Bolletí)⁵ i me diu que no estan allí. He preguntat á persones aficionades á llibres i contesten que l'òbra la coneixen per-o que no cáuen a ont podrà estar.

De totes maneres, jò no parare hasta tropeçar en elles si púc. Deu provirá.

Adjuntament li envíe unes quantes cédulettes. No tinga que patir, que jo seré com el jorret d'aigua que no pare mai ... per-o fá bassetta al fi.

Quant vosté diga «aigua á cánters» perque la necesite, digau que a jorros li caurá, no tinga que patir, créguem.

1. Aquesta afirmació demostra que la faena de redacció de l'obra *De la meua garbera* estava molt avançada.

2. Es refereix a la recollida i posterior tramesa de lèxic vivent de la comarca de Castelló per a enviar a la *calaixera* de mossèn Alcover. Segons Moll de l'octubre de 1920 -és a dir quan Pascual Tirado comença la correspondència amb mossèn Alcover-, al juny de 1921 hom hi ingressa més de 800.000 fitxes de lèxic (*cfr.* Moll, 1962: 217-218).

3. Cal saber si finalment el tan desitjat pròleg a l'obra *De la meua garbera* fou redactat pel capellà manacorí, o no.

4. Pascual Tirado respon a una sèrie de preguntes sobre lèxic vivent que li formulava mossèn Alcover.

5. Es tracta de Lluís Revest i Corzo que en 1915 havia obtingut per oposició una plaça d'arxiver, per davant de personatges de gran relleu com per exemple Claudio Sánchez Albornoz o Lasso de la Vega. El president del tribunal, director de la Biblioteca Nacional de Madrid i cervantista de reconegut mèrit, Francisco Rodríguez Marín el va definir com a *sólidamente preparado*. Al juliol d'aquest mateix any havia ocupat la plaça de Bibliotecari de la Provincial de Castelló, rere la vacant deixada pel seu anterior director i antic professor Francisco Almarche (*cfr.* Sánchez Gozalbo, 1964).

En el cuentet de Nadal⁶, ja vorá V. modismes i cosses [sic] que tal volta no conegue, si aixina passe, no te mes que dir-ho i allá som. Jo li ho esplicaré en molt de gust. Espere en ganes el seu Bolletí⁷ i diguem com tinc que pagar el any este i el que vé; en franquea, no pare en barres, de veritat.

Tingue sempre present i no olvide que soc de pocs alcanços culturals que lo que faig es pura afició. Perdonem les moltes faltes d'ortografia i mòdo d'escriure⁸ i si te això per davant, li pareixera bé tot lo que fare que encara es massa, i remassa.

L'afició es grant, jò donaríe tot lo que tinc per ser ben sabut per-o ja he fet tart; no te remei!

Res mes per hui. Bese reverentment la mà seua i recibisca les mes fervoroses gracies de tan de favor com me dispensa. S. affm. Amic i admirador.

Jose Pascual Tirado (signat)

6. És «El Nadal d'un remendó» (vide la nota 1 de la carta anterior.)

7. Es tracta del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (vide la nota 2 de la carta n° 2).

8. No serà aquesta la primera vegada que s'excusarà davant mossèn Alcover per la seua ortografia arbitrària.

CARTA N° 6

Castelló de la Plana, 5-1-921

[contestada, 14 janer, 921]

Reverent Mossen Antoni Mª Alcover.

Distinguit amich i sinyor meu: Rebuda en gran alegria la seua del 26 del passat mes. Vosté no pot pensar-se la satisfacció que mon cór experimenta al rebre de vosté eises frasses tan laudatories, tan *salmoniaques* que jo no mereixc, ¿pues que faig per-a ser tan alabat per vosté?

Graçies i mil grosses de graçies, Mosen Antoni, per el gran interés que's pren per mi. Respecte a la llissó de gramática que'm dona, tinch que dir-li que aisó es *manisero*, *retenyidero*, *avarientos* etc etc, es com se parla per assí; no se diu d'altra forma ni manera; *retenyidero* diu mon pare (té 73 anys) i o deprenqué de s'agüelo ¿que fem d'asó? I com esta paraula, les atres; creguem que's aissina. Vosté vetja el trellat que li trau á estes adverténçies leals del seu criat sempre que les fá en tots els respétes que li mereis. De tots els modos, jò li promet fugir d'eises paraules, i fer cas de la llissó. Çédules, ja'n tinch en la llibreta amuntó. Un dia d'estos en reçibirá un bon colp. De veritat que treballe per-a el seu diccionari, si no faig mes es per que no se més.

Adónessen que en el Bolleti de Decembre, van tres coses en valenciá¹, es dir, dos en valenciá i l'altra en catalá, pues tot es fet posar per-a voste, i sols per-a vosté, i pues tinga en conter que tots els aficionats volen escriure en valenciá. Pareis qu'estiga de moda, fa furor desde que voste escriu estes cartes que jó llisch sempre als amichs. En la redacció, se li fa cás i se el vol de veres.

Jó dinés, no en vullc cap²; ni un céntim. Jó servisich á voste molt agust, jó sóc el que li dech pagar a vosté. Desde que voste me té en tanta estima soch un *super-hóme*, com el *Granóta d'Alomar*³. A proposit d'eisos tipos ¿per que no els envíe a fer la moliná, i els despreçie d'una? No mereisen que vosté se desenquete en ells, tire avant, i si se possen [*sic*] en mig d'el seu camí, fasse com si trobara un cudól, no el aparte, no gaste treball en acajar-se á apartarlo, alcontrari róde, róde i no li fasse cas, creguem que la seua salut i tranquilitat

1. Es refereix a *L'infant, la gallina i el diable (conte)* d'Ernest Martínez Ferrando (pp. 228-231) que segons Pascual Tirado és escrita «en català»; *De la vida castellanera. El Nadal de [sic] un remendó*, de José Pascual Tirado (pp. 235-242); i de *El Nadal de Lluís i Ana María*, d'Àngel Sánchez Gozalbo (pp. 247-252). Totes dues escrites, segons Tirado, «en valencià».

2. La faena d'omplir fitxes («cèdules») era remunerada, i segons Moll «les de llenguatge viu es pagaven molt millor que les de llengua escrita, perquè suposaven una tasca d'enquesta...» (Moll, 1970: 132).

3. Vide la nota n° 1 de la carta següent.

4. Es refereix a la col·laboració «*De la vida castellanera. El Nadal d'un remendó*», BSCC, VIII (desembre de 1920), pp. 235-242.

valen millions de voltes mes que la miseria endiablá d'ells. I si á vosté el dir-los cosses, li aprofita per-a possar [sic] un pam de sagí, en eise cás, nyenya, i al cap millor, dasda que'ls disse sense alenar. Pues bé, si com á bon protector de les lletres valençianes, ja que nosatros fem un sacrifici per mantindre este Bolleti que mos cóste un ull de la cara i tenim que tirar de boljaca continuament, si voste vól enviar... una *cosseta* [sic] (no se riga) per-a anar fent-lo viure, clar que no el despreciarem, antes al contrari, li estarem agraits i li donarem les graçies mes sinceres. De totes les maneres a mi sempre me tindrà content, i en ganes de servir-lo. Suponch que haurá recibit el numeret últim (Decembre) já me dirá que li ha paregut el meu *remendó*⁴. Lo que vullga saber en tota llibertad (ja val el diro per-a sempre) en tota llibertad [...], ó pregunta i á volta de correu li contestaré. Tingue en conter que ja alguna *errata*, pues no he pogut corregir-lo, que jó ¿aon dirá que estava en eise temps? Pues fen exerciçis espirituals. Tancat i ben tancat, dirigits estos per el Pare Iniesta, jesuita molt san i sabi. ¡Que bon xiquet isqué d'ells! ¡Que cór mer [sic] ple! ¡Quin 'ánima mes tranquila! ¡¡Que colá, que colá de pecats!! No dissaré tots els anys de fer-los, perque Mosen Antoni, este mon son dos ratos i já que pensar en el naiximent al altra vida, que es [...] que cou, i lo demés á *bufar ólles*, que día molt graçios un [...] meu. Bé, ja el he distret un ratet, en estos relaixos, conque posse [sic] punt final. Bese la seua má reverent i espere que mane d'este amich de veritat

Jose Pascual Tirado (signat)

CARTA N° 7

Castelló de la Plana [22 de gener de 1921]

[contestada 9 febrer 921]

Distinguit amich: Per fi arriba á les mans meues, la sospirada carta de vosté del 12. Corrent mes. I dic sospirada, en primer térme, perque quan tinch que reibir carta de vòste, estich esperán ensenyances i bons consells que en veritat, prou de falta que'm fán i en segón, perque suposave que hauria llegit el *bolleti* nòstre i me diria lo que li ha semblat la part valençiana i clar, lo meu; i no perque espere alabançes que no mereix, si no perque el relax, contalla ó com vullga dir d'alló ó sigue el *Nadal d'un remendo* com ja li vaig dir, el féa sòls per a que voste traguere bon còlp de paraulete [sic] i modismes de esta tèrra. Per això jo esperave la carta, perque esperave poder servir-lo una vegada mes. Ja me dirá si literariamen, sintáxicamen i salerosamen ha segut del seu gust. La veritat, digue la veritat, no m'enganye, que'l enganyarme me farie mes mal que si la veritat fore dirme: *hó fas mòl mal amagat i no pèrgues temps*; diguem si el meu estil es de la seua predilecció, si he millorat etc digue son sentir.

Pues bé, en paga de lo que no m'ha manat faenya, en esta carta l'envié un grapat de cédules. També farà el favor de dirme si son aissina com les vòl, si li aprofiten ó son paper banyat. Voste dira.

D'alló de *manisero*, *retenyidero* i demés te raó voste, pero ja que tindre en conte que el poble vicie les paraules i á pur d'anys se fan elles, les viciades, les indispensables. Ejemple: assi ja un comers que se diu (fa mos anys 80) al que a ell se dedique *teronger* (que fa caisses de teronja) esta paraula es derivada de *teronger*, ¿com li direm á este comerçia, volen-liu dir en una sols paraula? *terongerench*; pareis que la terminació vullga expressar, procedència, orige vinarocench, de Vinaroz, cabanench, de Cabanes. *Terongi*, pareis que's árabe la terminació; que el *ero* es castellá ¿qui'u ducta? Ells posen el *ero* á tota classe de treballador d'un ofici: formán la paraula de la materia principal del ofici i el *ero* ditjos. Com li direm (pues) al comerçia que's dedica al negoci de la teronja?

Tindre gust i dependre i fare cás de saber la seua opinió. M'he alegrare que seguixca pegan-li gaiatades al mestre Biel¹ i demes *jupópteros* ó *arácnidos*

1. Es refereix a Gabriel Alomar i Villalonga (Palma de Mallorca, 1873 - El Caire (Egipte), 1941). Escriptor i polític. Fou catedràtic d'institut a Figueres i Palma. En 1919, amb Lluís Companys, Francesc Layret i Marcel·lí Domingo, fundà el Partit Republicà Català. Més tard, en 1923, fou un dels fundadors de la Unió Socialista de Catalunya. En 1931 fou nomenat ambaixador d'Espanya a Itàlia (cfr. Albertí, 1966: 101). Alomar havia estat amic de mossèn Alcover, però les relacions amb el capellà de Manacor es van refredar després d'una conferència que Alomar donà a l'Ateneu de Barcelona cap a l'any 1907, en què, segons Moll «alcà la bandera del futurisme antireligiós i satanista» (Moll, 1962: 143). De llavors ençà fou molt criticat per

mancomunistes apuigicadafalcats; assi li diém *Fuig al carafal* al president de la tirànica cofradía².

No amolle pues i, *garrotá i tente tiesso*.

D'allo de les cèduletes a deu centims, ja li tinch dit que per mi rés ... per-o al meu *Bolletí* ... enrecordessen ... envíe si vòl a ell (si a mi, jo ho dure) á mi no me fa falta gracies á Deu per-o á eise, tot li vindríe bé. ¡Está el paper i els jornals tan pujadets! Crech qu'esta carta ja se fa massa llèrga i voste perdonem que li façe perdre temps. Be, termine desijan que al rebre esta s'encontre bé de salut com la meua es molt bona gracies siguen donades a Deu. Mane de este criat que no vòl mes que poder servir-lo

Jose Pascual Tirado (signat)

Castelló de la Plana 22 jener 1921.

mossèn Alcover que l'anomenava *Biel de la Mel* (pseudònim que Alomar havia usat en escrits anteriors). Gràcies als atacs de mossèn Alcover li arribà a quedar com a malnom inesborrable i que es repetia cada vegada que el manacorí havia de criticar alguna actitud del catedràtic (*cfr.* Moll, 1962: 142-143; 200; 204-207; 256 i 259 referides a la relació entre Alomar i mossèn Alcover)

Pascual Tirado s'hi refereix a causa de les intervencions que Gabriel Alomar tingué al Congrés dels Diputats en què s'oposà a la subvenció demanada per a l'*Obra del Diccionari* (*vide* la nota 2 de la carta n° 3).

2. Pascual Tirado fa una broma amb els cognoms del polític català Josep Puig i Cadafalch (Mataró, 1869 - Barcelona, 1956). Destacat arquitecte, polític i escriptor. A la mort d'Enric Prat de la Riba (1917) ocupà el càrrec de president de la mancomunitat de Catalunya. Durant el colp d'estat del general Primo de Rivera de 1923, s'hi adderí a causa de les promeses que el militar li havia assegurat i que després resultaren falses. Bandejat de la política i fins i tot de la seua professió es dedicà als estudis artístics i arqueològics. Durant la II República es mantingué apartat de la política. Presidí la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans (*vide* Albertí, 1969: 581-583).

L'expressió de Pascual Tirado «la tirànica cofradía» és dedicada a la Mancomunitat de Catalunya que Puig i Cadafalch presidí des de 1917 a 1923.

CARTA N° 8

Castelló 16 febrer 1921

[contestada 27 febrer, 921]

Sr. Mossen Antoni Mª Alcover

Distinguit i estimat amich: Reçibida la seua del 9 del corrent que m'ompli de satisfaccions com totes les seues.

En esta meua, no tinc mes, que donnar-li [sic] les gracies mes veres, per els elogis que'm prodigue¹. Veritat es, que la meua afició es pintar les coses del meu pòble, i de veres li dic que ho faig en gust, pus conec prou el terreno que jafe.

Lo que me falte i tant com me falte, es saber-ho escriure, pues cada vegada estic mes torbat; tinc que dir-li que en la meua casa, no tinc ni una mala gramàtica, ni llibre de res valencià; lo que faig, es pura afició i seg[u]era que jo posse [sic] en lo que puch llegir per ahí. Crec que en pòch de temps mes, sabre mes i pòch á pòch ja anirem, en l'ajuda de Deu, fen algo sustanciós.

Tinc afició de veritat al valencià.

Estic molt ocupat en les cosses [sic] de la llaurança i aixina es que no tinc temps per-a escriure, pus si vullc fer algo, tinc que llevarmeu del dormir i la veritat, en el llòm calent no se com pòt ser fer-se rres bò. En voluntat i pacienca i afició, me dira voste, que ja temps per-a tot, aissina es com faig lo que faig.

De les ceduletes, ja se fá quant se pòt, no m'en disse del mòs.

Estic ocupat en fer un quento per-a una publicacio de Valencia², que còm voste, m'han conegut i vòlen que'ls embrute unes [solanetes (?)] ¡Deu me vallgue!

Tot lo del llibre ja ho tinc³, no me falte mes que passaro á máquina per-a que'n la imprenta no me facen moltes errates; conquè ... el pròlec, ja pot anar pensant-lo; encara que voste per-a escriure, no cal que hò pense molt; te bona pluma i gracia i es bon amich.

1. No serà l'única vegada que Pascual Tirado regracie mossèn Alcover per les lloances que aquest li prodiga.

2. Sembla que deu tractar-se de la novel·leta curta *Fruita de repom*, escrita al novembre de 1920 i publicada al *Cuento del Dumenge* de València al febrer de 1921.

3. No sabem res sobre aquest llibre que havia de prologar mossèn Alcover. Probablement deu tractar-se de la recopilació *De la meua garbera* que ja apareix en premsa als números suplementaris del *Boletín de la Sociedad Castellonens de Cultura* d'abril de 1921 (XII) i de maig de 1921 (XIII) pàgines IV i XII respectivament. Davall l'epígraf de «Publicaciones de la Sociedad Castellonense de Cultura» *obras modernas*, hi apareix el títol de *De la meua garbera. Bròts de la terra castellonera* (cfr. notes 1 i 3 de la carta n° 5).

Jo crec i aissina ho diuen Guinot i els demes companys de Bolleti; que quant estiguen les galerades fetes, enviarliles á voste i á vista d'elles fer el prolec i ademes corregir lo mal que tinguen ¿no li pareis bé, Mossen Antoni?

De totes maneres, vindran primer les figues i el raim, que aixó será, perque es mólta faena i dinés i treballe i m'agrade pasejar també i xarrar de asso i d'allo i de tot i ... ja fare lo que podré, no cal matar-mos.

També tinc que donar-li les gracies per les alabançes que dedica al Bolleti en lo seu del mes passat⁴, estes son de part de tots.

Be Mossen, salut i gracia en Deu de este que mai li pagaré lo que'l distinguis. Li bese reverentment la má affm s.s.

Jose Pascual Tirado (signat)

4. Al número del *Bolletí del Diccionari* del mes de gener de 1921 (p. 6), efectivament hi ha unes paraules de lloança dedicades al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*; entre altres coses, hi llegim: «Lo *Boletín* de Castelló de la Plana és de gran empenta, la publicació literària mes important que coneixem de tot l'antich Reyne de València, a on ixen articles d'història i de costums castellonenques i de llingüística valenciana de lo mes bufarell i galantxó».

CARTA N° 9

Castelló de la Plana 28 de febrer 1921

[contestada 14 març 921]

Mossen Antoni Mª Alcover

Distinguit amic meu: En este mateix correu rebrá un número de «Cuento del dumenge», revisteta que's publica semanalment en Valencia; i que porte la meua firma¹.

Estos xicots, van pensar en mi i s'empenyaren en que jo els fera un cuentet per-a la tal dita revista. ¿Que se jò de fer cosses [sic], obligat, sènze ser fetes, com les que voste coneis, per distrauro, i bais la figuera en ratos de bon humor?

No vaig tindre mes remei que fer un esforç i per fi, *taponá*, ixquè un quento llérc que diuen que's novéla curta; be, be esta aixó. Veig que no te molta dificultat fer noveles curtes. Resulte que me diuen que esta be i de Valencia volen mes coses. Jo els dic, que me disen en pau que já fare coses [...].

Haurá de notar que'l léxic es casi igual al que jo gaste, perque els xicots eixos d'allí, s'han empenyat en trastocar-lo² algo i resulte un poquet diferenciat del meu. A mi m'agrada el que gaste en lo Bolleti del meu còr, a on jo escric entusiasmat i en fé. En este número que ja tindra en son poder, també va un *episòdi* d'actualitat, ja me dirá de tot asó lo que li parega³. Estem en festes de la Madalena, en fira i bous ... i molta aigua, gracies á Deu del Cel.

Li conte estos relaixos, perque el tinc en gran estimacio i vullc que voste sapie lo meu; i de dirlui [sic] m'esplaie i contente molt, perque se que voste m'estime a mi i vòl el meu bé i gloria...

M'alegrare que al recibir esta estigue bò de salut pera gloria de les lletres i de la patria sancera espanyòla.

Bese la seua má reverent son admirador

Jose Pascual Tirado (signat)

1. *Vide* la nota 2 de la carta anterior.

2. Fóra convenient analitzar lingüísticament aquest conte i comprovar l'afirmació de Pascual Tirado.

3. Es refereix a la contalla, inclosa després a *De la meua garbera*, que porta per títol *La darrera gaiata*, publicada al *Boletín* n° X, de febrer de 1921, pp. 46-53.

CARTA N° 10

Castelló de la Plana 7 de mars de 1921

[contestada 14 de març, 921]

Reverent Mossen Antoni Mª Alcover

Admirat i distinguit amic meu: En mon poder la seua sustanciosa postal del 27 del passat, i acabe tambe de rebre en este moment lo seu Bolleti.

Com tinc ver deler per escriure.m en vosté ho faig mol gustós hara mateixa, i contestar-li a la postal i acabar-li lo seu trevall que derrotge en la seua Revista del Diccionari: Alla soc.

Jò sempre li he dit, que vullc servir-lo debaes, sense paga de res, puix es molta honra per a mi, fer costat a una òbra tan gran com la que veste á mamprés; si veste vòl fer constar que m'ha pagat, done la meua part á un altre colaborador pobret i necessitat. No vol dir asó, que me disse de treballar, no i cent vegades no, jo vullc treballar pera el Diccionari i desde hara mes ferm.

Lo que jo no acabe de compendre, es lo que vòl que li envíe (diguem torpe) puix jo creic [sic] desde el comencament que lo que veste volíe eren paraules extranyes á veste, millor dit, que á mi me semblaren que veste no les coneixíe. D'estes en tinc moltes de arreplegades, ja les enviaré. En lo que comprenc, veste vòl que ... per exemple: D'un fuster el nom de tota classe de ferramentes, faeines, cosses [sic] inherens al dit offici; D'un ferrer, d'un ferrador, d'un corretger etc etc ¿es aisò lo que vol dir-me? Puix be, ho tindrà, no pateixca.

Lo que jo no me pensave ho vòl veste, perque jò creíe i créc que ja ho sap. Un fuster gaste martell, plana, garlopa, i villamarquí sèrra, serruig, etc etc Un ferrador, martell, llambroix, mall, estenalles etc., Un llaurador forques, aixà, astral, ramosos, eixadòl, rascle etc i classes de faeina. Etc ¿Vòl aixó? Puix jo crec, li repetix, que això ja ho sap veste i ere escriure per escriure i ganes de fer-li malbe céduletes, (que jo les conserve i guarde totes)

Ademés, en els meus *escritets*, quentos ó lo que siguen, ja'n van bòn còlp, i en ells ja pòt fer-se carrec de lo que es Castelló en el ordre de sintaxis, giros, construcció i demes. Per Deu, que vullguera ser el mes útil al Obra del Diccionari. Com veste ja sap, tinc moltes ocupacions, faig lo que puch i no faig mes perque ni se, ni puch mes ... i creguem que m'agarren ganes de plorar.

Gracies de tot còr, de les alabances que'm fá¹, jo el pòble de Castelló, el llenguatge, les formes de usar-lo, les dites, costums, maneres de esser la gent, i mes damunt, tot ho conec, puix el meu modo de viure, la familia, el meu carácter es per això i tinc motius. Un cas. Per dematí estic en el camp en

1. Continuen les lloances de part de mossèn Alcover adreçades a un Pascual Tirado encara insegur de la seua capacitat literària.

llauradors llogats, terongereres, caragoleres i me faig en tots com á llaurador i m'amolde á parlar com ells i per la vesprada, si es de bé, passege en lo gobernador, i el alcalde i el director del Banc d'Espanya i en el sursum corda puix á tots conec i en ells me faig; per-a fer aiso se nessecite tindre el meu carácter. Dic aso en sentit, no de alabança, si no per-a que veige com soc jo i si coneixere gent de totes maneres. Hara lo que me falte es tindre temps pera lo que voldrie jo i talent i gracia pera saber-ho escriure. Ademes no fa mes de sis mesos que jo li pegue al valenciá². J'ha vist; de Valencia m'han pregat pera que els escrigue *algo* i jo else enviat una noveleta curta que ja la té voste «Fruita de repom»³ que ha tingut un *exitarro*, la premsa s'ocupe, estic amedrnatat com aquell que no sap lo que li pase. Gracies a Deu i a tots.

El meu llibret el fare ¡vaja si el fare! puix estic ja obligat á fer-lo, ho volen tots i no tinc ja mes remei. El tinc casi fet, el quento mes *gross* en el *ordre moral*, diguemo aixina, es el de «Fruita de repom» els demás ni *fa* ni *fu*, es dir que per-a fer un pròlec voste com á capellá eise es el de mes cuidao (voste dira lo que te de llets) de els demes quentos son els que voste ja coneis i algun altre per el estil. Eixe es el llibret.

De ortografia vullc que sigue la correnta del Bolleti nòstre, sense perjuí de que voste pegue una mirada i façe lo que millor li parega.

No se com expressar-me. Perdone de tot. En el Bolleti de febrer nostre, va una cosa meua que ha donat que dir entre la gent de totes maneres i els *sabuts*, m'han felicitat⁴. Mossen Antoni; adeu, ja se fa massa llèrc asó. Quant l'hi escric á voste me torne una maquineta i disfrute molt, tinc ganes de coneixerlo ¿Perque no escriu algo per-a el nostre Bolleti? Li ho agrairem molt⁵. Enviemeu á mi i jo ho duré á la Redaccio. Bese reverent la ma seua son affm. i lleal servidor

José Pascual Tirado

2. És aquesta una afirmació que sorprén una miqueta atés que el primer text redactat íntegrament en valencià que es coneix de Pascual Tirado és la primera part de la narració *La Font de la Reina* apareguda al BSCC (I, setembre de 1920, V, 137-142), exactament sis mesos abans d'aquesta carta. La sorpresa prové de la lectura que se'n desprén en el sentit que l'estil, la personalitat literària de Pascual Tirado, ja hi és allà definitivament perfilat, arredonit.

3. Vide la nota 2 de la carta nº 8.

4. Es tracta de la narració *La darrera gaiata*, inclosa davall l'epígraf «De la vida castellanera», publicada al BSCC (I, febrer de 1921, X, 46-53). A partir de 1922, el gentilici referit als originaris de la ciutat de Castelló de la Plana passarà a la forma normalitzada «castellanenca». Vide encara la nota 3 de la carta anterior.

Amb l'epítet de *sabuts* es refereix als hòmens de la Societat Castellonenca que eren anomenats així per la gent corrent.

5. Aquest prec es tornarà cada vegada més insistent; amb tot i això, però, mossèn Alcover no col·laborà mai al BSCC.

CARTA N° 11

Castelló de la Plana 25 de març 1921

[contestada 18 abril]

Reverent Mosen Antoni Mª Alcover.

Distinguit sinyor meu i de tots els meus respetes i consideracions: Tinc en mon poder la seua del 14 del present. Gracies de tot, estic mol agrait..

Tinc molt present, lo que me diu dels castellanismes, procure corregir tot quan puc lo meu escriure, si Deu vol, ja' u depurare en tot lo possible..

La replega de paraules d'arts i oficis, ja esta en camí de fer-se tal com voste desitja, pero no tinga eise genit tan repent que tot anirá fen-se si Deu vol. Tinc aparaulats á uns quans artesans que m'han promes, treballar ab fé i tesó¹.

Jo lo que promet ho cumplix, no soc home de raons i poques obres; soc entusiaste i per voste vaig á peu fins Mallorca si es precis, per-o tingue en conter que si no faig mes es perque no puc ni sé, mes hara fare un esforc [sic] i fare com tindrel-ho conten. Façe algo per-a el Bolleti, mas que sigue curtét, la seua firma val un imperi i honrará les planes de la Revista nostra, a vore, Mosen Antoni, á vore².

Quedem puix que vaig á treballar de veritat per el diccionari que tantes ganes tinc de vorel-ho en les meues mans ¡Deu li conserve la vida pera que puga arrematar tan gran obra!

De la *diseccio* dels meus escrits, paraula per paraula, tinc dos amics que han promes fer-la³; jo tambe ajudare. A mi tambe me prometen i ... me passen en raons degut á que tot lo mon hui esta de compromisos i ocupacions fins al cap i mes amunt. De totes maneres, tot, tot se farà.

Esta semana va el *impressor-editor* á tirarme el llibret, es dir que la cosa va de veres, *la cosa va al vero*, com se diu per açí; es un fet que m'ompli de satisfacció⁴.

¿I el prolec, Mosen Antoni? Jo comprenc que voste no esta per-a romanços d'estos ni pedre el temps ... per-o quatre renglonets ... si que podrá fer-me, vinga, vinga face eise favor, pera mi de gran estimaçió⁵.

1. Sembla que la lentitud, per raons de faena, amb què Pascual Tirado portava el treball de col·laborador de l'*Obra del Diccionari* impacientava mossèn Alcover, home de fort caràcter.

2. Pascual Tirado torna a insistir perquè mossèn Alcover col·labore al BSCC (*cf.* la nota 5 de la carta n° 10).

3. No es sap qui podrien ser aquests «dos amics» encarregats de fer fitxes de lèxic de les narracions aparegudes al BSCC de què parla Pascual Tirado, però podria tractar-se, amb molta versemblança, d'Àngel Sánchez Gozalbo i Lluís Revest Corzo.

4. Es refereix a *De la meua garbera*. No sabem si aquesta recopilació es publicà l'any 1921, tal com s'afirma ací i com semblen indicar les notes als suplementes del BSCC n° XII i XIII. L'edició es féu en 1935 (*vide* la nota 3 de la carta n° 8).

5. Torna a parlar d'un inexistent pròleg que suposadament hauria d'haver redactat mossèn Alcover per a la recopilació de les narracions contingudes a *De la meua garbera*.

Si no puguera fer-lo voste li sabria mal que el fere Salvador Guinot i en ell copiare párrafos de les seues cartes dirigides a mi, i fen referencia á la opinió que jo li mereisc? Tambe estaríe be aisina i voste sense treball compliríe pera mi lo que jo desitje ... pero si voste pot ¿perque no fer-lo voste? Voste dira lo que millor li parega. I prou del llibret, que ja put.

En el mateix correu, li envie un grapat de ceduletes del llenguage vivient ni'ha de bones i sustancioses, crech que li aprofitaran, ja'n enviare mes, pronte, mol pronte.

Mosen Antoni; li recomane que torne á llegir la meua del set de març, puix en ella ja li die, com tinc el ánimo per-a treballar i dic lo que pense repecte á voste.

I no vullc molestar-lo mes, hara me pose á corregir contarelles i quentos i romanços, puix Armengot⁶ vol original pera el dimecres. Bese la seua ma reverent, son entusiaste admirador i amich

Josep Pascual Tirado (signat)

6. L'iniciador de la família d'impressors i llibreters castellanencs Josep Armengot instal·là una impremta a Castelló de la Plana en 1865, o segons altres, en 1871. Els seus fills, Josep i Francesc Armengot Rubio, seguiren el negoci que atenyé gran èxit en 1930 en rebre el «Premio Nacional del Libro» per la impressió de l'obra *Tombatossals* del nostre Josep Pascual Tirado (*vide* carta n° 46) (*cfr.* Sánchez Adell *et alii*, 1997: 5-6).

CARTA N° 12

Sr. Don Antoni Mª Alcover [1er de març. Aprofitades per l'Obra del Diccionari]

Molt sinyor meu: Asi te l'asplicació de lo que volía saber, Estic ansiós esperan sons manaméns y dispost com li die en carta pasá, á ajudar-li en lo que puga y sapia.

Espere que pregunte lo tinga á bé, que mal será que no li conteste.

Son servidor affm.

José Pascual Tirado (signat)

[En el pròxim número del Bolleti, vá la continuació del cuento La Font de la Reina]¹

Cabut: Home que té el cap grós. També se diu, del home que no çedie tan facilment del seu proposit u opinió. En el cuento se referis al sentit figurat exposat².

Curta de vións: Vió es lo que pórten per asi, les dones bais la falda. Es de lléns a ralletes blaves. També s'aplique la paraula al refajo que sol ser de colorins vius. Com el canem va mol car y huí ja no se fila com *en antes*, es raro vore uns *vións*, veritat, per-a aixó jo l'emplee en el cuento y l'aplique a lo que huí mal dit se diu *vións* y es *refajo* en puritat³.

La jent pòbra, sol anar molt sense falda, en eises hores á que jo me referisc.

Llistes llergues: la *e* de *ller* es obérta.

Falques de terongers: Se diu de les branques d'eise abre, que cuan se fa la póda ó tallá se guarden les mes rectes per-a *falcar* els poms de teronges en el fi que no toquen terra ó esgallen les rames. Quan se cull la teronja s'amuntonen bais d'els matéisos abres, y durant eise temps, s'amaguen els caragols grossos bais d'elles⁴.

1. Aquesta narració aparegué en 1920, i és la primera que es coneix de Pascual Tirado íntegrament en valencià. Es publicà en dues tongades: *BSCC*, I, (V), setembre de 1920, pp. 137-142; i *BSCC*, I, (VI), octubre de 1920, pp. 170-175.

2. Forma enregistrada pel DCVB (II: 795) amb l'accepció «que té el cap gros». Aquest diccionari la situa a Castelló, València, Alcoi i Alacant, i hi porta la cita de Pascual Tirado 'Es negre i cabut i té una esquena,' extreta de la narració «De la vida castellanera. La Font de la Reina», *BSCC*, I, (V), setembre de 1920, pp. 137-142. Estranyament, però, no hi recull l'accepció de «caparrut» que el mateix Pascual Tirado li inclou en aquesta carta, i que apareix dins l'article del DCVB amb el núm. 5.

3. L'article *vió* del DCVB (X: 824-825) inclou, a l'accepció 3, aquest significat que no s'ajusta exactament a la definició que en dóna Pascual Tirado en aquesta carta. L'Alcover-Moll situa geogràficament la forma al Maestrat i Castelló de la Plana, però la cita literària que hi dóna és de Carles Salvador. No enregistra la locució *curta de vións*.

4. Sintagma enregistrat al DCVB (V: 704) davall la forma *Falca de taronger*: «branca de taronger relativament recta, que en podar aquests arbres es guarda per a falcar els poms de

Gartxa: Lo que en castellá se diu *bizca*.

Pannisera: La planta del panís; castellá *maiz asi*, es alta, de dos metros; rara vegá la doblegue l'aire⁵.

Xarcullera: es el nom d'una ferramenta pareguda á l'aixá, pero de manec llerc (tres ó quatre metros) que té en la pàla unes *baranetes* de uns tres centímetros per els costats, i un forat en mig per-a que al arrastrar-la ísque el aigua y no pèsse [*sic*]. Se gaste per-a netejar les çequies de les marjals que són fondes (uns dos metros d'aigua) y amples. Se treballe en *eisa ferramenta* desde la vora⁶. Totes les *es* d'esta explicació son tancáes menos la de *llerc*.

Fessol mancofi: En Castelló, sone en dos *eses*⁷. Signifique *menos fi* (*manco, menos y fi*)⁸. De veritat qu'es aisina, pues te poc d'apreçi per menut y d'úr de cóure, *fessol*, en catalá *mongétes*.

Anar a fosques: Anar sense llúm. Vol dir en sentit figurat, anar sense rumbo fixo, ó dret á lo desconegut, «treballém en el negoci y aném á fosques» sense saber si guanyarém ó pedrem⁹.

taronges per tal que no toquin terra ni esgallin les rames (Cast.)» i que com es pot observar és pràcticament la mateixa que dona Pascual Tirado en aquesta carta.

5. En aquest cas el DCVB (VIII: 183) inclou el mot *panissera* però amb la definició i la cita literària que extrau de l'escriptor català Joaquim Vayreda. No hi dona l'extensió geogràfica i, per tant, no cita Pascual Tirado.

6. Mot enregistrat pel DCVB (X: 913-914) *Xarcullera*: «Instrument per a netejar les sèquies de les marjals, consistent en una fulla com d'aixada amb vora alta pels costats i posada a l'extrem d'un mànec de tres metres i mig de llargària; amb aquesta eina, treballant des de la vorera de la sèquia, es treu la brossa d'aquesta (Cast.)». No és, com es veu, la mateixa definició que Pascual Tirado dona en aquesta carta. La cita literària de Pascual Tirado prové de la narració «De la vida castellonenca. Del llaurador beneit i lo sastre espavilat», apareguda al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, VIII (1927), V(setembre-octubre), pp. 243-249: 'Era una volta un bon llaurador, i no dels de tres corbelles, sino ans al contrari, de fals canemera i bona llegona, aixà de gavilans fins, xarcullera i aixadol'. Val a dir que l'Alcover-Moll hi fa dos petits canvis: l'accent de la forma *aixà*, que a l'original és escrit *aixá*, i *aixadol*, que a l'original hi apareix amb la forma *axadol*.

7. És molt estranya aquesta afirmació per tal com la pronunciació del mot *fesol* a Castelló de la Plana era, i continua essent encara, amb la cosonant sonora [z].

8. En aquest cas, Pascual Tirado fa una curiosa etimologia popular. L'epítet *mancofi* no té res a veure amb el suposat *manco fi* = *menys fi*, sinó que prové del gentilici dels habitants de Moncofa, localitat de la Plana Baixa aproximadament a uns 30 Km de Castelló de la Plana, a través d'una dissimilació de les *os*: *moncofi* > *mancofi*, i es refereix, per tant, a una classe de fesols. Probablement la coincidència entre fesols durs = fesols *moncofins* va fer suposar al nostre escriptor aquesta etimologia. Val a dir que encara avui, en alguns pobles de la comarca de la Plana, es diu *mancofi* per *moncofi* referit al gentilici.

9. Aquesta locució no és enregistrada per l'Alcover-Moll. Només apareix la locució *a les fosques* (val. *a fosques*) a l'article *fosca* (DCVB, VI: 20).

El bovar: Una çequia mare, ó sigue que arreplegue les *escorrenties* de atres çequies d'el horta y desemboque en la del Obra la que va á la mar [Çequia de l'Obra es la que va a la mar]¹⁰.

Borrasqueta: En castellá *banquete*, en Valencia y moltissims pobles *paélla* y en Castelló y pocs més, *borrasca*; en diminutiu es cuan es vol expressar menjeta mes íntima y mes sabrossa¹¹ [*sic*].

Ull de fila: Se diu *fila*, a la çequia que naisén de la Çequia Major, *done rec á* determiná partida del horta, y *ull*, al forat per-a ón entre la dita aigua; que pér á no alterar la mida consigná en la conceció, es fet en una pédra de sillería. Sol dirse, pero molt *asubín*, de qui òbri molt la boca ó la té de natural gran «que te la boca que pareix un *ull de fila*»¹².

10. Definició reproduïda per l'Alcover-Moll quasibé al peu de la lletra a la que apareix en aquesta carta: «*El Bovar*: nom d'una sèquia mare, o sia que arreplega les escorrenties d'altres sèquies de l'horta i aboca en la de l'obra, que va al mar (Castelló)» (DCVB, II: 638). Actualment davall aquest topònim tenim: *la partida del Bovar*, *la Carrerassa del Bovar* i *el Canalet del Bovar*, tots tres situats a la marjal (*vide* Gimeno-Arasa, 1993: 38-39, 119 i 120, respectivament). Avui, per tant, ja no designa cap sèquia, sinó que el temps la va fer evolucionar cap a un petit canal.

11. L'Alcover-Moll enregistra la forma *borrasca*: «menjada abundant i festosa (Castelló de la Plana)» (DCVB, II: 599). Com es veu no hi inclou la diferència semàntica ni tampoc el diminutiu que explica Pascual Tirado en aquesta carta davall les formes *borrasca* i *borrasqueta*.

12. L'Alcover-Moll no enregistra la definició del mot *fila* que dóna Pascual Tirado en aquesta carta la çequia que naisén de la Çequia Major, *done rec á* determiná partida del horta'. Aquest diccionari defineix el terme així: «Sequiola, ramal d'una sèquia gran per a regar» i la situa geogràficament a la comarca del Maestrat i a les localitats de Castelló de la Plana i Xàtiva, (DCVB, V: 869). Actualment designa, segons els informadors de camp, això: la *fila* és un forat redó, més gran o més menut, segons l'ull de la fila, que en diem, que es tapa a través d'una trapa, un pany i una clau. Això és una fila. Està tapada. Per un costat o altre de la sèquia mare hi ha un forat que té una tapa de ferro al davant, i que es pot apujar o abaixar per a obrir-lo, aquella tapa té una clau perquè es puga tancar. Aquesta fila pot ser més gran o pot ser més menuda; tindre, per exemple, 15, 20 o 30 centímetres de diàmetre. Està proporcionada a les fanecades que ha de regar, a la quantitat de fanecades que ha de regar» (*vide* Gimeno-Arasa, 1992: 261; 1993: 55-56. Per a més informació cal consultar aquests treballs esmentats).

Pel que fa a la definició d'*ull* en el sentit que ací apareix, no és enregistrada a l'Alcover-Moll. En aquest diccionari hi ha: «Forat per on surt l'aigua d'un molí o per on passa l'aigua d'una sèquia» (DCVB, X: 600). Tampoc no enregistra la locució *tenir la boca com un ull de fila* 'molt gran', 'molt oberta'.

CARTA N° 13

Castelló de la Plana Abril de 1921

[contestada 18 abril, 921]

Reverent Mossen Antoni Mª Alcover

Estimat sinyor meu i distinguit amich. Ja fa alguns dies que no tinch notícies de vosté, i la veritat estich cavilós per si esta enfadat en mi per la poca faeina que li aporte a la sehua obra, del Diccioniari, ó si no dirá res, per les ocupacions que li retindran l'atencio i el temps¹. De totes maneres, te rahó de estar enfadat en mí, perque me distrac molt i no treballe lo que fore menester... pero jo li demane que'm perdone, puix hara vaig á pegar-li de fort á la cosa. Ja he trobat la maranya pera fer moltissimes ceduletes. Tinc ja la seguida i crech que vaig á lluirme i dixar-lo content i satisfet... encara que aixó de satisfet, tinc que dir-li que donat el grandissim voler i tesó i entusiasme que ha possat [*sic*] en la sehua grandiosa obra, may may ho estará i sempre se pensse que fem poch, i te rahó, li repetisch.

Si no fore jo un mortal pecador, i possare [*sic*] en les coses bones tot el tesó que deu vol que posse [*sic*], ja ho crech qu'el disarie satisfet; lo que passe es que m'enjuasse i m'agrade pasejar per lo carrer del Mig² i la veritat olvide que tinc que quedar bé en vosté que es digne de tots els favors, i atencions i delicadeses. Soch un distret i espere que voste me perdonará. Procuraré enmendarme i fer mas cas d'asó, i treballar mes i estimarlo mes encara de lo que hui l'estime a voste.

També tinch que dirli que durant el dia no tinc ni una brífola de temps pera escriure; me passe el dia en l'horta tinc molt que fer, i l'hacienda *tu amo la vea*, Mosen Antoni; i jo no puch, no puch pegar una plumada de dia; si faig algo te que ser de nit, de banda de nit, i en el cos xamugat, i en poch conreu, aplegues á casa en ganes de estar quiet un rato³.

1. Aquesta tardança a rebre notícies de mossèn Alcover es devia, molt probablement, al fet que cap al mes d'abril de 1921 havia arribat a Palma el Dr. Bernhard Schädel (1878-1926), de la universitat d'Hamburg, precisament per donar un curset intensiu de fonètica i dialectologia catalanes als que havien de col·laborar més de prop amb mossèn Alcover en la tasca del Diccioniari, i entre ells hi havia Francesc de Borja Moll, jovenet de 17 anys per aquella època (Moll, 1970: 124-125). Mossèn Alcover havia conegut el professor alemany en 1904 quan aquest havia anat a Mallorca per preparar-hi un treball lingüístic. Era el primer romanista alemany que estudiava científicament el català d'una manera directa i coneixia prou bé la nostra llengua per a decidir-se a donar-ne un curs en la Universitat de Halle el semestre de tardor de 1904 (Moll, 1962: 72).

2. El costum de passejar pel carrer d'Enmig estava molt arrelat durant aquesta època, i va durar fins ben entrats els anys seixanta.

3. Segons aquesta afirmació queda clar que la fama de «llaurador lletraferit» de què gaudeix Pascual Tirado no és una mera figura retòrica, sinó real.

CARTA N° 14

Castelló de la Plana 4 de Maig 1921

[contestada 8 maig]

Reverent Mossen Antoni Mª Alcover

Apreciat, vullgut i distinguit amich: En mon poder la seua del 18 del passat, que per cert se degue crubar en la meua darrera. Supònc que rebríe les cédules en arreglo á les seues indicacions i ademes modismes de Castelló que afanosament estich arreplegant. Hui li en evíe mes, es dir que de modismes crech que podre aplegar als docens, ja en té, en estos, un centenar. ¿Esta content?

Ab grandissima alegria i molt de goig m'entere de la seua venguda a Castelló¹. Estich molt content i els espere en els braços obèrts i en ganes de besar-li la ma. Ja sap veste, Mossen Antoni que jo sòc el seu criat i pot manar de mi quan vullga i com vullga. Ala pos, á vore si venen prònte.

Ja veu veste com treballe, si no lo que requeris la seua bondat i la gran Obra del Diccioniari, per lo menys á poquet a poquet carrega cap alli lo que se pòt; ja veu que no el olvide i faig poquet pero seguit. ¡Tots els regionalistes i vers amans de les terretes comarcals, catalanes i valencianes i mallorquines que feren lo que jo faig!

El atre dia, vaig topetar per casualitat en lo sinyor de Maristany, Conde de Lavern² i el home segurament llig lo nostre bolleti i me va felicitar per les meues coses; el sinyor eisse es fervient llegidor meu, ¡tot sigue per gloria i honra de Deu Nostre Sinyor! ¡No me cap damunt, tan de pagament! ¿Es amic seu, ó també es dels que li fan la *guitxa* en la seua Obra?³

1. Es tracta del viatge més llarg que mossèn Alcover projectà per a completar la replega sistemàtica de materials dialectològics, en companyia de dos col·laboradors, per tot el territori del Principat de Catalunya i del Regne de València. Aquest viatge durà cinc mesos (del 27 de juny fins al 23 de novembre). Els col·laboradors foren: Francesc de B. Moll -que llavors tenia 17 anys- que féu el viatge complet; el prevere mossèn Joan Benejam, de Ciutadella, que els acompanyà fins al 26 de setembre; i des del 27 de setembre fins al 23 de novembre els acompanyà mossèn Jaume Sastre, de Lluçmajor (*cfr.* per a una explicació més ampliada Moll, 1962: 221-223; 1970: 134-140. *Vide* també el relat *in extenso* que en féu mossèn Alcover en el seu detalladíssim *Dietari* publicat en el volum XII del *Bolletí del Diccioniari* (número de gener-juny de 1922, pp. 145-335).

2. Es tracta de Pere Guerau Maristany i Oliver. Comerciant nat al Masnou (Maresme) i mort a Barcelona en 1927. Era comte de Lavern. Es doctorà en ciències exactes i físico-químiques. Recollí una bona col·lecció d'autògrafs de Verdager i col·laborà a l'adquisició de l'anomenat Cançoner de Saragossa, que cedí a la Biblioteca de Catalunya (Albertí, 1969: 71).

3. No sabem si aquest personatge estava contrapuntat amb mossèn Alcover.

Estic molt afaenat en les coses de l'agricultura i el llibret. No tinc temps de posar-me [sic] la ma al cap. Pero l'afició no me la disse jo per res del mon. Poquet pero seguit, deu me traurá de esta bugada en que m'ha ficat. Avant va el carro.

Adjuntament en esta carta van unes quantes ceduletes en modismes, ja me dirá si son del seu gust.

Els meus amichs de Bolleti i seus tambe, agradeisen molt els seus recorts, aisi es que me diuen que li envie á voste espresions i mes recorts.

Res mes per hui, voste ja sap que pot manar de este que homildement bese la seua ma, affm. S.S.

Josep Pascual Tirado (signat)

CARTA N° 15

Castelló de la Plana 15 Maig 1921

[contestada 27 maig 1921]

Reverent Mosen Antoni Mª Alcover.

Mai prou apreciat sinyor meu: En mon poder la seua del corrent i els dinés. Voste es molt cumplit i jo un malfaener, que no tinc perdó de Deu. Els amics del Bolleti estan molt contens i a motiu d'aixó, es veuen obligats á treballar, encara que cadascú d'ells estiguen arrublits de faeyna fins el cap; un dels mes treballadors m'ha promés fer ceduletes dels meus escrits ¡ja vorem! Gracies de tot. Ja procuraré portar ordre en la feta de ceduletes, pero tinc que dir-li que'n tinc de llenguatge vivent un bon grapat; de totes maneres vaig á mampendre á tall obèrt, les seccions que me pertiquen de la lletra de Convit i ademes els modismes... i tot lo que pugue. No envie mai mes dinés, que á mi me sap mal per si no li corresponem com se mereix. Diu que li s'ha perdut una carta puix jo patix si també li s'han perdut ceduletes. Els tres últims enviis eren, unes 160 de llenguatge vivent enrollades en cordellet, dempres modismes també en cordellet i per darrer modismes dins la carta darrera. Pense si es aixó lo que ha recibit.

El dia 17 dempres demà, anem tots els redactors á San Mateu, en viatge de estudi¹, el meu paper se reduirà á fer replega pera el Diccionari de Vosté; ja vorem lo que les circunstances i el temps me dissen fer².

En este numero de Maig va un cuadret meu, que ha produït bon efecte entre els caporals de casa *Bolletinenca*, ja me dirá vosté³.

De cada vegada tinc mes aficció a les bones lletres valencianes, pero menys temps de que dispondre, estic ficat en moltes bugades.

Pregue á Deu i á la Mare de Deu de Lledó per la seua important salut i tinc veres ganas de besar-li la ma. Recorts dels companys.

Afectes de son humil servidor i bon amic.

Josep Pascual Tirado (signat)

1. Aquesta excursió és relatada per Ricard Carreras al Suplement del BSCC núm. XIII (maig de 1921), pp. V-IX. La data en què s'inicià l'excursió és -segons Carreras- el 29 de maig, i no el 17 com afirma Pascual Tirado en aquesta carta. Cal dir que l'estudi i recerca històrico-artística dels monuments, de les obres d'art i d'arxiu, d'esglésies i capelles, etc. de les comarques valencianes septentrionals era un dels objectius que van dur en 1919 a la fundació de la Societat Castellonenca de Cultura.

2. Sembla que «les circunstances» de què parla Pascual Tirado no li foren gens propícies a fer replega de material dialectològic per al Diccionari.

3. Es tracta de «De la vida castellanera. Dumenge de la Ròsa» aparegut al BSCC, XIII (maig de 1921), pp. 151- 157. La narració està dedicada «Al Exm. Sr. Compte de Lavern», i està datada al mateix mes de maig de 1921.

CARTA N° 16

Castelló de la Plana 5 Juny 1921

[contestada 27 de juny]

Reverent Mosen Antoni Mª Alcover.

Distinguit i respetat amich meu: tinc entre les mans la seua atenta postal del 27 del passat, que com totes les seues agradesch molt. El 29 *vam anar* (fixes en eisa construcció) (*anárem; várem anár*) de expedició a San Mateu¹. En poques varians se parle per el estil de Castelló. En conter de, ja puje, ja menge, diuen ja pujo, ja menjo, tinc fetes papeletes... pero poques, puix els amics se van ficar per racons de sacristies i hostals i casòtes á escuadrinyar portals, calaixons, casulles, sans, altars etc i tot lo de la preferida aficcio déisos bònns sinyors sabuts amics nostres, ¡Ja coses antiguissimes i dignes de vores en temps i paciència! Suppose que sabra voste l'història d'eixe gran poble de San Mateu. Alli se posá remat al gran Cisme d'Occident... pero no es del meu negociat parlar d'aixó, no fiquem la pata.

En el Bolleti de Maig, que arribara en companyia d'esta carta llegira la *cronica* del viatge feta per Ricardo Carreras², a on ell gallardege del seu estil que be el volgueren escritors de nomená. En Gaetà Huguet, tambe va vindre per la qüestió del llenguatge i *ferem porra* (vam fer porra), puix influenciats per la capital ó per sigue lo que's vullgue tot lo mon diu al estil d'aci... Corrupció, i corrupció es lo que li pase al nostre bell dir valenciá... aisina es que si dius alguna paraula á lo antich, te diuen pretenció, sabut i buscador forçat de paraules... ignorancia, ignorancia i egoisme del present sigle dels rics nous i del profit particular. *Mampendre en a i no en o*.

Quan apenes la seua postal estaríe açi, entrarién en Mallorca, tromfans i amarrades en cordells un centenar de papeletes meues de llenguatge vivent, voste dira si es veritat. Repetides no li en enviaré cap, puix tinc cuidado en no repetir-les.

El enviar-li papeletes en 40 ó 50 o cént sols ho faig per no aperear-me i per certa tasca que jo me impose els dumenges de matí i per que voste vage recibint la meua goteta, com li tinc ja dit; pero ja que voste no ho vòl, no ho faré, les guardare i les enviare totes juntes...

El meu desig seríe enviar-li un barco ple... pero ni se mes, ni puc; perdonem i creguem que faig mes que hòme. Pense en el Diccionari i no el

1. i 2. *Vide* la nota n° 1 de la carta anterior.

oblíde. Ja llegirà el «Dumenge de la Rosa»³ vullguera que li agradare i que m'heu diguere en la primera ocasió; la veritat, puix entre amics no calen estovalles ni complits, ni adulacions!

Tinc entre mans la feta de papeletes de les seccions.

No vullc distrau-re-l mes; pose punt d'arrematament i bese reverent la ma seua

Son affm. incondicional

José Pascual Tirado (signat)

3. *Vide* la nota nº 3 de la carta anterior.

CARTA N° 17

Castelló de la Plana Joliol a 20, 1921

[contestada 22 agost]

Mossen Antoni Mª Alcover

Reverent, distinguit i benvollgut amic meu: En mon poder la seua estimada del 27 del passat. Li agraisch molt los seus elogis al meu retaulet de «Dumenge la Rosa» [sic], i còm voste veurá, la meua aficció no pare de treballar. Tinc molt en conter los bons consells que me done, faig ver cás de les seues indicacions. Lo Bolleti del Diccionari dels darrers mesos, l'acabe de llegir, per cèrt qu'he deprés molt i m'he divertit i rist dasda destussolar-me; es voste molt valent i molt irònic ¡Deu mos garde caure en lo seu enuig! Sense ser vengatiu, li pren el pèl á hú, qu'el dixé abatollat, confús i relinclit! ¡Pòbres Instituters i pòbre Puig i Cadafalch! Ja, ja estan ben apanyats! Per ma banda, ja pòt ablaurar-los, ja que tan grosserament li s'han portat, *duro i a la cabòta*, fins els disse destarrossats i elsze façe compendre la rao.

He llegit lo questionari de la lletra de convit i per cèrt que está mol concretat i de tal manera cintetisa, que convide á la fayena al mes malfaener¹.

En ma casa, ha estat En Octavi Viader² el editor del «Tirant lo Blanch», ham fet tracte, es dir, que hui ja conte jo en ser propietari d'eisa gran òbra de valdre inestimat; i les ganes que jo tenia de llegir-la! Ham parlat de voste i li he recomanat molt que s'entreviste en voste que li será del major profit.

El Bolleti nostre, pronte publicara un vocabulari valenciá; en ell treballarán Mosen García Girona, Guinot, en Gaetà i altres i jo un poquet³ ¡no faltave mes! I d'alli voste traurá mol de material pera la seua gran obra que jo anave a dir «la nostra Obra, perque la veritat li he pres gran valer i aficció i la sench com si fore cosa meua també.

De totes maneres, per-a voste treballe quan puc i no el olvide, tinc dasda deler per fer-ne *bona cosa* (modisme mol dit assi).

1. La *Lletra de Convit*, és a dir, el prospecte amb què mossèn Alcover convidava al projecte de l'*Obra del Diccionari*, fou donada a conèixer per primera vegada al públic dia 5 de novembre de 1900. Estava dividida en sis capítols i una conclusió. Més avant se'n feren dues edicions més, que circularen profusament i portaren a tots els racons del territori lingüístic català l'entusiasme per l'obra magna del Diccionari.

2. Es refereix a Octavi Viader i Margarit (Sant Feliu de Guíxols, 1864-1938). Impressor. Realitzà magnífiques edicions de bibliòfil que li valgueren una justa fama i premis importants, com les medalles d'or de Saragossa en 1908 i de Leipzig en 1914 (Albertí, 1970: 440).

3. Es tracta del *Vocabulari del Maestrat* que començà a ser publicat en fascicles al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* en 1922 i que fou brusquement interromput en 1928 a causa de la mort del seu autor, mossèn Joaquim García Girona (Benassal, 1867 - Baeza, 1928). Per a una informació més extensa d'aquest diccionari, cal consultar Gimeno Betí, 1998.

Un velencianiste, mol lletrat i treballador me ha promes fer papeletes de els meus retaules, aissi es que ja te veste lo que volíe.

Tots els dies arreplegue poc o molt, pera veste es dir que la goteta no pare, pero de totes maneres fa falta veste per açi uns dies que crech que guanyara molt de vindre.

Lo que passe es que, les moltissimes ocupacions no me dixen fer lo que volguera ¡si jo tindríe á galardó el fer-ne 30 ó 40 mil jo assoles i donar-me *postín!* lo que resulte que com soc *carabassòt* i pòc llegit, faig encara prou i massa. En el proxim Bolleti de juliol va un treballet meu fet «al volar de la ploma» sols per omplir unes planetes, el tipo es mol castellonench, als amics els ha paregut prou be... puix á mi tambe⁴. Avant va el carro.

Mossen Antoni, per momens me agrade (Mare de Deu, si ja va la darrera fulla) mes lo valenciá, estich *xorles* per els autors clàssics, Corella, Martorell, Roig, Sor Elisabet de Villena i altres, aissi es que me cau la bava llegin-los; ¡i pensar que fa un any no coneixie á ningun *sutjecte* d'eisos! La culpa la te veste principalment, puix per veste estic inficionat; jo volguera... pero soc tan *meló* i tinc el cap tan dur...!⁵

Tindrè gran goig que lo viatge per la seua Catalunya li vage bé i que li siga de profit i a vore quan se disse caure per aci que jo el espere en candeleta i tinc desitjos de veritat de besar-li la mà⁶.

Adeu puix Mosen Antoni, que quan á veste escrich no acabaríe mai.

Bese la seua ma reverent i prenga els meus corals saluts i recòrts...

Josep Pascual Tirado (signat)

4. És la narració «De la vida castellanera. Raboseta», *BSCC*, XV (juliol de 1921), pàg. 220-224. En aquest mateix número del *Boletín*, hi publicà també una fitxa de folklore valencià sobre refranys, pàg. 218.

5. Aquesta afirmació ens revela un fet que fins ara només coneixíem a mitges. Es sabia que Pascual Tirado havia llegit el *Tirant lo Blanch*, i es sospitava que probablement també devia conèixer algun altre autor clàssic valencià. Ara ja sabem quins eren els seus autors preferits.

6. *Vide* la nota 1 de la carta n° 14.

CARTA N° 18

Castelló de la Plana 7 d'octubre 1921

[contestada 17 octubre]

Reverent Mossen Antoni Mª Alcover

Distinguit amich meu: Recibida la seua del 4 del present, arribada de Sta. Coloma de Queralt¹ la que'm òmpli de gòig al veure que voste sera en nosatros dins de pòch temps.

Ja ere hora de que aplegare el dia de poder besar la seua má, ja ere hora de coneixer-lo personalment i tractar-lo puix m'han donat mol bones referencies de voste; de mi no se face moltes promeses, puix soc, com li tinc dit un carabassot, lo que faig, vàlguem la Mare de Deu que me done momens de lluiment.

En ma casa estan les pòrtes obèrtes pera voste, encara que no cal dir-li res, perque be que seu pot pensar i pendres eisa llibertat. Tinc ganes que siga ja el dia eise².

Als amics del Bolleti, els tinc passat recado, els he animat pera que treballen quant puguen, pero com patissen tots de massa ocupacions faran lo que podrán.

Jo crech que voste per açí, treballan tots i acompanyan-lo a on siga es fara llabor de ferm. Jo aisina ho confie. He estat malalt una temporada bona sense ganes de pegar una plomá pero hui gracies á Deu ja puc fer algo.

Li desige molta salut pera be de nòstra terra i la humanitat.

Afeccions de son bon servidor que li bese la ma homilment.

Josep Pascual Tirado (signat)

1. Durant aquest viatge, mossèn Alcover fou promogut a la dignitat de Degà de la Seu de Mallorca, per la qual cosa hagué d'absentar-se sis dies de la faena de «viatjant de mots» que era la menara com anomenava ell la replega de material dialectològic. Segons aquesta carta, l'equip de recerca de material dialectològic es trobava a la comarca de la Conca de Barberà i els quedava encara prou faena per fer. Després d'aquesta comarca l'equip es dirigí, abans d'arribar a Castelló de la Plana, cap al Camp de Tarragona, el Priorat, el Baix Aragó, la Terra Alta, la Ribera d'Ebre, el Maestrat, els Ports de Morella, l'Alt Millars fins arribar a la Plana de Castelló (Moll, 1961: 222; 1970: 139).

2. L'equip arribava a la capital de la Plana, procedent de Morella i Vinaròs, dia 22 d'octubre de 1921 cap al tard. Eren rebuts a l'estació del tren per Josep Pascual Tirado «qui fins ara just ens coneixiem per cartes», la seua «digníssima» dona Joaquina Roig i Dolz, el reverent mossèn Tàrrega, rector dels Òrfens de sant Vicent i Enric Ribés, apotecari (vide la nota 5 de la carta n° 37). Estigueren a Castelló de la Plana dos dies i mig fent-hi esquestes lingüístiques (23, 24 i 25 al matí). La faena començà el 23 a les nou del matí a la *Casa dels Òrfens de sant Vicent*, on mossèn Tàrrega havia reunit informadors de totes les edats (a la pàgina 291 del *Bolletí* volum XII -gener-juny de 1922-, hi apareixen els informadors amb nom i cognoms). Moll s'encarrega dels informadors més jóvens; mossèn Sastre, dels adults, i mossèn Alcover passa enquesta a Josep Pascual Tirado sobre lèxic de l'agricultura. A l'endemà (dia 24), es dirigeixen al *Sindicat Agrícola Obrer* perquè Moll hi dibuixe les aïnes del camp. Llavors, hi apareix Gaetà Huguet, amb qui, acabada la faena, se'n van al *Centre Catòlic* per seguir-hi l'enquesta agrícola. En tornar de Lluçena, on van estar replegant material lexicogràfic dies 26 i 27, s'aturen una altra vegada a Castelló de la Plana per donar-hi començament a la part del lèxic dels mariners, fet que es produeix al Grau de Castelló a la vesprada del dia 27 d'octubre. Allà, són acompanyats per Josep Pascual Tirado al qual deixen encarregat d'acabar la part de l'enquesta que ells no havien tingut temps de fer (cfr. *BDLIC*, XII, 1922, pp. 291-294, pp. 296-297).

CARTA N° 19

Castelló de la Plana 24/11 921

[contestada 28 novembre 921]

Reverent Mossen Antoni Mª Alcover

Distinguit i vollgut amich i mestre: Ab grandissima complecencia vaig rebre la seua postal fetxada en Sueca¹; lo meu desig haguere segut contestar-li en seguida pero com voste en esta excurçio llinguistica s'atura poc en cap banda, es per lo que no vaig voler que la contestació dorguere la sòn del oblit en l'estafeta de Sueca.

Crech jo que hui ja seran en Palma, i que esta carta meua, mensajera de mon afecte, sera en vostres mans, i vullc que la prengue com á justa correspondencia al seu pròdich afecte cap á mi.

Per res del mon quede jo mal en voste. Lo que tenim que reconeixer es que va vindre en época en que els amichs del Bolleti estaven de veraneig aisi es que voste deu dispensar eisa falta i no tindre *tipitia* a ningú.

Ja me dirá com li h'anat lo viatge, lo que celebraré de veres que haigue segut bó, com voste se mereix.

Avant, Mossen Antoni i que Deu li done molta fe i salut per arrematar la grandiosa òbra del Diccioniari. Encara que fe no li en falta ni salut tampoc, pero es bo demanar á qui tot ho pot i de tot mane, pera que'l sostingue ferm i valent.

La meua dona i jo, per voste pregarem en les nostres oracions.

La veritat que la seua estança en Castelló va ser breu, puix a la que s'en van adonar mes de quatre de vostres ja havie *bolat* cap al seu avío.

Sempre sol passar aissina. Crech que si haguere estat uns dies mes, les mostres d'afecte i consideracions de persones lluides s'hagueren plogut, encara que voste en la seua modestia no haguere compartit de gust en tanta aficiositat.

De totes maneres, si voste va quedar satisfet de Castelló i de mi, tots pagats; avant va el carro.

Ja sap que a mi sempre me trobará pera tot.

1. Després d'aturar-se a la Plana de Castelló, l'equip de recercadors de material per al Diccioniari feren enquesta a les següents zones geogràfiques del territori lingüístic: l'Horta de València, la Ribera del Xúquer, el Pla de Xàtiva, la Canal d'Alcoi, l'Horta de Gandia, les Valls de Pego, la Marina i l'Horta d'Alacant (Moll, 1970: 139).

A Sueca, on mossèn Alcover redacta la postal de què parla Pascual Tirado, van arribar-hi dia 30 d'octubre al matí, i s'hi van estar els dies 30 i 31 d'octubre i l'1 de novembre (cfr. BDLIC, XII, 1922, pp. 299-302).

A Mossen Sastre mols recorts i afectes i al simpatic Mòll un abrás i comendacions afectuoses i digueli que quant vullgue vindre á Castelló asi tindra uns amics, puix se va fer simpatic entre les juventuts del Casino llauradors i Centre Catolic.

Res mes, espere me digue de la seua salut que li desige bona i de lo viage, repetin-li lo de sempre, asi me te pera tot mane sens por á son admirador que reverent bese la seua má affm. S.S.

Josep Pascual Tirado (signat)

De cada vegada tinc la lletra mes lletja. No puch corregirme de cap manera. ¡Doneume-la mes clara, Sinyor, doneume-la mes clara!

CARTA N° 20

Castelló de la Plana 19 febrer 1922

[contestada març, 1922]

Reverent Mn. Antoni Mª Alcover

Distinguit i estimat amich: La postal que vosté se va dignar escriure-m per una xàmba la tinc en poder meu. La meua criada la va rebre de mans del repartidor pero la xica no se va enrecordar de dirmeu i damunt la pòst de la cuina, mesclada en altres papers, ha estat un ramat de dies fins que s'ha descobert. No en hi ha res perdut, sols que voste perdone la tardança i res mes.

De les cédules, be se pot pensar que jo no pare de arreplegar i guardar en lo calaix per a enviar-li quant estiguen ben espurgades i en net.

En este correu, li envie un treballet que he publicat, de costums de la terreta¹. Ha tingut un éxit *tremendo*. Com voste véu no pare la pluma de treballar; es molta l'aficció que tinc... i vosté la culpa. Molta de la *glorieta* que tinc i me volen donar li la dec a voste. Gracies.

Tingue en conter que esta fet i publicat en un diari; aixi es que com es impressió diaria no en hi ha temps pera corregir pròves i ademes que «Libertad»² es periòdic de la matinada ¡quansevol va á les tres del mati a corregir! ¡Com me bufaríe els dits en este temps! Voste subsane les faltes. Pregunte lo que li servisca i no entengue, puix ja sap que estic á les seues órdenes.

En el Bolleti ja vora també coses meues³, Voste ja sap que en mon còr guarde un tresor de admiració cap á voste i molta estima i consideracio i respete. No es ensabonada, que ja me coneix i sap qui soc jò, ára no es com antes que no nos coneixíem, hui no podem enganyarnos.

Mosen Antoni; m'alegre que se mantingue bò de salut i espere que al jove Moll i á Mn. Sastre els done recorts i prénguels també de la meua dòna. Bese reverent la seua má son sempre criat i homil corresponsal

Josep Pascual Tirado

1. Es tracta de la narració *Del Raval i en festes*, apareguda al suplement n° 92 del diari «Libertad» durant el mes de febrer de 1922.

2. El diari *Libertad* aparegué a Castelló de la Plana en 1921 i tenia la intenció d'arreglar a les seues files els sectors socials i culturals més convençuts d'una política autonomista democràtica, segons afirmava el seu programa (Ramos, 1989: 101). Tingué una vida efímera i deixà de publicar-se a finals de l'any 1922.

3. Es refereix molt probablement a la narració «De la vida castellanenca. ¡Qui té xiques menge bunyòls!», *BSCC*, XXI (gener de 1922), pp. 10-13. Està datada el mateix mes de gener.

CARTA N° 21

Castelló a 8 de Mars 1922

[contestada 13-III-1922]

Reverent Mn. Antoni Mª Alcover

Distinguit amic: Molt agrait de la seua distinció, que veig en son postal del 27 del passat. A Moll pegueli per mon conter dos *xuplamocs*, per guassó, i ademes un fort abras per bon amich.

Supose que de salut aniran bé, eixe es mon desig. I aném al cas.

Regall, barranquisset menudet que's forme despues de regar un camp, degut al arrastre de tèrra¹.

Bragada de teronges.- Vol dir als poms de este fruit que casi toquen terra per son pes. Per aixó se falquen, es dir se evite que toquen terra sostenin-los per puntals i falques, ó sigue bastons ó canyes en punta de forqueta [jo també se pintar En Moll]².

Sorregada, regar sense voler, terra vehina ó camins, degut á desquit del regador. Com aixó se denuncie al Sindicat de Policia Rural els llauradors van en quidado de no *sorregar* ;oh la pòr á que't buiden la bolxaca!³

Caisser.- Barana de l'acequia⁴.

1. Aquesta definició no és la que apareix a l'Alcover-Moll. Aquest diccionari, hi enregistra tres accepcions del mot. Les dues primeres inclouen la localitat de Castelló de la Plana on el mot és viu. A la primera, que és definida com a «regalim», hi ha la cita literària del nostre autor: «Els apretava lo portell de la bacia a sotabarba..., de no fer-ho així, algun regall de bromera els haguera anat avall» extreta de la narració «De la vida castellanenca. Del mestre sangrador i los teuladins golafres», *BSCC*, VII (1926), VI, pp. 321-329. La cita es troba a la pàgina 324 amb dues lleugeres variants ortogràfiques: el substantiu *bacia* és ortografiat a l'original accentuat a la *i*, cosa que l'Alcover-Moll obvia, i la forma *sotabarba*, separa els dos substantius amb un guionet a l'original (DCVB, IX: 284).

2. Definició que apareix quasibé al peu de la lletra a l'Alcover-Moll. Aquest diccionari, hi enregistra la cita literària de Pascual Tirado següent: «Regarse ell, puix no admet regalls i sorregades; falcar les bragades de taronges» que trau de la narració «Del Raval... i en festes» aparegut al diari *Libertad* al febrer de 1922, pàgina 2 (DCVB, II: 645). (*Vide* notes 1 i 2 de la carta anterior).

L'aclariment que posa entre parèntesis es refereix al fet que, a la carta, Pascual Tirado hi fa un dibuix d'una falca. Amb aquesta broma, l'autor castellanenc es refereix a la destresa de Moll per al dibuix, ja que aquest dibuixava tota mena d'aïnes que incorporava després al Diccionari.

3. Cap d'aquestes indicacions no apareixen a l'Alcover-Moll. Aquest diccionari fa d'ús general valencià la forma verbal, amb una cita literària de l'obra *La Brama dels llauradors de l'Horta de València* (finals del segle XV) (DCVB, X: 18).

4. Definició que apareix a l'Alcover-Moll amb la localització geogràfica, entre altres localitats, de Castelló de la Plana. La cita literària que documenta el mot és de Pascual Tirado: «Amagant-se darrere d'un caixer o d'una soca» que trau de la narració «De la vida castellanenca. Raboseta», *BSCC*, XV (juliol de 1921), pp. 220-224. La cita es troba a la pàgina 222 (DCVB, II: 827).

Raim empaperinat Paperina es un cono que se fa en lo paper per ficar coses dins; i al raim de les parres pera que no'l piquen abelles i mosquits sol envoldres en paperines⁵.

Abagotat, vol dir apilotat en forma de bagot (racimo)⁶.

Recapter, qui se dedique á segar recapte (brossa) per los caissers de les acequies. Cuidado con los rateros, diu en los tranvies. Cuidado ab los recapters diuen per l'horta⁷.

Trisparis, Samarucs, ja ho te voste parlan de les acequies de les marjals (Animalets menuts)⁸.

Abotar formigades, dempres de feta la formigada per la boca se *abote*, se ençen, se creme, se done foch, *s'abote*, per lo regular en una garba de canem, (es lo mes provat)⁹.

Morralla, estol de xiquets, se diu quant estan revoltosos. Se diu á cosa xicoteta apilotada. Peix menut, etc etc.¹⁰.

5. El sintagma no apareix a l'Alcover-Moll. Dins l'article *empaperinar*, hi enregistra una cita literària del nostre autor en què apareix el significat que Pascual Tirado comunica en aquesta carta: «Lo raïm de la parra, empaperinat per esguart del estol d'abelles» que trau de la narració «Del raval... i en festes» (febrer de 1922, *Libertad*, pàgina 3) (DCVB, IV: 771).

6. Definició semblant a l'enregistrada per l'Alcover-Moll dins l'article *abagotar*, segona accepció. La cita literària que documenta el mot és de Pascual Tirado: «En los cabirons abagotades les tomates» que trau de la narració «Del raval... i en festes» apareguda al diari *Libertad* (febrer de 1922, pàgina 3) (DCVB, I: 8).

7. Definició calcada per l'Alcover-Moll que la situa a Castelló de la Plana amb una cita literària del nostre autor: «I lo que el fan patir recapters, gitanos i caragoleres!» que extrau de la narració «Del raval... i en festes» (*Libertad*, febrer de 1922, pàgina 4) (DCVB, IX: 217).

8. L'Alcover-Moll inclou la forma *samaruc* amb dues accepcions. La segona és situada a Castelló de la Plana: «Animaló, a manera de peix menut, de color fosc, que es cria dins les sèquies» amb la pertinent cita literària de Pascual Tirado: «Aigua de canalat, plena de trisparissos i samarucs» que trau de la narració «Del raval... i en festes», apareguda al diari *Libertad* (febrer de 1922, pàgina 4) (DCVB, IX: 717). Pel que fa al substantiu *trisparis*, aquest diccionari el fa sinònim de libèl·lula, el situa a Castelló de la Plana i el documenta amb la mateixa cita literària que la forma anterior (DCVB, X: 534).

9. La forma verbal és inclosa per l'Alcover-Moll que la situa a Morella, Benassal i Castelló de la Plana. Hi enregistra tres cites literàries, l'una extreta de l'obra *Seidia* (Joaquim Garcia Girona), l'altra de Pascual Tirado: «D'estes [vores] en guardave unes poques per a abotar formigades i socarrar el çerdo» que també extrau de la narració adés indicada «Del raval... i en festes», pàgina 6, i una tercera de l'autor alacantí Joaquim Amo (*Canyís i canyissaes*) (DCVB, I: 47).

10. El primer significat que Pascual Tirado reporta en aquesta carta per al mot *morralla* és consignat també per l'Alcover-Moll que el situa a Castelló de la Plana. La cita documental és així mateix del nostre autor: «Han de servir per a vestir-se tota la morralla de reis, àngels, dimonis etc.», extreta de la narració «De la terra castellanca. Lo darrer Belem», *BSCC*, VI (1925), VI, pp. 333-342 (DCVB, VII: 588). La cita apareix a la pàgina 333 i varia quant a la forma de l'enregistrada per l'Alcover-Moll en el fet que els substantius reis, àngels, domonis, etc, van en majúscula. Al final de la narració, hi ha la data de «Castelló, Desembre 1925» que sembla indicar la data en què fou radactada la narració per al *boletín*.

Relaix, contalla xismosa, romans de dones xarradores, *dona relaixera*, dona xismosa¹¹.

Lludia, sens ducte sera cosa mol negra. (ja ho averiguaré) lo çert es que pera comparar cosa negra se diu «negre com una lludia»¹².

I en asso esta dit tot. Ja te puix Mn. Antoni lo que volie saber. Ja sap que me te a son servici permanent.

Dedique alguns ratos á fer papeletes per lo seu grandíós diccionari. De totes maneres li repetixc que soc un criat i fervoros amich, que los ratos d'oci que lo treball del'horta i la familia me ho permeten a les coses estes dedique que cada vegada tinc mes aficció i que llisc lo Tirant lo Blanch, que m'agrade molt pero molt, i que vulguera tindre 20 anys per començar i mampendre un altre cami.

L'horta no me disse del *mos*, estic mol ocupat i tinc poc de temps.

¡Si es puguere tornar arrere i començar la pujada...!

Bese son ma reverent son afm.

Josep Pascual Tirado

Recorts de la meua sinyora i á En Moll, un abras, á Mn. Sastre també recorts.

Val (singat)

11. El mot és consignat per l'Alcover-Moll amb cinc accepcions. La quarta fa referència al que ací apunta Pascual Tirado, per bé que no hi enregistre la mateixa defició. Situa geogràficament el significat a Castelló de la Plana i València, amb dues cites literàries que documenten el mot. La primera és del també autor castellanenc Àngel Sánchez Gozalbo (*Bolanger de Dimonis*, 94), i la segona del nostre autor: «Per a que les dones portaren el relaix per forns i llavadors», extreta de la narració «Del raval... i en festes» apereguda al diari *Libertad* (febrer de 1922, pàgina 14). L'adjectiu *relaixera*, *-era* és també enregistrat per l'Alcover-Moll: «Que porta relaixos», i situat a Castelló de la Plana. No inclou, però, el sintagma *dona relaixera* que Pascual Tirado consigna en aquesta carta (DCVB, IX: 320).

12. Sobre l'expressió *negre com una llúdia* (i també sobre el substantiu *llúdia*) cal llegir la ben argumentada, documentada i encertada explicació que ens en donà Germà Colón al pròleg de *De la meua garbera*, reedició feta per la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Castelló de la Plana en 1986. Ara, amb la publicació d'aquesta correspondència, queda clar que Pascual Tirado havia sentit el substantiu i la locució en boca de persones de més edat, però que la cosa no quedava encara aclarida del tot per tal com l'Alcover-Moll fa derivar el substantiu *llúdia* d'una probable deformació de *judia* (DCVB, VII: 69).

CARTA N° 22

Castelló de la Plana 9 de juny de 1922

[contestada 4 juliol]

Reverent Mossen Antoni: Suppose que voste estarà de lo més enfadat ab mi per la tardança en escriure, i tinc que dirli que açí estic en lo cap catxo esperant que me pegue dos clècs, puix me'ls mereixch. Voste es mol bò i sap perdonar als malaganosos i descuidats.

Lo que si que'em sabríe mal es que me tinguesse [sic] per olvidadis, aixó no, jo no'l olvide a Voste en cap dia de la semana, i no en passe cap que no el tingue á flor de llabi, sigue en casa, sigue en la Redaccio, sigue a on sigue, puix amistats i amos com vosté son dels que honrren i les persones que tenen la sort de esser sons criats, dempues de tot, no en havie tan i tan [...] de cas i ocasio. Papeletes en tinc un feix arreplegades, que ja les posaré en net i ademes no pare de escorcollar; encara que Voste es un llam que ho té tot regirat, car racons i raconets no en hi ha cap per revòldre ¿es veritat?

De totes maneres, jo faig lo que puch. Ja haurá vist en lo Bolleti nostre com va un *conato* de Diccioniari¹; algo hi aprofitara: alli treballarem tots al final i posarem lo que notem de faltes ó bé afegirem lo que se dixé. A voste li vindrá be també. En el meu retaule «Sastre, music i llaurador i sempre sastre», que se publique en lo dit Bulleti ja vora com ja paraletes de *xuplam el colze*, mol de la terreta, i les que pose per á que voste s'entere i si alguna no sap que me ho pregunte... i voste com está enfadat ab mi no mes les pregunte; Mossen Antoni perdó i mànem².

No pare de estudiar als nostres clasics valencians per cèrt que son mol graciosos i atrevits per a dir les cosses. Jaume Roig en lo seu «Spill o llibre de les Dones» La Brama dels llauradors de Gaçull, El Psalteri de Corella, Vita Christi de Elisabet de Villena, El parlament etc de Domingo Mascó, Tirant lo Blanch, «La Tragedia de Caldesa» de Corella i tantes atres ¡que delitosos i que saborosos i quan en hi ha que dependre!

Del Psalteri de Corella, anem á fer una tirada de lujo pera nostres suscriptors, ja esta imprentan-se; lo Sinyor Viader ho te entre mans. Dit sigue entre nosatros³.

1. Vide la nota 3 de la carta n° 17. Cal afegir-hi que el *Vocabulari del Maestrat*, tal com apareixia al *boletín*, hi deixava un espai en blanc a la dreta de les definicions perquè els subscriptors de la revista hi afegissen tota mena de vocabulari no consignat allà.

2. Es tracta de la narració «De la vida castellonenca. Sastre, músic, llaurador... i sempre sastre», que es va publicar en tres tongades al *BSCC*, XXIV (abril de 1922), pp. 148-151; XXV (maig de 1922), pp. 187-191; i XXVI (juny de 1922), pp. 224-226.

3. Efectivament, en 1928 aparegué el *Psalteri* de Corella en edició facsímil de luxe a dues tintes. Vaig tenir l'oportunitat, no fa gaire temps, de veure l'exemplar que pertanyia a Salvador Guinot, gràcies a l'amabilitat del seu nebot, el senyor Antonio Pascual Felip.

Ja veu que este pobre aficionat va fican-se poc a poc en terrenos que no coneixie i hui ja els coneix de vista per lo menys; dia vindrá que si persevere els coneixere millor; avant i sempre avant va el carro.

Ja me dirá si en els meus escrits note avanços i millores, diguemeu en franquea. Jo agrairie molt son sentir per a orgull meu ó esmena, segons digue; i si fore millora, als meus amics ensenyar-los la seua opinió i que me consideraren... es la vanitat humana i el pago al treball; mes clar no quede mes que l'aigua. Ja soc massa pesat, perdonem, Recados ál simpatic Francesc Moll i Mossen Sastre⁴ i voste ja sap que en mi te un ver criat que sols espere sons ordres.

Bese la seua má reverent son affm amich

Josep Pascual Tirado (signat)

4. Cal recordar que Francesc de B. Moll (llavors de 17 anys) i mossèn Jaume Sastre, juntament amb mossèn Alcover, formaven l'equip de persones que vingueren a Castelló de la Plana a passar-hi enquesta de material dialectològic per al Diccionari.

CARTA N° 23

Castelló de la Plana 21-10-22

[contestada 30 octubre 922]

Reverent Mossen Antoni Mª Alcover

Dignissim i respetat amich meu: Quant les persones se volen i estimen, Deu pareis que's complague en establir çerta corrent, que apesar de la llunytania, les fa tindre en determinats momens los mateixos pensaments i intencions.

I ho die eço per la postaleta rebuda de nostre Francesc Moll. Dèu minuts avans de rebre-la li ho dia á la meua Joaquina «tinc que escriure á Mossen Antoni, preguntan per ell, puix açò cau ja en pòca vergonya» i patapum el carter i postal en pòrta «jas, xica, carta del canonge, i dempres no creuen en la *telepatia* mes de quatre» Nos quedarem assombrats. Lo que li dic es lo pur Evangeli, pot contar-ho i dir-ho a on vulga que es ben çert.

Mil vegades perdó, per haverme rezagat.

Suponc que estara bé de salut i de tot, lo mateix que En Moll á qui estime mol, en tot lo mol que val i á qui dic «no amolles á Mossen Antoni i acompanyal en totes ocasions per lo pedregós cami de la seua gran Obra i ja que t'has fet á la seua *fanzella*, arremata fins acabar la mampresa»

La paraula *ziscat*, jo no le he oida mai, mai, mai; no vol dir aço que no se use ni se digue, tal vegada per algun pòble la empleen, ja hó averiguaré. En Gaeta la use com á «*arriesgado*»

«Bon pit bon canem» vol dir «bon ánimo pera començar una mampresa» referint-se que pera fer cánem i tindre bona collita se necessita treballar molt»¹.

Este En Gaeta sap mes que tots ¿veritat? ¿Voste ha oit mai aço que vaig á dirli? Un *pordiosero*, captan, se diu un *pabesant*, ¡que bonica paraula! Un home que fa maleses, que fa mals fets, un *malhechor*, se diu (oïdo a la caja) un *fermaler* ¡bonica paraula! Jo vulguera saber si voste coneis aquestes *paraules*. Jo en ma vida les he *oides* Si no, es que té molta inventiva En Gaetá. El que se dedique á fer mal es *fer-mal-er* i lo pòbre com bese la pá quant li el donen un *pa-besant*, la llògica se impone puix desde hui vaig á inventar paraules.

El que calze relles, un *calzareller*, i el que pose pissos, un *ferpisser*, res de obrer, ni ferrer ¿Vol que omplim lo Diccionari, en tres semanas? En Gaeta me perdone, no vullc ofendrel, sols vullc que no discurras tant.

1. Aquest refrany està enregistrat per l'Alcover-Moll a Castelló de la Plana amb una definició una mica diferent de la que dóna ací Pascual Tirado: «Bon pit, bon cànem»: vol dir que un home sà pot fer produir molt a la terra (Cast.) (DCVB, VIII: 610). Apareix a la narració «Contalles de la terra. Tomba-tossals en la Cort del Rei barbut», BSCC, XXXII (desembre de 1922), pp. 423-428; exactament apareix a la plana n° 427.

Fer-se a la *fanzella*, es fer-se a la opinió, a la voluntat, a les idees d'un altre i res mes².

Diu la Sinyo Quica la Sigalera, parlant en altres desfaenades com ella, en la porta del forn «clar la meua xica ve pòc per ma casa, com que s'ha fet á la *fanzella* de la familia del hòme...»- ¿i el teu major? - eise s'ha fet á la *fanzella* de la sògra i entre uns i altres me dissen assoles - calla, agraviadora i tu que t'has fet á la *fanzella* de tal familia i mai estas en casa, no saps que ells no volen que façes miques ab tons fills ¿perque no talles en redó tal amistat, agraviadora, romançera? ¡bigotuda!. Esta entesa la parauleta amich Moll?

Ja veu Mossen Antoni si m'ha fet jo tambe romançer i es que me crech que lo tinc davant i estem raonant agust d'estes coses pera nosaltres tan delitoses

No cregue que tinc ablidat lo Diccioniari de voste, no, que la meua arreplega va per avant, lo que te es que el vocabulari que publique lo nostre Bolleti ajude molt i espere que d'alli trague molt de suc i profit.

En garde moltes paraules pera el *apendis* que vindra al arrematament³.

A Deu li pregue per la seua salut, he tingut gran alegria al saber de voste i de Moll; la salut meua i muller i fills molt bona gracies á Deu, de la meua Joaquina recorts i dels amics, i voste ja sap que me te a son disposició, en totes ocasions i momens.

Recibisca la espresió forta de mon respete i admiració i besant-li la ma lo salute affm son áfm

Josep Pascual Tirado (signat)

2. Aquesta locució és enregistrada a l'Alvover-Moll amb la mateixa definició que apareix en aquesta carta i amb la cita literària de Pascual Tirado: «Li creaven companya de la mateixa fancella», extreta de la narració «Contalles de la terra. IX. Conquèsta de les Illes Columbretes», BSCC, V (1924), VI, pp. 415-422. La cita apareix a la pàgina 422 (DCVB, V: 737).

3. Malauradament, aquest apèndix mai no es va publicar per tal com l'aparició del *Vocabulari del Maestrat* de Joaquim Garcia Girona a les planes del *Boletín* fou interromput l'any 1928 per traspàs del seu autor.

CARTA N° 24

Castelló de la Plana 3-12-922

[contestada 10-XII-22]

Reverent Mn. Antoni Mª Alcover

Distinguit amic meu: Li done les mes corals gracies á voste i á En Moll per les exagerades lloes que li endossen al meu estimat fill Tomba-Tossals¹. Puix ja el voran traure los peus fora els bolquers! Allavors será ella. A Deu i la Verge els prec que m'ha ajuden en la bugada en que estic ficat; me teme que no arrematare tan be com he començat, es dir que será allo de «eixida de cavall i pará de burra coixa».

Jo fare quan puga, per salvar i per lo menys sortejar lo perill del redicul á que estic propens.

Deu provirá i me disara fer lo que mes me convinga.

He tingut sórt en lo primer i ¿en los demás?

Me preguntave allo de fanzella. FANZELLA. Lo que tinc lo defecte de escriure molt malament i les *us* i les *enes*, les escric pera que se confundisca lo mes pintat. Ja me corregiré.

En lo nombre de Nadal va un romans de Tomba-Tossals² i en ell use una paraula que acabe en *illo* i no se diu d'altra manera, no te remei. Jo ho senc. Ja me dirá voste com se diu Arquillo: Fusta curvá pera mantindre la vela del carro (la dibuixa)

Estic de faenes fins dalt lo cap entre agricultura i Bolletins, i altres coses de pous, i adoquinats i romanços per l'estil no acabe mai, mes de salut templat i bó, gracies á Deu.

A Deu li prec per la seua tan preciada i tambe reçe a la Verge de Lledó per a que done cormo al Obra grant del Diccioniari. Voste no amolle mai, i á estos rabuts de la Lliga³ gajatá que *te crió*, i avant va el carro.

1. Pascual Tirado començà la publicació parcial del *Tombatossals* al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* número XXX (octubre de 1922) amb la narració titulada «Contalles de la terra. Tomba-tossals», pp. 357-361. El regraciament a què es refereix Pascual Tirado en aquesta carta es deu, probablement, a aquesta narració.

2. Es tracta de la narració «Contalles de la terra. Tomba-tossals en la Cort del Rei barbut», *BSCC*, XXXII (desembre de 1922), pp. 423-428. El mot *arquillo* de què parla en aquesta carta apareix a la dita contalla a la pàgina 423 i es refereix al «rei barbut».

3. Es deu referir, molt probablement, als incidents polítics que arran de la publicació de l'anomenat per Moll el «cinquè Manifest» tingueren lloc a la premsa catalanista de l'època (Moll, 1962: 235). Pel mes de juny de 1921, en el tom XII del *Bolletí*, pp. 92-132, mossèn Alcover hi publicà un escrit titulat *Estreveniments de l'Obra del Diccioniari de la primeria de 1919 ençà i que ens*

Recorts á En Moll á qui estime molt, la meua Joaquina els salude i veste
eu ja sap quant l'aprecie son affm que homilment bese la má

Josep Pascual Tirado (signat)

eren passats per malla. Aquest escrit donava compte de l'enfrontament entre Eugeni d'Ors i Puig i Cadafalch, que determinà l'eixida del primer de l'Institut d'Estudis Catalans. Refutava articles de *La Veu de Catalunya* sobre la labor d'aquella institució; contava la visita del Dr. Schädel i el perquè de no admetre plans nous per al Diccionari, retreia la crítica («repassó», en la terminologia del canonge manacorí) que Ramón Menéndez Pidal havia dedicat a mossèn Griera en ressenyar la tesi doctoral d'aquest sobre la frontera catalano-aragonesa; exposava extensament els defectes de mètode que trobava en la manera de treballar mossèn Griera en la preparació de l'*Atlas Lingüístic de Catalunya*; i acabava fent notar que ell atacava els membres de l'IEC (els «instituters» segons la seua peculiar nomenclatura) perquè aquests li feien tota la guerra que podien, però que a la resta de catalans que li escrivien no hi tenia res en contra. L'època de més virulència és la que abraça els anys 1922-1927, en què els enemics l'ataquen de tots els costats (*cfr.* Moll, 1962: 225-229).

CARTA N° 25

Castelló de la Plana 31-12-922

[contestada, 14-I-23]

Reverent Mosen Antoni Mª Alcover

Distinguit amich meu i de mon major respete i consideraçio: El unic objecte que'm porte al escriure-li, sols es el de mostrar á voste los desitjos de mon còr, quals son que pase bon dia de cap d'any i ademes que tot seguit l'any nou que de nom tindrà 1923, el pase bé i se mantingue en bona salut, gracia de Deu i la bolxaca farçida, per a tot junt tirar en davant per esta clotada de cudols i argilagues que se diu lo mon, que se anomena la vida; que per cert té unes pujades que si no ho prens en bòn animo i resignaçio, estas en lo perill de pegar el gran esvaró i redolar cap á vall.

Aixó es puix lo que jo vullc, que no pergue animo, que se mantingue ben fort i valent i que Deu li ajude per a donar remat al Obra del Diccioniari que jo tan desitge vore i tindre entre mons mans.

Igual i li dic al amich Moll á qui vullc molt. La meua dona i los fillets li besen la ma reverent i s'associen a les meus dites.

Vaig rebre lo seu Bolleti i per cert que me va agradar molt pero molt la biografia de Mosen Miquel Costa i Llobera¹. Jo desitjaríe llegir versos de tan estimat poeta i amich seu, i sobre-totes la tan anomenada «Oda á Horaci»². Pagant lo que sigue enviem algo d'eise gran poeta.

1. Es refereix a la ressenya necrològica apareguda al *Bolletí* (XII, juliol-desembre de 1922, pp. 355-365) del mes de novembre de 1922 sobre Miquel Costa i Llobera (Pollença 1854 - Palma de Mallorca, 1922), que havia mort el 16 d'octubre d'aquell any. Fou escriptor i eclesiàstic. En 1872 anà a Barcelona per cursar dret on entrà en contacte amb els intel·lectuals barcelonins, i sobretot amb Antoni Rubió i Lluch i el mallorquí resident a Barcelona Marià Aguiló. Gràcies a aquestes relacions amistoses, el jove Costa i Llobera adquirí molt enjorn una bona formació literària. En 1873 publicà la seua primera poesia («La Vall», *Revista Balear*). En 1875 compongué la seua obra més coneguda, *El Pi de Formentor*. Aquell mateix any se n'anà a Madrid per finir-hi els estudis universitaris, però molt prompte els deixà córrer i se'n tornà a Mallorca. Poc abans havia compost un altre dels seus poemes que li donaren fama, *L'arpa*. Durant un temps visqué a Pollença llegint i escrivint molt. Encetà llavors les seues traduccions d'Horaci. Féu curts viatges a París, Barcelona, Madrid i Toledo. En 1883 anuncià la seua tardívola vocació religiosa al seu amic Rubió i Lluch i en 1885, a l'edat de 31 anys, se n'anà a Roma per fer els estudis eclesiàstics. Allà viu fins 1890 i s'ordena de sacerdot i es doctora en teologia. Coneixedor dels autors grecs i llatins, es decanta cap a una poesia on acut a la inspiració rítmica, fa predominar l'expressió sobre la idea, i sotmet la llengua a l'encaixament dels metres greco-llatins, segons el seu propi testimoni. A part de les obres ja citades, destaca *Horacianes* (1906), que representa el punt més assoanat de la seua poesia. Utilitza el vers llarg, i l'estrofa anacreòntica. Té també poesies que recullen tradicions mallorquines (cfr. Albertí, 1966: 633-635).

2. És el poema que encapçala el llibre *Horacianes* que incideix en el mite del mediterranisme o de la llatinitat ancestral del nostre territori lingüístic, mite que com és sabut es troba també en l'arrel del moviment noucentista. No debades Pascual Tirado, en ser esmentat per mossèn

I per aprofitar lo paper, li anuncie que casi en junt en esta carta rebra lo nostre Bolleti; en el que va Tomba-Tossals en la Cort del Rei Barbut³. Está ple de fallos d'imprenta (i meus, prou), porque s'ha tingut que tirar lo nombre en dos dies puix los sinyors imprenters han plantejat el folga á cap d'any (dimats) aixi es que ab curruixes i rebots s'ha fet lo que s'ha pogut... com Cagueme. De totes maneres, no sabem quan podr  eixir lo de janer puix a o va per   llerc. Tomba-Tossals te un exit b o per a i, voste dira si es la cosa de son gust.

Y prou de llanda que voste te altres mal de caps.

Recorts   Moll i a tots els que per mi pregunen per ahi i voste ja sap de sobres que en mi te un fel amich admirador i devot, i que bese reverent la seua ma. Affm.

Josep Pascual Tirado (signat)

Alcover, demana al manacorí que li'n faça arribar una còpia. A la necrològica de mossèn Costa i Llobera, mossèn Alcover hi explica, fil per agulla, la gènesi del famós poema (*vide* BDLIC, XII, juliol-desembre de 1922, pp. 359-361).

3. Es tracta de la narració «Contalles de la terra. Tomba-tossals en la Cort del Rei barbut», BSCC, XXXII (desembre de 1922), pp. 423-428.

CARTA N° 26

Castelló de la Plana 15/2 1923

Reverent Mossen Antoni: Apreciat amic meu de tots los meus respetes:
Contestan á la postal de En Moll i per satisfer la seva [sic] curiositat agarre la *estilo* per a cumplir lo seu desitg.

Anem al cas.

Preá: vol dir *patejada*, *atropellar*, *fer mal*. En el cas concret [?] «fer la gran *preá* los gavelladors» se enten que se trapitjaríe molt alló per rao de que se necessitarié molt de temps i molta gent per a netejar el terreno aquell de la malea que'n hi havíe, i en sentit figurat de fer mal, es suponént que la malea foren *rossers de musgo*, ó sembrat de zafrá¹.

Capades de terrer; al terreno li suponem capades, de mes ó menys grossaria, i quan arrabassém la terra pera plantar arbres, per lo regular cavém fondo, aisi es que per hipérbole die «remoure catorze capades de terrer»; més encara, á Castelló diem terrers á tot lo que no esta cultivat, es dir que s'encontre herm, esta en estat de *aliás*².

Conlloga: vol dir *quadrilla*, colectivitat que perseguis un mateis fi, la congolla te un cap director que es lo *caporal*, *cap de colla*³.

Galifant: jagant, home desproporcionat als demés, al propi temps valent, decidit etc.⁴.

Llosmos: pedres grosses i redones⁵.

1. Mot no inclòs per l'Alcover-Moll amb aquest significat.

2. El substantiu *capada* és enregistrar per l'Alcover-Moll amb el significat general de «coberta, folradura», que el situa a Andorra i Pallars, però no hi diu res respecte al sentit que hi dóna Pascual Tirado en aquesta carta (DCVB, II: 952).

3. Aquest substantiu apareix a l'Alcover-Moll amb tres accepcions. La tercera hi és definida com «companyia amistosa, lligam de simpatia» i és situada a Castelló de la Plana amb una cita literària de Pascual Tirado: «Sidoro havia...fet paus i pacte de aliança i bona conlloga ab los ravanells», extreta de la narració «De la vida castellonenca. Del llaurador beneit i lo sastre espavilat», BSCC, VIII (1927), V (setembre-octubre), pp. 243-249. La cita correspon a la pàgina 246 (DCVB, III: 406-407). Com es pot apreciar, aquesta definició difereix prou de la que Pascual Tirado dóna a Moll en aquesta carta.

4. La definició que apareix a l'Alcover-Moll d'aquesta forma no és exactament la mateixa que ací consigna Pascual Tirado. El diccionari la defineix així: «gegant, corpulent». Hi inclou dues cites del nostre autor: «Elegia als més galifants i de més corpenta», extreta de la narració «De la térra castellonenca. Lo darrer Belem», BSCC, VI (1925), VI, pp. 333-342. La cita correspon a la pàgina 335; «Recolçada al llom de galifant ballena», extreta de la narració «Contalles de la terra. IV. Tomba-tossals i la Serena de la Mar», BSCC, XXXVI-XXXVIII (1923), pp. 161-168. La cita correspon a la pàgina 163. Aquesta narració està datada a «Castelló, Novembre de 1923» (cfr. DCVB, VI: 136).

5. Mot inclòs per l'Alcover-Moll amb la mateixa definició que dóna ací Pascual Tirado. Aquest diccionari també hi enregistra una cita literària del nostre autor: «Per lo palmell d'aquella

Dimitar: evitar⁶.

Fermaler, el que *fa mal* es *fer-mal-er* (esta paraula es *invent* de En Gaetà Huguet, die jo en la vida la he oida)⁷.

Sabochs: calzer de sòles de fusta propi de la gent de muntanya⁸.

Atau-vos: es una errata d'imprenta que volíe dir *Atanse-vos*, *arrime-vos*.

Puix be; ja te explicats tots los mots que volia saber, ja pot fer les cédules desitjades; voste ja sap que estic per servir a voste en tot lo poquet que sé, pero en voluntat a manta, que mes i tot se mereix i fa mes voste de preguntar que jo de respondre.

El suponc molt afaynat per quant no me diu res de la meua de cap d'any, no vol dir que estiga queixós que jo be se quantes seran les seves [sic] ocupacions de tots ordres i quant lo temps li faltará per a atendre-les⁹.

No amolle la gran Obra del Diccioniari. Ja me dirá quant escomence á tirar plechs. Lo Bolleti nostre no trau cara per raó de que los sinyors obrers tipografos estan de folgar; vòlen la lluna i les estreles i els patrons els han enviat á menar fil de pitera; aixina esta la cosa, i si Deu no ho *arremedie* no se sap quan acabara. Estic malalt, es dir que escrich en un dolor de cap mes gran que el que tindrà Puig i Cadafalch quan llegirá els *metidos* que li endonguen els de la Unión Monarquica en vespres de eleccions¹⁰. Voste no amolle son camí i sapie que estic per oberdir [sic] quan servixca manar-me.

Son affm.

Josep Pascual Tirado (signat)

Molts recorts á En Moll, á qui estime molt i tinc en gran consideracio i admire molt lo seu talent. Val.

mà que llosmos i roques removia», extreta de la narració «Contalles de la terra. IV. Tombatossals i la Serena de la Mar», *BSCC*, XXXVI-XXXVIII (1923), pp. 161-168. La cita correspon a la pàgina 164 (DCVB, VII: 62).

6. La mateixa definició apareix a l'Alcover-Moll però amb la marca «vulgar». Aquest diccionari el situa a Castelló de la Plana però no hi inclou cap cita literària (DCVB, IV: 433).

7. Mot no inclòs per l'Alcover-Moll a indicació de Pascual Tirado per tal com és un fantasma inventat per Gaetà Huguet Breva (*vide* la carta n° 23 on el nostre autor aclareix alguns termes usats per Huguet).

8. Accepció que no apareix a l'Alcover-Moll (DCVB, IX: 902). Aquest diccionari hi enregistra la variant *sabot* que defineix com «sabata amb sola de fusta» (Empordà, Barcelona), molt probablement relacionada amb la nostra (DCVB, IX: 648).

9. Tenia raó Pascual Tirado en trobar afaenat mossèn Alcover ja que aquest estava immers de ple en un altre afer que el tingué capficat durant una bona pila de mesos de l'any 1923. L'assumpte que tenia mossèn Alcover ocupat era l'anomenada per Moll «la gran batalla de l'edició lul·liana» en què el manacorí entrà en polèmica amb mossèn Salvador Galmés per qüestions d'edició de les obres del gran Ramon Llull (*vide* Moll, 1962: 229-240).

10. Les eleccions a Corts de què parla Pascual Tirado es van celebrar dia 30 d'abril d'aquest mateix any de 1923 i el partit de Puig i Cadafalch hi conservà la primacia. L'hegemonia de la Lliga Regionalista, però, semblava segura a Catalunya, malgrat l'afirmació de Pascual Tirado ací respecte a la Unión Monárquica, la qual ja havia perdut la força que havia tingut abans (*cfr.* Molas, 1972: 135-141).

CARTA N° 27

Castelló de la Plana 26-3-923

[contestada 29 març 923]

Reverent Mossen Antoni Mª Alcover

Distinguit amich de la meua predilecció: Avans de posar la pluma en lo paper me he senyat i he reçat un pare nostre al Sinyor, per a que m'allumine i no permeta que la pensa malament se grabe en esta carta que tal vòlta sigue la tercera que no mereixque contestaçio de part de voste.

Si es que'l tinc enujat digau, car jo no puc endevinar en que mereixqué tal castic de banda seua. Vos direu Mossen Antoni.

Dissem de romanços i anem al negoci. Entre bons amics no en calen estovalles. Açí en Castelló en hi ha persona que ha fet un escorcoll de paraules rares de la «Cronica de Ramon Muntaner»¹, escorcoll fet á conciencia ben traduït, tal volta millor que lo seu traductor Bofarull, en hi haurá unes 500 paraules no repetides i prou rares. Volguera que voste me diguera si li fan i cas de fer-li goig (si no les té voste áleshores) podria dirme quan li podria yo oferir á eisa persona, per paraula, ó siga per papeleta: per exemple:

Ivarsosament - Repetidament

Homeiera - Homicida

Envides - apenes

Res, unes 500 á quina mes interessant. Tinc que dirli que en hi ha paraula que fa tornar loco á qualsevol pero el llatí, el italiá, frances estan pera deduir i nostre home s'ha passat un any sançer *pegant-li voltes al nano* ¿Y si jo li diguera que en hi ha qui ha fet un escorcoll á conciencia de totes les paraules mes rares -puix que allí totes son rares- de l'Obra que publique lo nostre Bolleti i que diem lo Mascó, que diria?². Puix també convendria que'm digues si li fan i que

1. Es podria tractar d'Eduard Julià Martínez (València, 1887 - Madrid, 1967). Estudià Filosofia i Lletres a la Universitat de València, i es doctorà a Madrid. Escriptor i crític literari, fou catedràtic de literatura a Osca i a Castelló de la Plana, on fundà l'anomenada «Biblioteca Escolar». Ingressà a algunes corporacions doctes i col·laborà a diverses revistes especialitzades. És autor de llibres sobre literatura i art, i d'algunes edicions crítiques de texts antics. Estudià els dramaturgs valencians dels segles XVII i XVIII. Va publicar les obres de Guillem de Castro (1925) i de Joan Timoneda (1947), a més d'una antologia *Poetas dramáticos valencianos* (1929) i l'estudi crític de l'obra *Regles d'amor i parlament d'un hom i nuna fembra* (Castelló de la Plana, 1920. Vide la nota següent). Col·laborador del *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, del *Boletín de la Academia de la Historia*, i de la *Revista de Filología Española* (Albertí, 1968: 492; Sánchez Adell et alii, 1997: 50; *Gran Enciclopèdia Valenciana*, 1991, s.v.).

2. Es refereix a les *Regles d'amor i parlament d'un hom i una fembra*, obra atribuïda a Domingo Mascó. Es tracta de la traducció del *De amore* d'Andrea Capellanus, escrita a finals del segle XII i de la qual existeix la traducció de finals del segle XIV esmentada (Riquer, 1964: 58). Aquesta traducció fa part d'un manuscrit miscel·lani que inclou diverses obres i que es troba a la *Biblio-*

podria oferir ¡alli si que'n hi ha coses rares i interessants. Això ja va prop de dos anys pegant-li boltes al pandero, el bon sinyor de la gran paciència!

Jo he fet per traureu debaés per o nó vòl soltar ho sense recompensa.

Anem á un altra cosa. Desijaria saber si podria encontrar les quatre croniques de «lo Reine D'arago», al menys la de Muntaner ó Desclot, un diccionari «Labernia»³, Tirant lo Blanch *edicio barateta*, en fi llibrets clásics relativament baratets puix aço de lo meu Tirant que'm costa 48 duros pera no poder-lo llegir si no es en atril, no me resulte. Face el favor de dir-li á En Moll que treballe aço, que ho diga i vorem si me'ls quede, (segons els xavos les ganes, puix tinc quatre xiquets que'm se mengen per la garreta. Recorts á En Moll i voste ja sap que l'estime molt i l'admire. Ja tinc ganes de tindre lo seu Diccionari puix en veritat estem á fosques de Diccionaris.

Bese la seua ma reverent

Josep Pascual Tirado (signat)

teca del Palacio Real (cfr. Gimeno Blay, 1992: 175-184). D'aquesta obra, se'n féu una edició amb una descripció i anàlisi paleogràfica d'Enric Arderius, que ocupa les planes IX-XXIV. A continuació es troba la transcripció del text de l'obra, que ocupa les pàgines 1-167. Després, un estudi crític d'Eduard Julià Martínez (pp.169-206), unes notes (pp. 207-217) i un glossari de l'obra (pp. 223-238) redactat per Salvador Guinot Vilar, Ricard Carreras Balado i Josep Pascual Tirado. L'obra encetava la col·lecció de la Societat Castellonenca de Cultura anomenada «Libros Raros y curiosos». A les pàgines 241-242 hi ha una *Advertencia final* en què se'ns informa que el manuscrit d'aquesta obra fou copiat per Salvador Guinot amb la intenció de fer-ne un estudi i edició a la revista *Ayer y Hoy* i que en desaparèixer aquesta i iniciar-se la *Societat Castellonenca de Cultura* amb el seu *Boletín*, continuador de *Ayer y Hoy*, fou possible llavors l'edició de l'esmentada obra. Per una altra banda, l'any de la publicació no és fàcil de determinar per tal com la data del Copyright que figura al principi del llibre és de l'any 1920, però la del colofó afirma que «fon acabada d'emprentar per lo fill de J. Armengot en Castelló lo dissapte VI de març vespra de la festa de la Magdalena, commemorativa del treslat d'aquest poble a la Plana, del any de la nativitat del N. Senyor Jesús-Christ de mil CM XXVJ». Amb tot, però, cal dir que és més probable que fou aquesta darrera data la de la publicació ja que part de les notes i del glossari es van publicar al BSCC dels anys 1924 i 1925.

3. Es tracta de Pere Labèrnia Esteller (Traiguera, 1802 - Barcelona, 1860), lexicògraf i gramàtic. Estudià a Tortosa. Des dels vint-i-tres anys visqué a Barcelona, on fundaria un col·legi que havia d'assolir un just prestigi. Es doctorà en lletres en 1828. En 1839 publicà un *Diccionari català-castellà*, molt valuós per al seu temps i punt de partida de tots els treballs lexicogràfics posteriors. La crítica posterior el considera «l'obra lexicogràfica més important del segle, i la més sòlida fins a Fabra» (Rico-Solà, 1995: 129), i «l'únic que a Catalunya gaudí de prestigi i autoritat fins a la publicació del normatiu de Pompeu Fabra» (Colón-Soberanas, 1986: 153). Aquest diccionari, a pesar de l'origen geogràfic de l'autor (el Maestrat), s'ha de considerar com a barceloní quant a la llengua i a l'ortografia que usa, ja que Labèrnia visqué quasi sempre a Catalunya. En 1864-1865, després de la seua mort, se'n faria una nova edició, corregida i augmentada per una anomenada *Societat de Literats*, que adaptà els principis ortogràfics de Bofarull. Posteriorment, encara n'hi hagué una altra edició en 1888. Labèrnia publicà també un *Diccionario de la lengua castellana con la correspondencia catalana y latina* (1844), un *Diccionario manual de la lengua castellana con la correspondencia latina* (1850) i una *Gramática latina* (1852). Deixà inèdits d'altres treballs lingüístics (Albertí, 1968: 499-500).

CARTA N° 28

Castelló 23 Sepbre 1923

[contestada 30 setembre 923]

Reverent Mossen Antoni Mª Alcover: En mon poder la del amic En Moll per son encarrec, els meus respetes per á voste, no el olvide, li tinc los mateixos afectes i á Francesch Moll mon consideracio, amistad i recorts: soc el mateix pero mes malaganos, mes malfaener, mes no se com dir-li. Encara visch en lo mon, encara cuetge com lo peix mes destarifat de la mar; estich per á obedir á Voste sempre que de mi necessite, soch á sacrificar-me per voste i son òbra en quant diga i puga.

Lo que te, es que no volia molestar-lo en cartetes dessustanciades i fofes i donar-li lloch á contestacions que'l obligaren á perdre lo temps per a voste tan contat i medit.

Li demane perdó per lo meu descuit. M'he acreditat de tindre poca vergonya, mes no tanta ni de mol, als politics agranats, instituters desagraits i puntxosos, empleats de momio, i tota eisa taifa de granujes que fugen endavant de la agranadora nacional representada per lo glorios, salvador de Espanya i sempre invicte i sabi Primo de Ribera¹. *Abundis corem parlaverum llengua*, com die hu que no sabie lleti...com jo. Es dir que la meua poca vergonya es perdonable per lo bon fi que tramave.

Lo Bolleti nostre eisira molt pronte; no is regulariçat perque los sinyors oficials d'imprenta folguen ha temps i no els done la gana treballar, aisi es que á espentes i bachs hem lograt fer un nombre de mols plechs que cera eixit, ja li dich molt pronte.

Alli tinc un treballet², que li agradara no per lo ben escrit si no per lo sentit moral que envòl. Ja dira voste.

1. El 13 de setembre de 1923 -és a dir, deu dies abans de ser datada aquesta carta- el general Miguel Primo de Rivera, capità general de Catalunya, donava un colp d'Estat que el convertia en dictador. Dos dies després jurava el seu càrrec de president i nomenava un directori militar. S'iniciava així una època en què quedava anul·lat l'edifici constitucional més o menys parlamentari que havia aconseguït de mantenir-se, amb prou faena, des de l'ascensió de Cánovas al poder (Molas, 1972: 143). Cal recordar que durant els darrers anys de la dècada del vint, la situació política i la lluita social estaven molt embolicades, sobretot a la ciutat de Barcelona. Era el moment de les víctimes del pistolers en què hi hagué morts per les dues bandes: tant pels anarquistes adherits al «Sindicat únic» com pels patrons, adherits al «Sindicat lliure».

Mossèn Alcover, integrista, autoritari i bel·licós, va veure el cel obert en l'alçament de Primo de Rivera; i quan, dos mesos després, es va llançar als quatre vents un escrit d'homenatge al dictador, el canonge va reproduir en el *Bolletí* el text, encapçalat amb el títol «Votam que sí». Les repercussions del colp d'estat a Catalunya, en l'aspecte cultural, foren profundes. Malgrat que el president de la Mancomunitat, Puig i Cadafalch, es va adherir a l'alçament com a un remei dràstic contra l'anarquia fou destituït de la presidència i substituït per Alfons Sala, cap de la Unió Monàrquica Nacional (Moll, 1970: 177-178).

2. El *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* de l'any 1923 porta dos treballs de Pascual Tirado: a) «Contalles de la terra. Tomba-tossals en la Cort del Rei barbut III», números XXXIII-

Les notes bibliogràfiques del amic En Moll en son Bolletí, son de grans fonaments lingüístics i proven lo talen del deixeble (¿ho dic bé?) del gran mestre mundial Mn. Alcover³. Jo te felicite *Paco* per los grans exits que lograrás anan los temps. Jo sabia *Paco*, que eres sabut, per no tan com me proves en eixos escrits que jo la veritat... estich afosques.

Mosen Antoni, resumim tot el empalagos romans de la carta esta. A voste li guarde recorts i voler com de sempre i perdo si no li he correspost á sons atencions pera mi.

A *Quiquet* Moll, mon amistad mes fervorosa i un abras ben fort, i creguem que li demane á Nostre Sinyor que li done vida i salut pera arrematar la gran Obra del Diccionari per á gloria seua i de la gloriosa llengua que era la del gloriós i sempre viu Don Jaume el Conqueridor.

Bese la seua má homil i reverent son affm

Josep Pascual Tirado (signat)

XXXV, pp. 48-35, i b) «Contalles de la terra. IV. Tomba-tossals i la Serena de la Mar», números XXXVI-XXXVIII, pp. 161-168. La primera narració duu la data de «Desembre de 1922»; la segona, «Castelló, Novembre 1923».

3. Es refereix a les *Notes bibliogràfiques* redactades per Moll i publicades al *Bolletí del Diccionari* del fascicle de gener-juny de 1923. Les notes eren petites recensions sobre llibres rebuts a casa de mossèn Alcover (de llengua, literatura i folklore). També hi aparegué un article *Sobre l'etimologia de «anyorar»*, fet per indicació de mossèn Alcover. En el número següent del *Bolletí*, Moll hi va publicar una llarga recensió de la *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge*, d'Anfós Par, una de l'article *La diphtongaison en catalan* de Pierre Rokseth, i després altres recensions més curtes. Aquests treballs són les primeres publicacions del jove Francesc de B. Moll (Moll, 1970: 156).

CARTA N° 29

Castelló de la Plana 6 febrer 1924

[contestada 9 març 924]

Reverent Mossen Antoni Mª Alcover.

Estimat i distinguit amich meu: En mon poder la molt apreciada del 22 del passat, á la que li conteste donanli les gracies per les seues atencions. Ja sap Voste, mosen Antoni que no pare de pregar li á Deu que li guarde la vida pera be de tots i en especial de la nostra mai prou aimada llengua, á la que cada vegada vullc i estime mes, quan mes la estudie i me capfique en ella es dir que açi te un valenciá que fa algun temps no coneisie lo tressor que en casa tenia i lo molt que'n hi ha escrit en eisa llengua que te paraules pera tot i de totes maneres pera expresar bells pensamens, idees subiranes i dirs elegantíssimes [sic]... ¡i que dolça i que viva i quant variada..! ¡i quan poquet la coneix encara..! lo que ordinariament se diu per les tapes, empero jo me aplicare i arribare a on Deu voldrá.

Al nostre benvollgut amich Puig i Cadafalch i demés cofrades, en la primer tamborinada els han enviat al *tendido* del sol á que se rasquen la panxa. Dempres de tot, els que han posat hara no ho faran malament; jo sench les desditges de tots¹.

Estich pagat perque se que les meues contalles de Tomba-Tossals son del seu gust. Y les mentires que tinc que inventar per distraure á la suscrició de les *llandes* del Bolleti... segons alguns.

No vullc molestar-lo mes. Ja sap que sempre l'estime i vullc lo mateix que tots els de casa i familia.

Bese la seua ma reverent

Josep Pascual Tirado (signat)

Post-escriptum- de la nostra redaccio han segut nomenats tres diputats provincials- Carreras², Guinot³ i Juliá⁴, pera que vege si esta Societat es distinguida en esta rejó.

1. Es refereix a Alfons Sala (*vide* la nota 1 de la carta anterior). Aquest senyor era un gran amic de mossèn Alcover; ho era tant, que, no sols havia induït el rei Alfons XIII a patrocinar l'Obra del Diccionari i a fer-li concedir pel Ministeri d'Instrucció Pública la subvenció de 25.000 pessetes anuals des de l'any 1920, i més tard havia obtingut per a mossèn Alcover el nomenament de Degà de la Seu de Mallorca, sinó que també en 1920 havia tingut el pensament de demanar oficialment al canonge mallorquí que es presentés com a candidat a les eleccions de diputats per Barcelona. Finalment, però, mossèn Alcover no s'hi presentà (Moll, 1970: 178).

2. Ricard Carreras Balado (Castelló de la Plana, 1866-1929. Cursà la carrera de Filosofia i Lletres a Barcelona i Saragossa i, posteriorment, es traslladà a Madrid per a treballar amb Menéndez y Pelayo. Retornat a la seua ciutat, es dedicà a l'escriptura i a l'ocupació del seu patrimoni. En 1887 fundà el setmanari satíric *Don Cristóbal* i, cinc anys després, la revista *Ayer y Hoy*. Posteriorment s'encarregaria de dirigir la «Hoja Literaria» d'*El Liberal* i d'*El Heraldo de*

Y anem á entendre en el amich Paco Mòll, si no mestre Sacra (?) a al menys magnífich cavaller i mestre en correnta gramática de la que cabre nols puns i en sap prou i masa per a pegarme dos *metidos* quan ve al pèl com en la darrera postaleta. Avans de tot, gracies per la *encensada* que fas al meu fill i estrenu Tomba-Tossals; si que tinch tèla per una bona estona, aixi es que seria facil que primer Deu me cridara á donar li conter de les meues miseries, que acabaré de dir mentires a proposit del Rei Barbut i Tomba-Tossals.

Tinch que dir que avegades, no xafe segur en açó de escriure, puix soch un aprenent, me toque fixarme molt i ja veu, á lo millor fique la pateta fins lo genoll. Jo mateixa me maravelle com me resulten les coses, i es que a pur de pacencia i fixarme en isch per una vòra. Deu que no me prengue en conter tanta falta i mòs que pegue.

Castellón. Regidor de l'ajuntament en 1904, fou proclamat també diputat provincial. El seu compromís polític el duria a incrementar la seua dedicació periodística. En 1904 dirigí *la Tribuna* i col·laborà en altres periòdics com ara *La Regional*, *Revista de Castellón*, *Las Provincias* o *Labor Nueva*, de Barcelona. En 1919 fundà, juntament amb altres escriptors (com ara Salvador Guinot, Gaetà Huguet Breva, Joan Baptista Carbó, Àngel Sánchez Gozalbo i Lluís Revest) la «Societat Castellonenca de Cultura» i el «Centre Artístic de Castelló», i en 1920, el *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* del que fou el seu primer director. Les seues obres principals són *Doña Abulia* (Castelló de la Plana, 1904) i *Catí*. Les col·laboracions al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* són de diferent tema. N'hi ha sobre «El Castellón ochocentista»; són evocacions historicoliteràries de la nostra ciutat al segle passat: espectacles, festes de carrer, temps bèl·lics, devocions populars, etc; sobre la província de Castelló, com ara «Un día en el Maestrazgo», «Lo que dicen unas piedras de Peñíscola», i la citada obra sobre Catí. També, breus notes sobre artistes castellonencs: Adsuara, Ribalta (quan es creia nascut a Castelló), etc. Finalment cal citar els seus relats costumistes: «El diablo en Noche-buena», «Flor de la vida», «Tomasón», «La Peponeta», «La Clavariesa», «Rata Grosa», etc. (Aguirre, 1985: 1-17; Gimeno Betí, inèdit).

3. Salvador Guinot Vilar (Castelló de la Plana, 1866-1944). Iniciador de la narrativa castellonenca. Llicenciat en Filosofia i Lletres per la Universitat de Madrid, fou deixeble de Menéndez y Pelayo, que li ensenyaria a estimar l'extens panorama de la literatura popular i medieval; això el duria a bucejar en els texts ignorats de la nostra literatura medieval. La seua lectura, així com les lliçons rebudes a les aules universitàries, l'aficionen a estudiar i a recopilar la literatura viva popular i també a la lectura de la guardada als antics còdexs. Aquests autors juntament amb els clàssics grecs i llatins esperonegen la seua imaginació i l'inciten a escriure unes quantes narracions com ara *Els reis se'n van* descripció de l'Epifania popular castellonenca viscuda intensament a un raval castís de Castelló de la Plana. També a Madrid, hi redacta una altra breu narració *Guardant lo melonar*, d'ambient camperol a les fecundes terres de *Fadrell*. Una volta establert a la seua ciutat natal, hi exercí com a professor de llengua i literatura castellanenques a l'Institut de Batxillerat de Castelló de la Plana entre els anys 1893 i 1939. Amb tot, tampoc no descuida els interessos econòmics familiars, i a més ocupa diversos càrrecs en algunes de les entitats castellonenques més destacades: president de la *Junta de Aguas de la Plana*, del *Sindicato de la Policia Rural*, i del *Sindicato de Riegos*. Al final de la seua vida, encara té forces per a ocupar un càrrec de fort arrelament castellonenc: president de la *Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Castelló*. Socialment i política es sent vinculat al catolicisme sindical del seu oncle, el pare jesuïta Antoni Vicent amb el qui funda el *Sindicato Católico Obrero* de Castelló. Ideològicament fou un home que es mantingué sempre a la dreta política, sobretot com a militant del maurisme, fet,

Agradesch la llió, i la tinch en conter.

Tinc que dirli amich Moll que á Castelló ve de Gobernador militar i civil un general que es fill de Palma de Mallorca que li diuen Don Gerónimo no se quant de no se que (un rastre de apellidos tots en *de*)⁵ i suponc que sera amich de Mossen Antoni; es dir, que quan pense vindre a Castelló ya tindra al sinyor Gobernador á la part.

Digueli á Mossen Antoni que façe un treballet per a el Bolleti nostre que será molt agrait.

Suponc que estara bé de salut jo aisina ho desitge, per aci se va vivint en prou salut.

Conte sempre en la mes carinyosa amistat de este son bon amich que'l saluda respetuosament

Josep Pascual Tirado (signa)

però, que no li impedirà de ser membre de la *Juventut Nacionalista* (1909). Home de profund convenciment religiós, ocupà diversos càrrecs polítics: diputat a Corts (1907), alcalde de Castelló (1907 i 1924), i president de la Diputació (1929). En la seua activitat literària i cultural, hi cal destacar la labor valencianista, encara que també escriví una narració en castellà. Es tracta del manuscrit publicat per la Societat Castellonenca de Cultura després del seu traspàs al *Boletín* (1945 pàgines 1 a 17) davall el títol de *Boceto de novela*. Encara deixaria sense concloure la novel·la *A bona bolina* i contes com *La cadenera de Mossèn Vicent*. En 1900 es publica a València la seua obra principal: *Capolls mustigats*, recopilació de sis narracions breus d'ambient local, que inclou *Al batre'ls canyots*, *L'arbre de la llibertat*, *De romeria*, *Guardant lo melonar*, *Els reis se'n van* (aquestes dues últimes citades més amunt) i *Cunegildo*. L'obra es reedità a Barcelona en 1905 amb el títol d'*Escenes castelloneses* davall l'ampara del també castellonenc, resident a la Ciutat Comtal, Josep Ribelles Comín dins la prestigiosa editorial de *L'Avenç*. Posteriorment ho seria per «Lectura Popular». A banda dels relats continguts en aquetsa obra, Guinot publicà una altra narració breu titulada *Anyor*, a la «Revista de Castellón», núm. 32, II, 30 de juny de 1913, reeditada en 1966 al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* que formava part dels actes del Sisé Centenari de la *Troballa de la Mare de Déu del Lledó* (Gimeno Betí, inèdit).

4. Vide la nota 1 de la carta nº 27.

5. Es tracta de Jerónimo Palou de Comasema y Moragas, nascut el 19 de març de 1870 a Palma de Mallorca. Ingressà a l'exèrcit el 29 d'agost de 1886. Ascendí a General de Brigada l'1 d'abril de 1921. Nomenat Governador militar de Castelló de la Plana en 1922, hi cessà en 1924. En 1935 residia a Palma de Mallorca.

CARTA N° 30

Castelló 3 agost 1924

Reverent Mn Antoni Mª Alcover.

Distinguit amic i sinyor meu: En mon poder la seua del 30 de juliol, carta que agradesch en nom meu, del Bolleti i dels sinyors aludits en ella. Vosté no me deu cap de carta, tal volta siga jò qui la dega, empero com entre amics no en calen d'estovalles ni cumplits, ni res, en pau ... i anem á la nostra.

A En Moll los meus recorts i afectes i digali que siga bon soldat i ben valent i si acás li toque anar al Marròc, que no s'esqualle i que á vore si desbotifarre mitja-dotzena de salvatges d'aquells¹.

Ara una noticieta que voste s'alegrara molt: En los Jòcs Florals de Valencia, el flamant consistori de Mestres en Gay Saber ha tingut á bé, premiar ab tots los honors de escriptor florit, lo meu treball; tiran panxa per amunt, á uns quans lliterats de gran anomenada; en hi havia tio, que ja se vea en lo premit en la ma, oblidan ad aqveste pobre llaurador aficionat. Ere el tema «Contalles de costums de Castelló»², escuse dirli que el temeta me va pegar en mig del ull. En fi, una prova que vaig fer i que Deu ha permés que isquera a bé. Alabat siga.

Tindrè mes cuidado en los escrits i prenc lo consell de voste ab promesa de fer cás.

Si acás no li explique be la significació d'aquestos mòts, digau i ho arreglaré millor. Alla va.

Regatxol-s- regato (en castellá)³.

Arruixada- de arruixador (regadera) i per extensió cosa que is escampada d'un pun. Una arruixada se diu quan plou fort de troná, uns minuts; quan espolses un arbre en que en hi ha fruita, al caure se diu, quina arruixada, quan ja esta en terra se diu *una solada*. En el cas concret meu, se diu arruixada de grava, ó pinyols, perque is escampada d'un pun determinat⁴.

Galifant, jo no he llegit aquesta paraula en cap banda, mes tinc que dirli que la meua mare a mi me dia sempre *Galifant*, perque de menut era molt

1. Es refereix al servei militar de Francesc de B. Moll el qual s'incorporà al quarter de Sant Pere de Mallorca el mes de juliol de 1924, i fou destinat al fort anomenat Cap Enderrocat (*cfr.* Moll, 1970: 179-183).

2. Es deu referir a alguna narració apareguda davall aquest mateix epígraf al BSCC de 1924 i següents (*vide* el punt 4 de la Introducció).

3. Aquest mot apareix a l'Alcover-Moll definit com a «regatell», i està situat al Maestrat i a Castelló de la Plana. La cita literària que hi és enregistrada prové de Joaquim Garcia Girona, però no s'especifica en quina obra apareix (DCVB, IX: 289).

4. Definició que apareix a l'Alcover-Moll sense especificació de lloc ni sense cites literàries (DCVB, II: 40). Pel que fa a la forma *solada* ens trobem amb el mateix cas (DCVB, IX: 984).

estirat i forcut [sic], per això jo l'aplique al meu Tomba-Tossals. D'un lloc ó altre la meua mare sabia la paraula⁵.

Esquifinyat.- cosa poqueta, requitica⁶.

Retruca.- del verb *retrucar*, que ve del jòc *el truc*, i que vol dir xafar la juada, (repissar en castellà) i que assi ho apliquem al acte de tallar, contestar, replicar á hu que parla⁷.

Despernegat= còm *desperreganat*, en aqueste cas se referis que la partida de Almalafa va sempre en ansies de regar, perque te poca aigua⁸.

Enfarinat= puix que han omplit a hú de farina, i l'han dixat com emblanquinat⁹.

Pinyolada, conjunt de pinyols, i quant a hú li tiren molts pinyols es que li han pegat una *pinyolada*¹⁰.

Pollastre tomater, es lo pollastre quan ja comença a fer-se grandet i pot aprofitar per a fer-lo en tomata. (Ara que'n tinguerem una ració)¹¹.

Mirallissim-a. De mirall (inventada)¹².

Botillejar- parlar fent botilles, per natural, per emoció o per fer lo gracios¹³.

Engaldir= menjar ab afició, ab gana¹⁴.

5. Cal completar aquesta informació amb la que apareix a la nota 4 de la carta nº 26.

6. És enregistrat per l'Alcover-Moll (DCVB, V: 477) que el remet a *escafinyat*. Aquesta variant porta una definició molt semblant a la que ací podem llegir, i a més inclou una cita literària de Pascual Tirado: «Pegant-li un calpisot al replicó esquifinyat i manegueta de Cagueme», extreta de la narració «Contalles de la terra. IV. Tomba-tossals i la Serena de la Mar», BSCC, XXXVI-XXXVIII (1923), pp. 161-168. La cita apareix a la pàgina 166 (DCVB, V: 180).

7. Mot que és enregistrat per l'Alcover-Moll amb diverses accepcions, entre les que hi trobem aquesta, geogràficament valenciana. En aquesta ocasió la cita literària no és del nostre narrador (DCVB, IX: 454-455).

8. Accepció que no apareix a l'Alcover-Moll. Aquest diccionari registra una cita literària de l'autor valencià Nicolau Primitiu. No registra la variant *desperreganar* (DCVB, IV: 312).

9. Mot i accepció enregistrada per l'Alcover-Moll però sense esmentar ni el nostre autor ni la seua ciutat (DCVB, IV: 925-926).

10. Definició exacta a la proposada per l'Alcover-Moll. Aquest diccionari no registra, però, la segona accepció que apareix ací (DCVB, VIII: 595).

11. Definició que l'Alcover-Moll copia de la informació que Pascual Tirado dóna en aquesta carta (DCVB, X: 337).

12. Mot que no figura a l'Alcover-Moll per raons òbvies.

13. Mot que l'Alcover-Moll situa a Castelló de la Plana i València i que defineix quasibé igual a la que apareix en aquesta carta. La cita literària que registra aquell diccionari és de Pascual Tirado: «Un poch tremolós i botillejant li va endreçar la següent pregunteta», extreta de la narració «Contalles de la terra. Los cavallers de Sant Cristófol i Garxolí del Cenillar», BSCC, V (1924), I, pp. 62-69. La cita corespon a la pàgina 62. Cal advertir que a l'original el quantitatiu «poc» és grafiat sense la «h» final que apareix a la cita del diccionari (DCVB, II: 626).

14. La definició que apareix a l'Alcover-Moll d'aquest mot és una mica més matisada, però es troba dins el mateix camp conceptual que la que ens proporciona Pascual Tirado en aquesta carta. Aquell diccionari situa el verb a Castelló de la Plana, València i Alacant, amb dues cites literàries que corresponen als escriptors castellanencs Salvador Guinot i Àngel Sánchez Gozalbo (DCVB, IV: 948-949).

Estiros-a= cosa que pot estirar-se¹⁵.

Badina= xarco grandet. A un bassal d'aigua es diu badina; á un gran plat de caldo, com significant que'n hi ha amuntó se diu «quina badina de caldo» i aisina per l'estil a tots els liquits; quina *badina* de vernís has fet per terra, se diu quan un pintor á boltat el peròl del vernís¹⁶.

Calafat, qui se dedica á fer barques¹⁷.

Llosmos de riu; cudols, pedres; i de riu, perque son redones i fines¹⁸.

Calfar- calentar al fòc, al sol ó cosa que puga donar calor¹⁹.

Bardir; ajuntar dos pessés i fer-ne una, per lo regular de coses de pell ó ròba²⁰.

Xerra= recipient d'alfareria per ficar liquits. En hi ha que caben 150 cánters, si son petites aprofiten per conservar lo frito, olives, i altres coses que se tenen que conservar en liquits. Per mitan s'eixampla com panxa²¹.

Mostaxó, llepolia prima i redona d'uns cinc centímetros de diámetro que se fá de ou, sucre i farina i se cou al forn. (Llástima no tindren ara)²².

Madaleneta, llepolia de ou, sucre, oli i farina, es xicoteta, se fa la pasta en tot assó i se tire a un molec de llanda i se cou al forn; se done als que tenen poca gana de menjar i... als llépols com jò²³.

Revolta.- portar en *revolta*, se diu de la persona que pose en commoció á cert numero de gent; un pollastre porte en *revolta* a tot un corral de gallines, un politic porte en *revolta* á mig pòble per les seues habilitats o tretes; a la *revolta* d'una cosa se diu quan (a río revuelto ganancia)²⁴.

15. Aquest mot és enregistrat per l'Alcover-Moll només a Castelló de la Plana, i hi porta la mateixa definició que apareix en aquesta carta. Aquell diccionari, però, no enregistra cap cita literària (DCVB, V: 561).

16. Forma pròpia de la Ribera del Cinca, Calasseit, Maestrat i Castelló de la Plana amb el sentit de «clot ple d'aigua embassada», segons l'Alcover-Moll. En una segona accepció, aquest diccionari hi enregistra el significat de «líquid escampat per terra», propi de Castelló amb els mateixos exemples que diu ací Pascual Tirado (DCVB, II: 203).

17. Mot general a la llengua i enregistrat per l'Alcover-Moll sense especificació geogràfica concreta (DCVB, II: 831).

18. Cal ampliar aquesta informació amb la nota 5 de la carta n° 26.

19. L'Alcover-Moll remet la variant *calfar* a *escalfar*.

20. Forma no enregistrada per l'Alcover-Moll.

21. L'Alcover-Moll enregistra aquesta forma però hi diu que és una grafia incorrecta, per *gerra*. Hi enregistra una cita literària del nostre autor: «Panxa de xerra i cara de fogassa», extreta de la narració «Contalles de la terra. Los cavallers de Sant Cristófol i Garxolí del Cenillar V», BSCC, V (1924), I, pp. 62-69. La cita apareix a la pàgina 62 (DCVB, X: 930).

22. Mot enregistrat per l'Alcover-Moll propi de Tortosa, valencià i mallorquí. Aquest diccionari en dóna la mateixa definició que Pascual Tirado en aquesta carta, però la cita literària que hi enregistra és del també autor castellanenc Salvador Guinot (DCVB, VII: 619).

23. *Madalena* és forma enregistrada per l'Alcover-Moll que remet a *Magdalena*. Dins aquest article, hi inclou el significat ací descrit, propi de Lleida, Tortosa, valencià i mallorquí (DCVB, VII: 116).

Batxola= lo que toquen els campanars en los dies de semana Santa quan no toquen les campanes per no fer roïdo, i son aparats de fusta, se diu de la persona que es *apocada*, fulano es un *batxoles*, es un benehit²⁵.

Si no ho te ben explicat digau.

De lo que demana de Gregori Terraza²⁶, ja ho tindrà, puix Guinot está en la Masía de veraneig²⁷, la Biblioteca está poc de rato oberta i jo tinc molt que fer... empero ho tindrà, ¡ja ho crec que ho tindrà!

Estiga tranquil, que ja buscaré mijos pera tindreu; ja voré qui tinga bona lletra pera copiar (puix la meua ja veu) i ho mampendrem a la primer ocasió.

Voste ja sap, Mn Antoni que joestic molt agrait a voste per la distinció que'm guarda i per les bones lliçons que me dona, aixi es, que mane quan vullga queestic per a servir-lo.

A vore quan envia un original pera el Bolleti, encara que siga curtet, si no pot fer lo llerc ... lo que vullga.

Y escrita aquesta, vaig a filar la segona part de la Conquesta de les illes Columbretes²⁸. No se per a on començar pero en l'ajuda de Deu suppose que ho arrematare...

Mons desitjos son que se conserve bé de salut, ben valent i treballador i esperant lo primer volum del seu Diccionari.

Bese la seua ma reverent lo seu amic

Josep Pascual Tirado (signat).

24. La locució *portar en revolta* apareix a l'Alcover-Moll però sense referències a Pascual Tirado (DCVB, IX: 475).

25. Variant fonètica de *batzoles*, mot recollit per l'Alcover-Moll amb els dos significats que indica ací Pascual Tirado. Aquest diccionari enregistra la cita literària del nostre autor: «¿No sents com toque? Per a mi com si tocaren les batsòles, ¿sabs tu?», extreta de la narració «De la vida castellanenca. ¡Qui té xiques menge bunyòls!, BSCC, XXI (gener de 1922), pp. 10-13. La cita apareix a l'últim paràgraf de la pàgina 11. L'Alcover-Moll no informa de la pàgina on apareix la cita (DCVB, II: 386).

26. Durant el segle XVII es publiquen al nostre territori lingüístic una sèrie d'obres que recullen glossaris destinats als juristes, llistes d'equivalències polilingües, etc. Entre aquestes obres, es troba el *Formularium diversorum instrumentorum*, del notari valencià Gregori Tarraça publicat a València en 1636. Els primers capítols d'aquesta obra contenen uns rics «nomina officiorum», llistes d'oficis amb un cert interès lingüístic per tal com representen els parlar de l'època (Colon-Soberanas, 1986: 99). Aquesta obra va ser utilitzada per a la redacció de l'Alcover-Moll, i per aquesta raó, mossèn Alcover insistia tant a posseir-ne una còpia.

27. És l'anomenat *Mas de la Devesa* situat al terme municipal de Castelló de la Plana a la partida de Benadressa. Aquest *mas* encara existeix, però actualment ja no pertany a la família de Salvador Guinot.

28. Es deu referir a les dues darreres narracions aparegudes al *Boletín* de 1924 que porten com a títol «Contalles de la terra. VIII. Conquesta de les Illes Columbretes», BSCC, V (1924), V, pp. 338-351, i «Contalles de la terra. IX. Conquesta de les Illes Columbretes», BSCC, V (1924), VI, pp. 415-422.

CARTA N° 31

Castelló 15 Sepbre 1924

[contestada 21-9-24]

Reverent Mn. Antoni Mª Alcover

Distinguit i benvolgut amic meu: Ab gran goig i pagament li escric la present per a donarli la mes calurosa i coral felicitació per lo nomenament de mestre de gramática catalana dins l'Institut de Estudis Catalans que manté la pomposa Mancomunitat¹. Millor hòme no hagueren pogut triar pera tal càrrec; de tot lo qual entenc que han reconegut los seus mérits i ciencia i lo seu gran amor á la rica llengua nòstra. Ja veu Mosen Antoni com encara ja justicia en lo mon i a qui val no el tenen arrinconat, ans al contrari alplegue lo día en que es pagat lo seu valiment.

Avant i sempre avant, que a un llòc ó altre farem punta; la questió es trionfar i que lo Diccionari vage repent per via lliure, i al que se pòse per davant en un [sic] costralá el tire a una banda; jo no mes li demane á Nostre Sinyor que li conserve la fortalea i salut que avui goja pera donar remat al grandios treball de l'Obra del Diccionari.

Estem escorcollant l'obra de En Domingo Mascó «Parlament d'un hòme i una fembra» que còm voste sap publicuem en lo Bolleti². Se trauen paraules molt boniques i estranyes completament perdudes avui en dia, es un treball molt enfados i de molta consulta i cavilament, jo créc que se farà tot bé.

1. Es refereix al fet que, amb la nova Mancomunitat de Catalunya ara regida pel senyor Alfons Sala i gran amic de mossèn Alcover, aquest va ocupar, a partir del mes d'octubre de 1924, la càtedra de llengua catalana fundada per la Diputació de Barcelona que radicava a la Universitat Industrial. Aquesta càtedra havia estat ocupada, de 1912 ençà, per Pompeu Fabra i ara ho seria, gràcies als canvis polítics, per mossèn Alcover. La càtedra va ser ocupada per aquest, no sense problemes, durant un sol curs (Moll, 1962: 240-244).

2. Al final del volum V (1924) del *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, després de la pàgina 424, darrera referida a les notes bibliogràfiques, hi apareixen unes pàgines numerades (209-224) distribuïdes d'acord amb el següent contingut: de la 209 a la 217 es tracta de part de les notes al text de les *Regles d'amor i parlament d'un hom i una fembra*, redactades per Salvador Guinot. A la publicació del llibre les notes ocupen les pàgines 207-217; immediatament després hi ha un full sense numerar amb el títol de *Glosario*; les dues pàgines següents són destinades a explicar els criteris que conformaren el glossari d'aquella obra, firmades per Ricard Carreras i datades a Castelló de la Plana a l'agost de 1924, i que porta el títol de «Dos palabras a propósito de este glosario» on explica les dificultats que trobà a l'hora de redactar-lo i de fer-lo entenedor als lectors. Finalment, de la pàgina 223 a la 224, comença el glossari pròpiament dit que abraça les entrades de la *a* a *auiditat*. Al final del volum VI, quadern V (1925) del *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, i després de les «notas bibliográficas», tornen les pàgines numerades 229 a 232 que inclouen la continuació del glossari (però deixant-se'n fora de publicació les pàgines 225 a 228) amb els mots *esdevenir - nodrit*. El glossari, com es veu, no fou publicat al *Boletín* en la seua totalitat per raons que desconeixem per tal com encara mancava

D. Salvador Guinot encara esta en la *Masia*³, no he pogut parlar en ell sobre alló del «Formularium de Gregori Tarraza»⁴, pero de tots modos ho fare jo no mes acabe la faeynada de la plegá de les garrofes. Descanse que tot se farà, voste tinga sempre en (?) conter que sóc llaurador i que tot aço ho faig á sobres de temps.

Be Mossen Antoni be, Deu está per vosté.

Li dirá á Francesc Moll que en mon poder sa postal, i que la paraula *acanonat* es errada d'imprenta puix es *acaronat*, com volen dir, miranse *cara á cara*, ab gran ilusio, pasió i afissament... com es molt natural entre novios, quan a la llum de les estrèles se conten los seus téndres pensamens.

¿On is ara «Del Raval i... en festes? Jo creia que no teníe voste aquest treball. En fi, gracies per lo molt de cas que fan de les meues coses.

M'agradaria vore á En Moll vestit d'artiller i tiran al blanc en lo canó... ¡quin blanc li faria á un pom de pollastres!⁵.

Salut pera tots, recorts á En Moll i voste ja sap que aci te un admirador i devot amic que espera servirlo en tot i que li bese la ma reverent.

Josep Pascual Tirado (signat)

incloure les pàgines 233 a 238 que abracen els mots *nohible-voler/volch*. D'aquesta manera tan misteriosa, tal com van aparéixer, ja no tornem a saber res més de les notes ni tampoc de la continuació del glossari de l'obra (*cfr. Regles*).

3. *Vide* la nota 27 de la carta anterior.

4. *Vide* la nota 26 de la carta anterior.

5. Després de fet el període d'instrucció, Moll fou enviat a Palma on s'havia de presentar al parc d'artilleria, on va quedar destinat (Moll, 1970: 182-183).

CARTA N° 32

Castelló 21-12-924

[contestada 31-XII-24]

Rdo. Mosen Antoni

Son los meus desitjos que lo Nen Jesuset li done bones festes i millor any nou i molta empenta per rematar l'Obra del Diccionari. Ja sap vostè que jò pense en vosté i que la distancia no minve ni gèle l'amistad. Recorts á En Moll.

Tomba-Tossals va de remat¹. Vaig á fer una tirada á tot luxu i grans ninots á tricomía, tot per conter de l'editor del bolleti² es gran part de la suscriçio i demes enterats de la contalla. Bese la ma reverent lo seu devot affm.

José Pascual Tirado (signat sobre targeta impresa)

1. Amb la publicació del les dues darreres narracions al *Boletín* sobre la conquesta de les Illes Columbretes, Pascual Tirado enllestia la novel·la *Tombatossals* (*vide* la nota 28 de la carta n° 30).

2. L'editor del *boletín*, hereus de J. Armengot, efectivament edità la novel·la en 1930 que tingué un enorme èxit de venda i rebé el «Premio Nacional» al llibre més ben editat aquell any a Espanya (*vide* nota 2 de la carta n° 46).

CARTA N° 33

Castelló 18 Maig 1925

Reverent Mosen Antoni

Distinguit amich: Vage en primer lloch la manifestació de mon apreci i estimació á V. i dempres vaig á respondre á En Moll lo que en la seua del 15 me pregunta:

Alerá: Es la darrera filada d'un parat. Se compon de les pedres mes grosses. Res de cuadrada, ni redona, ni res; conforme siga cau bé, contal tinga bona una cara, que si no la té, li la fan. A tota eisa ringlera se li diu... ¡Che que *alerá* te eise parat!¹

Parat, es una paret de pedra arreglada sense morter ni res, i que te cares com una vera paret d'obra. Es per sostindre terres altes, aigues, tancats etc.².

A Mosen Alcover vaig contestar allo de *porrat*, *andanades*,³ etc. Recorts i manar, lo seu amic

Josep Pascual Tirado (signat)

1. Variant d'*alerada* que apareix a l'Alcover-Moll amb una definició molt semblant a la que ací consigna Pascual Tirado. Aquest diccionari situa la paraula a Castelló de la Plana, però no hi enregistra cap cita literària (DCVB, I: 477).

2. Mot enregistrat per l'Alcover-Moll amb la mateixa definició que apareix en aquesta carta. Aquest diccionari el dóna com a viu tan sols a Mallorca i no fa referència a Castelló de la Plana (DCVB, VIII: 227).

3. Mots que apareixen a l'Alcover-Moll, amb cites de Salvador Guinot (*porrat*) (DCVB, VIII: 763; DCVB, I: 668).

CARTA N° 34

Castelló de la Plana 2 Jener 1926

Reverent Mn Antoni Mª Alcover

Benvollgut i distinguit amich: Acabe de llegir lo seu Bulleti, que per cert aquesta vegada, esta sustancios arrematat.- i entre les fulles m'he encontrat un plech de mòstra del sospirat Diccioniari¹. Tinc que dirli Mosen Antoni que m'ha dixat satisfet la mostra i suponc que ja conte en mi com á suscritor dels ferms.

De tot açò el felicite efusivament i a Deu li pregue que li guarde la vida per a poder donarli remat á la tal mampresa pera la gloria de la nostra llengua i honor del antic Reine d'Arago, Valencia, Mallorca i Catalunya.

Li donará de la meua part recorts á En Moll i sapia que li desitge que el any que ja tenim descabessat sigue pera voste i familia i col laboradors ben bò, i lo Mantell de nostra Verge dels Desamparats ens ampare a tots i guarde de les males gens, que tan abunden.

Son amich que li bese reverent la ma affm.

Jose Pascual Tirado (signat)

1. A finals de 1925 aparegué el Prospecte i Pàgines de mostra del Diccioniari. Eren vuit pàgines de prospecte pròpiament dit i vuit pàgines de facsímil del que havia de ser el Diccioniari, amb tota la seua varietat de tipus, amb la transcripció fonètica, les definicions, els gravats il·lustratius, etc. (Moll, 1962: 246).

CARTA N° 35

Castelló de la Plana 13 Gener 1926

[contestada, 16 gener 1926]

Reverent Mn Antoni Mª Alcover

Distinguit amich i sinyor meu: Com li vaig dir en la meua passada la mostra del Diccionari la vaig amostrar á altres companys i en la Redacció de lo Nostre Bolleti de Cultura i dempres de fer un pòc l'article, alguns sinyors me varen dir que ells també se suscriurán al Diccionari. Ara bé, yo li dic, que convindria que voste trametera cap açi, ó be mostres per repartirles á certes persones que jo me se, ó be que fera uns *folletos* esplicatius de la cosa i mostrar-los á les societats i escamparlos per los llocs mes conveniens.

Sense exageracio, puc dir-li que serem amuntó els suscritors si açó se treballa be i se fa propaganda; l'Obra se propaga ella assoles, ya ho se; empero se te que donar á coneisser. Voste té la paraula.

Son devot que li bese la má reverent

Josep Pascual Tirado (signat)

Ja se que no glapis, perque está molt afeinat¹. Vosté á la seua. Recorts á En Moll, un abras.-

1. La faena de què parla Pascual Tirado i que impedia contestar la correspondència a mossèn Alcover està relacionada, molt probablement, amb els inicis de la redacció del *Diccionari-català-valencià-balear*. Segons reporta Moll, a principis de 1924 l'estat d'ordenació de les fitxes ja feia preveure un punt que permetia començar l'elaboració dels materials i la redacció definitiva del Diccionari. La tasca de redacció començà el 31 de gener de 1924 (*vide* la nota 3 de la carta n°41 per a saber quins foren els redactors). Un altre fet que, molt probablement, també restaria temps de dedicació a altres tasques a mossèn Alcover fou l'anada a Mallorca, durant la primavera de 1925, del professor Wilhelm Meyer-Lübke. Mossèn Alcover aprofità la seua visita per demanar al savi professor de Bonn l'opinió tècnica sobre la part de Diccionari que ja tenien redactada (*cfr.* Moll, 1962: 244-245).

CARTA N° 36

Castelló de la Plana 28 Gener 1926

[contestada 4-II-26]

Reverent Mossen Antoni Mª Alcover

Distinguit amich i sinyor meu: Ja he repartit els fascicles de propaganda que'm va trametre. Ja tinc alguns suscriptors d'ací ide fora. Ja li donaré la llista dins uns dies, quan la tingue mes farcideta sap?. Bé, aço va be, avant, no aturar-se en lo cami... Ací faré quant podré i mes encara.

Els he pegat un *romancet* engoma (?) dins les planes.- els he repartit entre gent de prò, culta, de titol; *industrials filòsofos artesans academics*, d'eixos que se posen ulleres pera llegir i parlen excátedra, advocats que sempre tenen la ciencia i la retórica en los llavis, fins filadors sabuts, a centres de recreu, Ajuntaments y Ateneu, á la premsa (Heraldo ha publicat aço que acompanye)¹ en fi he predicat i tot de tal manera que hui esta feta la propaganda á miges puix la sancera i de veritat será quan podrem á mostrar lo primer fascicle, ademes que'ls que ho rebrán ho ensenyaran á altres. Descanse en mi per esta terra de Castelló i voltans, que esta *la coca en bón forn*.

De la nòstra Societat de Cultura seran alguns tambe els propagandistes. Hui m'envaig al Ateneu que donen clase de valenciá² i caure en mig la clase com una *bomba* i els invitaré a la suscricio. Hem de fer suscriptors si no á bones á males, i si no á endolades; i á espijons els tenim que ataquinar dins lo cap la bondad i utilitat de la cosa.

Ja sap que soc lo seu criat afm que bese la seua ma reverent

Josep Pascual Tirado (signat)

Pera Moll= *Agraó*, igual que genit agre, esquitós, mal criat, -fulano te el geni molt agrao, te un carácter agrao= mal carat estupit; Tomo III. Bolleti Cultura, 423- puix semblant agrao i brumidor= puix semblant brófec, mal carat, esquitós= ere bón xic etc.³.

¿Ho enten be, Paco? Un abras. Pepe.

1. L'*Heraldo de Castellón* publicava el següent anunci propagandístic del Diccionari: «Diccionario catalán-valenciano-balear. Obra única y económica. Para detalles o suscripción diríjase a José Pascual Tirado, Enseñanza, 7. Castellón de la Plana». L'anunci anava acompanyat d'una breu nota que deia: «Hemos recibido una muestra de lo que será el Diccionario Catalán-Valenciano-Balear, obra útil, única y económica que debe formar parte de todas las Bibliotecas. Nuestro querido amigo Pepe Pascual Tirado, el conocido escritor costumbrista, ha sido encargado aquí para dar detalles y servir suscripciones». A aquest retall de premsa és al que es refereix Pascual Tirado en aquesta carta i que he pogut fotocopiar perquè és inclòs dins la carta que es guarda a l'arxiu Moll.

2. Les classes de valencià de l'Ateneu eren dictades per Lluís Revest Corzo (*vide* la carta n° 39).

3. Mot enregistrat per l'Alcover-Moll amb la mateixa definició que apareix en aquesta carta i amb la cita literària que reporta també ací Pascual Tirado: «Lo seu conspecte induie a engany, puix, semblant agrao i brumidor, en jamai brofec ni esquitós se comportave», extreta de la narració «Contalles de la terra. Tomba-tossals en la Cort del Rei barbut», *BSCC*, XXXII (desembre de 1922), 423-428. La cita apareix a la pàgina 423 i, en ser citada per l'Alcover-Moll, fou retocada en la puntuació (DCVB, I: 300).

CARTA N° 37

Castelló de la Plana 3 febrer 1926

Reverent Mn Antoni Mª Alcover

Molt sinyor meu i distinguit amich: Tinc que dirli que la suscrició al Diccionari va en andes de be, ja tenim uns quans suscriptors. Ells son: En Ricardo Carreras y Balado, propietari i llicenciat en filosofia i lletres. En Salvador Guinot, id i además Alcalde de Castelló. Angel Sanchez i Gozalbo¹, metge

1. Àngel Sánchez Gozalbo (Castelló de la Plana, 1894-1987). Llicenciat en medicina i cirurgia per la Universitat de València en 1916, prompte es doctorà en aquella especialitat (1918) que fou la seua professió. Sánchez Gozalbo, durant la seua vida estudiantil a València, entrà en contacte amb els cercles literaris i culturals d'aquella ciutat i de llavors ençà es dedicà, al costat de la seua professió de metge analista, a la seues altres dues grans passions: la literatura i la història valencianes. En 1919 és el membre més jove de l'acabada de crear *Societat Castellonenca de Cultura*. Participa, així mateix, en l'*Assemblea de Nostra Parla*, al juliol de 1922 a València, amb la ponència *El valencià en la medicina*. En 1930 presideix l'*Ateneu Castellonenc* i en 1934 actua com a mantenidor als *Jocs Florals de Lo Rat Penat* amb el tema *El paisatge en la literatura valenciana*. En 1956, i després de la constitució com a delegat a la nostra ciutat del *Diccionari Català-Valencià-Balear* (substituint Josep Pascual Tirado en aquesta tasca a causa del traspàs d'aquest en 1937), és el responsable de l'exposició i dels actes que amb aquell motiu s'hi realitzaren. En 1963 clausura els *Cursos de Llengua i Literatura Valencianes de Lo Rat Penat* amb la dissertació *Els Viciàns i la nostra literatura*. Al *Vè Centenari del Cisma d'Occident* (1979), organitzat conjuntament per l'*Institut d'Estudis Catalans* i la *Societat Castellonenca de Cultura*, presideix l'acte de clausura.

Publicà a quasi totes las revistes i periòdics del seu temps, entre les quals cal assenyalar *El Camí* (València), *El Crit de la Muntanya* (València), *Revista de Castellón*, *Arte y Letras* (Castelló de la Plana), etc. i, naturalment, al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*.

El seu interès per la història, li ve des de la seua més primerenca joventut quan, ja instal·lat com a metge rural a la comarca dels Ports de Morella, hi descobreix la pintura antiga de les terres castellonenques septentrionals. En 1932, publica *Pintors del Maestrat i Contribució a la història de la pintura valenciana quatrecentista*; en 1935, *Bernat Serra, pintor de Tortosa i de Morella*, que fou premiada per l'*Institut d'Estudis Catalans*, i, finalment, en 1943, *Pintores de Morella*.

Dins l'àmbit de la creació literaria, hi podem assenyalar les següents publicacions: *Bacanal en l'horta* («Revista de Castellón», 1913); *En Sant Jaume* («Revista de Castellón», 1913) i *Els plors de Felip II* («Arte y Letras», 1915). Un altre tipus de narracions breus de marcat matís fulletonesc són *El Nadal de Lluís i Ana Maria* (BSCC, 1920), *Dos nits de Nadal* (BSCC, 1922) i *Llauradoretà* («El Cuento del Dumenche», 1915). En 1913, i a la «Revista de Castellón», núm. 58, hi publica la narració *Les estenalles brusentes*.

Una altra de les preocupacions lingüísticoculturals i literàries d'Àngel Sánchez Gozalbo fou el de l'arplega, estudi i publicació del folklore valencià, centrat, sobretot, en els refranys i dites populars de les comarques valencianes septentrionals. Conscient de la seua progressiva pèrdua, organitzà equips per a la seua recopilació, amb la consegüent publicació en format de fitxes al BSCC des de 1920 fins a 1930, entre els equips del qual cal assenyalar Emiliano Benages, Miguel Bonet Saenz, Joan Borràs Jarque, José R. García Tirado, Vicente Giménez González, Salvador Guinot, Carles Salvador, Gaetà Huguet Breva, Josep Pascual Tirado, Felipe Mateu Llopis, Vicent Tomàs i Martí, etc. L'interès per la recuperació folklòrica el dugué també a escriure algunes narracions, basades en contes populars, com per exemple *Lo vent i lo dimoni* (BSCC, 1922) que és el precedent de la seua obra literària de major exponent *Bolangeria de dimonis* (1930).

i propietari; Joan Carbo i Domenech², ex-alcalde de id, llicenciat en filosofia i lletres; En Gaeta Huguet i lo seu net Ramon M^a (que volen lo tomo sancer) En Luis Revest i Corzo Bibliotecari provincial; además una suscrició al sosdit Archiu Provincial, Ateneu castellanenc, En Joan Bta Tejedo³ secretari del Ajuntament de Burriana, En Saturnino Lizondo⁴ de Lluçena i altres que es [sic] al caure. Com vosté veu açó va com una seda.

El sinyor botecari Ribés⁵ ... va rodar lo cap... ja vorem, ja vorem.

Jo crech que en eixir lo primer fascicle serán molts els que voldran l'Obra... Allavors ja fará articles en los periodics d'aci.. i en cauran uns poquets mes. Paçencia i barallar. Faça el favor de dir-li á En Moll que la paraula *Agrao*,

Lingüísticament, aquesta, com tota la resta de narracions, mostra un domini de la llengua que estarà present en la seua obra, tant de creació com de divulgació. Finalment, s'hi ha d'afegir una narració de difícil classificació *Cada cosa a son temps* («Arte y Letras», 1915) en què a base de modismes i refranys es descriuen alguns costums castellanencs (Gimeno Betí, inèdit).

2. Joan Baptista Carbó Doménech (Castelló de la Plana, 1871- 1931). Estudià Filosofia i Lletres a la Universitat de València. Cronista de la ciutat i regidor (1906-1919). Durant el període de 1922 a 1923 fou alcalde de Castelló de la Plana. Fou un dels fundadors de la Societat Castellonenca de Cultura i assidu col·laborador del *Boletín* (Sánchez Adell *et alii*, 1997: 18).

3. Joan Baptista Tejedo Beltran (Borriana, 1877-1956). Poeta i escriptor. Estudià el batxillerat a Castelló de la Plana. Posteriorment començà la carrera de medicina a la Universitat de València, però no l'acabà. Va ocupar la secretaria de l'Ajuntament de Borriana i en fou nomenat cronista i arxiver. Poeta presentat literàriament per Salvador Guinot Vilar a la revista «Ayer y Hoy». En 1956 s'edità una antologia de les seues poesies, i a banda posseïm les que concursaren als certàmens literaris de la revista «La Grillera», així com d'altres repartides per les revistes de l'època. La seua obra, estèticament, va d'un *jocflorisme* a un *paralisme* en què ens descriu els costums locals: *Fesomies del poble*, *La missa del gall*, *A Sant Blai*, *La nit de les enramades*, etc. Però el poema més destacable de Tejedo és l'anomenat *Pere* la publicació del qual constituí un gran èxit per a l'autor, sobretot per tractar de descobrir qui s'amagava rere aquell nom. Aquesta obra mostra una clara influència del costumisme, sobretot pel que fa a la descripció dels personatges tipus com ara el llaurador enriquit, la «rica- pobra», les escenes del casino o les del magatzem de taronges, etc. (Gimeno Betí, inèdit).

4. Personatge que apareix al «Dietari de l'eixida filològica per tot Catalunya i el Reyne de València de dia 26 de juny fins a 23 de novembre de 1921» (*BDLIC*, XII, anys 1921-1922, pp. 294-295) i rebatejat per mossèn Alcover com «Sadurní Elizondo de Lluçena, un dels primers propietaris d'allà, molt instruit i ben entès en tots els rams d'agricultura i de bestiar.

5. Enric Ribés Sangüesa (Castelló de la Plana, 1868-1936). Apotecari i escriptor. Estudià a Barcelona. Una vegada establert a la nostra ciutat, entrà en contacte amb els cercles artístics castellanencs i es relacionà amb pintors com Vicent Castell, Puig Roda i altres, i amb el músic Francesc Tàrraga. D'aquell autor, ens han arribat poemes *paralistes* solts, publicats a les diverses revistes literàries locals de l'època. En algunes, s'hi descriuen els costums castellanencs. Però el vessant poètic més destacat i, possiblement, més encertat de Ribés, és el satíric i festiu. En 1902, publicà l'obra titulada *Cantares populares de la provincia de Castellón*, de marcat accent folkloritzant, en la qual s'arreglaven moltes de les cançons que el mateix autor pogué transcriure de boca de la gent. Enric Ribés fins i tot arribà a escriure i a publicar poemes de tendència clarament modernista, sobretot quant a l'ús de cert lèxic. En aquesta línia publicà un *Tríptic* format per *Los Naufrechs*, *Lo tribut pòstum* i *La crida*, aparegut al periòdic *La Veu de la Plana* en 1916 (Gimeno Betí, inèdit).

que la lleve⁶, que no estic massa satisfet de les comprobacions fetes, ya indagaré mes, per ara fora la parauleta... no siga que m'haisguen enganyat.

¿Ja te la paraula *gadir*?⁷ Vol dir enganyar, exemple «tu m'has gatit» tu m'has enganyat. Un altra acepcio «á tu te gadiré» vol dir á tu te fare mal si puch; te torbaré, te destorbare el tu plá. Eixa es vera castellonenca.

En Gaeta vol que'ns diga la particula *En*⁸ si se deu uçar en els noms propis, apellidos etc, millor dit d'on ve la paraula, i quan se te que usar ben propiament. Passeli aço al negociat de En Moll que voste te massa faenia.

Son devot que li bese la ma reverent

Josep Pascual Tirado

No se si formule be la pregunta de Huguet, que diga algo Moll sobre aço, quan puga i li vinga be!

6. No sembla que l'Alcover-Moll en féu gaire cas per tal com aquest mot apareix a l'esmentat diccionari (*vide* la nota 3 de la carta anterior).

7. Mot que apareix a l'Alcover-Moll però -malgrat la definició que hi dóna Pascual Tirado en aquesta carta- amb el significat erroni de «devorar, engolir» probablement extret del context de la cita del nostra autor allà enregistrat: «Teuladinets, no passeu per la finestra, que lo barberolet vos gadirà», de la narració «De la vida castellonenca. Del mestre sangrador i los teuladins golafres», *BSCC*, VII (1926), VI, pp. 321-329. La cita es troba a la pàgina 326, darrer paràgraf però no es correspon exactament a la que apareix al diccionari. És aquesta: «¡No passeu teuladinets, no passeu per la finestra que lo barberolet vos gadirá» (*DCVB*, VI: 229).

8. Aquesta demanda, que es torna a repetir a les cartes n° 38 i 42, no fou satisfeta mai per Moll, ni per carta ni tampoc en forma d'article, com es pretén a les esmentades cartes. L'únic treball que Moll publicà al *boletín* fou, molts anys després, «Aclariment sobre 'bací' i altres mots», *BSCC*, XXXIX (1963), III, pp. 216-218.

CARTA N° 38

Castelló de la Plana 25 febrer 1926

Sr. Don Francesch Moll

Benvolgut i distinguit amich: En mon poder la seua lletra del 22, per cert que ab gran pesar llegida per la noticia de la enfermetat de Mn Antoni¹, al qui donará part dels desitjos meus de que se pose pronte bò i que jò li reçe á la meua Patrona la Verge del Lledó pera que li conserve la vida pera bé de tots i de la nostra llengua i de les lletres catalanes i de la seua familia i amichs, puix te que saber que Mn Antoni per la seua franquea en el produir-se i tractar es fá de voler de qui el trate una sola volta. Respecte al 13 toms (1901 al 925) li dic que quant vullga pot remitirlos², si li convenen les condicions sigüens: Pago 5 duros trimestrals, dic aço perque es pera la Biblioteca Provincial i en el presupost en hi ha aço pera eises coses. Ara bé, que se pot donar el cas que si les coses venen ben rodades en un glòp li ho envíe tot i en pau. Gastos de facturació ó per correu, ja dirá lo que siga si es que va ja en lo dels 30 duros. Es á nom de Don Luis Revest y Corzo, Calle Caballeros n° 31, y este es Bibliotecari etc Provincial. Voste dirá. De esta persona responc jò.

Escriga pronte el article respecte de la parauleta *En* puix tenim grans discussions i empenyos sobre el ditjos *temeta*³.

Dels demes extrems de la carta seua molt be, ja farem mes de suscritors quan isca el primer fascicle. No per ço dise de treballar la propaganda. Agrait de la lloa que li adressa al meu Belem⁴, que per cèrt esta tallat en molts trocos [sic] que me va resultar massa llerg i la direcció va tallar per on li va pareixer. Alabat siga Deu.

A Mn Antoni grans recorts meus i dels amichs els que tots han mostrat sentiment per la seua malaltia i desigem tots que se pose pronte bò.

Un abrás meu i já sap que es mol affm amic que.l saluda

Josep Pascual Tirado (signat)

1. Segons reporta Moll, mossèn Alcover, home d'una gran robustesa, tingué una forta infecció que el deixà molt debilitat i el féu estar al llit uns dies. Això, juntament amb els problemes de tipus personal que li vingueren arran de la fallida de la subvenció per al Diccionari, fou el preludi del greu desorde circulatori que l'inutilitzaria per al treball intens i acabaria duent-lo a la tomba (Moll, 1970: 229).

2. Es tractava de la transacció comercial per a la venda dels volums del *BDLIC* (1901-1925) a un preu accessible per tal com l'obra del Diccionari es trobava en una època de penúries econòmiques (Moll, 1970: 374).

3. *Vide* la nota 4 de la carta anterior.

4. Es refereix a la narració «De la terra castellanenca. Lo darrer Belem», *BSCC*, VI (1025), VI, pp. 333-342. Aquest treball duu la data «Castelló, Desembre 1925».

CARTA N° 39

Castelló de la Plana 14 Març 1926

En Francésch de P. [sic] Moll

Benvolgut amich: En primer terme sia la meua efusiva salutació pera Mossen Antoni á qui li donara de ma part comanacions, i li manifestará los desitjos meus de que tinga llerga i saludable vida pera honor i gloria de Deu i del Diccionari tan sospirat per tots.

El amich Revest i Corzo segurament ha rebut los volums del Bolleti esta molt content, de ma part gracies i de ell els diners... quan li els done; es mol bona persona i mol sabut eh? Es professor de llengua valenciana en el «Ateneu castellanenc» on va lo rovell de aquest intel·lectualisme¹.

Gracies per les *zambombades* que'm dona en la darrer fulla del darrer Bolleti² no es per a tan... empero gracies, i ja sap que fare aço i mes quan siga aci, lo primer fascicle. Avant i no calen desganes ni desmais.

Ara anem de consulta. Jo tinc ver empenyo en que me diga lo significat de aquests mots que no li puch pegar al viu i serie d'agrair que a la major brevetat trametera la resposta. Ells son aquestos:

Salsa camilina ¿quina salsa es eisa?³

1. Durant el bieni 1910-12, Revest ja havia impartit classes de gramàtica valenciana -per iniciativa de Gaetà Huguet- al Casino dels Artesans, situat a la Plaça de la Pau de la ciutat de Castelló de la Plana. En 1913, se'l nomena professor de l'Institut d'Ensanyança Mitja. Després de la fundació de l'Ateneu de Castelló, passa a impartir-hi classes de valencià. Continuava, d'aquesta manera, la tasca començada anys abans (Gimeno Betí, inèdit).

2. Es refereix a les coratjoses paraules que Moll dedica a Pascual Tirado en el «Bolletí del Diccionari» (*BDLIC*, tom XIV, n° 3, gener-març de 1926, pp. 222-223) respecte al seguiment de la propaganda del Diccionari a diverses localitats del territori lingüístic. Afirmar Moll: «De tots aquests corresponsals mereix una especial menció honorífica el de Castelló, D. Jusep Pascual i Tirado, llampant escriptor de costums i entusiasta valencianista, qui ab absolut desinterés ha presa per son conte la propaganda del Diccionari, ha impresos i repartits anuncis a despeses seues i desplega una gran activitat, havent ja aconseguit un nombre molt abundós de subscriptors».

3. Variant de *salsa camelina* que apareix enregistrada a l'Alcover-Moll amb el següent significat: «la que es feia de llet d'ametlles, brou i fetge de gallines, sucre, vi de magranes o vinagre vermell, canyella, gingebre, pebre, clavells, nou d'eixarc i nou noscada» (*DCVB*, IX: 698). A l'edició del *Libre de sent Soví* feta per Rudolf Grewe (*vide* la bibliografia), hi trobem el següent: *salsa camallina*: V «salsa camilina». Salsa picant amb sabor predominant de canyella. Clàssicament es prepara en fred. Li dóna cos la molla de pa i es dilueix en vi o vinagre. *Le Viander*, ed. Pichon, p. 32: «Cameline: Broiés gingembre, canelle grant foizon, girofle, graine (graine de paradís), macis, poivre lonc, qui veult; puis coullés pain trempé en vin aigre et atrempés tout, et sallés à point». Aquest text (pàgs. 10-12) la recomana per a rostits de vedella, moltó, cabrit, llebre, cérvol fresc. Aquesta salsa, potser d'origen francès, fou molt popular a Europa, i gairebé tots els receptaris de l'època en porten la recepta. El nostre, com que és amant de la llet d'ametlles, en dóna una variant usant aquesta. La «salsa camellina» no es torna a men-

Nou dexarch ¿quina classe de nou es eisa?⁴

Blastos de moltó ¿que es açò, se menja en tenedor ó en cullera o á grapats, es bò.. ó fa afarum?⁵

Facats aço sera cosa de bon gust?⁶

Aquestos mots son eixits de un manuscrit que tenim copia, del sigle 14 i que aném a publicar en los nostre Bolleti molt pronte i pensem fer vocabulari, empero en aquestes paraules ens hem embarrancat⁷.

¡No en hi ha un Diccionari que valga una *perra!* (cincq centims).

cionar al nostre text» (pàg. 95, nota 2). Segons Faraudo, *camelina* prové del francès antic *sauce cameline* i es refereix al nom vulgar francès *caline* del *myagrurn sativum* L. definida com a «planta crucífera de simiente oleaginosa. Es medicinal y usada como condimento» (Faraudo, 1951-52: 73).

4. Variant de *nou d'eixarc*, mot enregistrat per l'Alcover-Moll amb el següent significat: «(ant.) fruit semblant a la nou, molt anomenat en receptaris medievals, però del qual no es sap concretament la definició; eren vermelles per fora i ben blanques per dintre. Hi ha hagut lexicògrafs que han identificat la nou d'eixarc amb la nou moscada, però és segur que eren fruits d'espècies diferents» (DCVB, VII: 793-794). Es tracta, segons Rudolf Grewe (*vide* Libre de Sent Soví), del fruit de l'*Amomum grana paradisi*, usada a Europa a l'Edat Mitjana. És de sabor picant, i recorda el pebre. D'etimologia desconeguda (Libre de Sent Soví, pàg. 88, nota 14).

5. Sembla que es tracta d'una lectura errònia per *blascos de moltó*, pel que podem comprovar a l'edició que en féu L. Faraudo de Saint-Germain: «Primerament salsa de paguó: ffe brou de gallines, o del caldum e de blascos de moltó...» (Faraudo, 1951-52: 16). A l'edició de Rudolf Grewe, hi podem llegir: «Si vols ffercir espatla de moltó, leve'n molta carn, acceptat lo brehó». Aquest darrer mot, hi porta una nota explicativa que ens aclareix la locució. Segons Grewe el terme *brehó* 'braó', part de la cuixa de davant pròxima a l'espatlla, apareix escrit davall la variant *blascho* al manuscrit V, és a dir, el que es troba a la Biblioteca Universitària de València, i que és el mateix que van utilitzar els erudits valencians i castellonencs per fer-ne l'edició. Grewe enregistra encara la variant *blasquós* a la pàgina 86 i explica en nota que es deu tractar d'un sinònim de braó. En suma, la pregunta de Pascual Tirado queda ara contestada: es tracta del «braó del moltó». La variant *blascos* apareix a l'Alcover-Moll, però tan sols hi és recollida a través de dues cites literàries; l'una de les Ordinacions del rei Pere IV, i l'altra de Dieç (i que Moll remet a Sent Soví, segons l'edició de Faraudo, basada en el manuscrit valencià) (DCVB, II: 513).

6. La lectura que fa d'aquest mot L. Faraudo és *façats*: «E lls paguos [h]o façats, o capons adobats...» (pàg. 17). Aquesta recepta apareix al manuscrit B (Biblioteca Universitària de Barcelona) i correspon a dues receptes: a) capítol XXXXIII. Qui parla con se deu fer salsa de paguó ab let de melles, és la primera part del manuscrit V (Biblioteca Universitària de València); b) capítol primer. Con se deuen adobar pahons e faysans, és la segona part de la primera recepta del manuscrit V. En aquestes dues receptes, la lectura que R. Grewe hi proposa correspon al terme *faysans* (capítol primer) i *ffaysans* (capítol XXXXIII). Cal dir, finalment, que l'Alcover-Moll no enregistra cap entrada *facats* ni *façats*.

7. Probablement, es tracta del llibre de cuina anomenat *Libre de Sent Soví* que fou començat a publicar per José Osset Merle amb el títol de «Un libro de cocina del siglo XIV» al BSCC, XVI (1935), pp. 156-177 però fou interrompuda l'edició per motius desconeguts. D'aquest personatge es saben poques coses, entre altres, que presidí una «Societat de Reproduccions de textos [sic] antics» que es creà a posta per publicar el *Libre d'Antiquitats de la Seu de València* (1926) a cura de Josep Sanchis Sivera i que fou prologat pel mateix Osset. Ultra això, tingué cura de l'edició de l'obra *Guerra de la Germania de València* de Miquel Garcia (València, 1935, col. Tyrin, núm. 2). A la carta-introducció de l'article esmentat més amunt -adreçada a Àngel Sánchez Gozalbo-, hi

Amich En Moll ¿com me podria fer en lo vers titulat lo Pi de Formentor, de Costa i Llobera?⁸ Crech que se diu aixi; veja un llibret de eixe poeta que vullc llegir-lo, jo li enviaré l'import que siga.

¿Veritat que soch desastrat pera escriure? Voste no faça cas que ni se escriure millor ni més esplaiet, soch un ... atrotinat, als amichs els tinc aburrits, en los meus originals, els quals originals van sempre en borrador; en ma vida he corregit res, ni me he parat en palles, alla vas cabás; dempres de tot la primera intenció es la que val i lo demes son romanços i música celestial i a les comes i puns i signes, guerra sens quartel, el lector que'ls pose á on vullga per aço pague la suscricio pera fer lo que se lo antoixe. ¿No li pareis?

Ja sap que se l'estima molt. A Mosen Antoni lo dit i veste ja pot comprendre que entre amichs no en calen de estovalles... ma tú! Que importa que en hi haja en un escrit molts *lapsus calamis*? Son affm.

Josep Pascual Tirado (signat)

podem llegir la gènesi d'un primer intent de publicació del manuscrit al BSCC o en alguna col·lecció de la SCC a instàncies de Salvador Guinot que, en una de les freqüents visites a la reunió que alguns erudits valencians feien a València (entre els qui hi havia els germans Gasch, Rodrigo Pertegàs, Almarche, Carreres, Almenar, Peris Fuertes, etc.), els proposa la publicació del manuscrit a Castelló. L'edició aniria a càrrec de Ricard Carreras, ajudat per Pascual Tirado. Però la mort d'aquell en 1929, i la posterior pèrdua de la transcripció i notes del manuscrit que havia fet Carreras, postposà l'edició que hagué d'emprendre de zero l'erudit Osset. El *Libre de Sent Soví*, que és d'autor desconegut, s'ha conservat en dos manuscrits d'extensió molt desigual. El nucli comú a tots dos probablement es remunta a començ del segle XIV. L'un es conserva a la Biblioteca Universitària de València -i és, molt probablement, l'utilitzat pels hòmens de la Societat Castellonenca de Cultura en l'intent d'estudiar-lo i publicar-lo- i és designat amb la lletra V. L'altre, a la Biblioteca Universitària de Barcelona, designat amb la lletra B. De l'existència del V ja ens parla Jaume Villanueva a començos del segle XIX, el qual creu que és del segle XV. Posteriorment, Gutiérrez del Caño (1918) en féu una descripció, i entre altres coses afirma que és un còdex del segle XV. Serrano Morales i Josep Sanchis Sivera en donaren notícies i en feren breus estudis en 1881-82 i 1932, respectivament. Anys després, el filòleg L. Faraudo de Saint-Germain n'emprengué l'estudi i edició completa del manuscrit V al *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, amb el títol «El 'Libre de Sent Soví'. Recetario de cocina catalana medieval», XXIV (1951-52), pp. 5-81 (*vide* «Libre de Sent Soví», pàg. 7 i 46-47).

8. El poema el *Pi de Formentor*, de Miquel Costa i Llobera, pertany al llibre *Poesies* (1885), i representa el romanticisme serè, subtil i delicat més europeu de l'autor. Un romanticisme dominat pel seny i la perfecció formal, de gran intensitat lírica però d'escassa pompa exterior (Llompart, 1964: 80).

CARTA N° 40

Castelló de la Plana 21 Sepbre 1926

[contestada, 25-XI-26]

Reverent Mosen Antoni Mª Alcover

Distinguit i estimat amic: Fa alguns dies que vaig rebre dos llibrets que per cert m'han pegat en mig del meu gust i aficions. Les *Rundayes*¹, no en cal dir-ho, ja sap vostè que jo també soc *rundayer*, i el de San Alfonso Mª de Ligorio² sobre la «Preparació per la mort» també, encara que vostè no se'n hagués cregut, puix tinc que dir-li que en la *mesita de noche*, tinc sempre a mà «La dulce y santa muerte» del jesuïta P. Juan Grasset³, francès i traduïda per lo Dr. Don Basilio Sotomayor⁴, imprentada a València per ordre del Arquebisbe Don Simón López⁵

1. Les *Rondaies* que mossèn Alcover començà a escriure de ben jove, oïdes de llavis dels pagesos de Mallorca, són, probablement, la col·lecció rondallística més extensa del món; al seu costat resulta migrat el gran aplec de contes populars alemanys dels germans Grimm, que ha servit de base a la ciència folklòrica moderna. Mossèn Alcover, a còpia de paciència i de laboriositat, havia anat recollint aquelles contalles que la tradició oral havia conservat i elaborat, salvant així de la desaparició una branca importantíssima de la cultura popular. La seua prosa incomparable va convertir-les després en una obra mestra: *l'Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi d'es Recó* (pseudònim literari de mossèn Alcover) El primer volum d'aquest aplec es publicà l'any 1896 i el darrer ho fou en 1972, amb l'aparició del volum XXIV (Moll, 1962: 33-53; Llompart, 1964: 123-130).

2. Hi ha un error pel que fa a la grafia del cognom: es tracta de Sant Alfons M. de Liguori (Marinella 1696 - Nowa 1775). Teòleg italià. Fundà la congregació del Santíssim Redemptor. Moralista, defensà l'*equiprobabilisme*, entre el rigorisme i el probabilisme. Predicador i autor d'escrits de devoció, especialment mariana (DE, 1984: 54). Mossèn Alcover traduï l'obra *Preparació per a la mort* del sant italià esmentat, en dos volums, però per motius econòmics només pogué publicar-ne el primer (Moll, 1962: 267-268).

3. Es tracta de Jean Crasset (1618-1692), per bé que en moltes edicions apareix citat com a Jean Grasset, nascut a Dieppe, ciutat de la Normandia amb port pesquer i comerç al Canal de la Mànega, morí a París on residí tota la seua vida. Fou un autor prolífic d'obres espirituals, sovint reeditades i traduïdes. Els PP. A. De Backer - C. Sommervogel, a l'obra *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, tom II (Bruxelles-Paris, 1891), n'enumeren 26. La n° 11 és *La douce et sainte mort*, editada a París; Étienne Michalet, 1681, data de la primera edició. En aquella obra, aquests autors esmenten la nostra obra però tan sols la versió sevillana de 1750 i no la valenciana de 1830 que és la que llegia Pascual Tirado.

4. Sembla que ha de ser el pseudònim del P. Miguel Gutiérrez (cfr. Palau, XXII, 1970: 67) autor del segle XVIII que escrigué algunes obres, sobretot de devoció al Sagrat Cor de Jesús (cfr. Palau, VI, 1953: 488). Dins l'article que Palau dedica a Crasset, hi apareix com a traductor de l'obra que cita Tirado en la carta *La douce et sainte morte*, com a Dr. D. Basilio de Sotomayor i entre parèntesis hi afegeix «Padre Miguel Gutiérrez» (cfr. Palau, IV, 1951: 173-174). El P. Miguel Gutiérrez va nàixer a Cadis, el 9 de març de 1704, fou qualificador del Sant Ofici, fins que va entrar al noviciat d'Andalusia el 21 de juny de 1735. Professor de retòrica, fou acompanyant (socius) del mestre de novicis, rector de Xerès (1752), ministre de l'església a Sevilla (1764) i professor de Sagrada Escripura en 1767. Morí a Còrsega (Algayola) el 17 d'abril de 1768 (cfr. Sommervogel, 1892: 1968). El P. Uriarte (1906: 273-274, n° 4140 I, II) cita l'obra, i afirma el següent: « La Dulce, y Santa Muerte, Obra, que escribió en Lengua Francesa el P. Juan Crasset,

l'any 1830, açó per a que veja que sóc aficionat á pensar en la mort i per a fer fugir de mi la vanitat i un ben conformat. Tambe tinc prop del capsal lo Kempis⁶ i altres de gran importancia que no vull citar pera que no me prenga per un *erudit*.

Ja pòt supondre voste lo que li agradesch la firma seua i la dedicatoria cosa pera mi de gran valor i estima que m'ompli d'orgull i me fa pujar als ulls dels amics *30 enteros* lo menys.

Tambe he rebut lo Bolleti de voste i per les traces veig que es excellent la seua salut, bon humor, i ganes de lluitar ab los instituters; ¡que arremetuda li arrima á Mn Griera!⁷ ¡ché, el llòm! ¡i que gayatades!, no les volguera per a mi.

de la Compañía de Jesus, y traduxo en Castellano el Doctor Don Basilio Sotomayor. Van al fin añadidas, para utilidad de todos, assi Eclesiasticos, como Seculares, las resoluciones de los casos ocurrentes in articulo mortis; y algunas advertencias, para que cada uno pueda por si, y con tiempo, disponer acertadamente su Testamento, sin guardar à los embarazos de la ultima enfermedad» aquesta informació apareix a les dues edicions (segons ell) que tingué l'obra, la primera a Sevilla a la impremta de Joseph Padrino, en 1750, i la segona a València, Llibreria de la viuda de D. José Badal, en 1867. Al final, i entre parèntesis, afirma «De que hay numerosas ediciones intermedias» (pàg. 273). Del P. Miguel Gutiérrez, diu: «De quien nos asegura el P. Martín Garcia que 'Librum Gallico idiomate olim a P. Joanne Crasset è n. S. compositum, sub titulo *Dulcis ac Sancta mors* in Hispanum traduxit ac resolutione casuum in mortis articulo frequentiorum, variisque monitis ad testamentum ritè disponendum morituris perutilibus auxit, et in 8º (quamvis alterius nomine, proprio supresso) edidit Hispali die 10 Jan. 1750' (pàg. 273). L'edició de València citada pel P. Uriarte no és la mateixa, com es veu, que cita Tirado en aquesta carta. Respecte al P. Jean Crasset i a les nombroses edicions franceses, alemanyes, angleses i castellanés de l'obra cal consultar Carlos Sommervogel i Ernest M. Rivière (*vide* Bibliografia).

5. Simón López García (Nerpio, Múrcia, 1744 - València, 1831). Eclesiàstic. Deixeble dels jesuïtes, entrà en la congregació de Sant Felip Neri. El seu pensament i la seua activitat foren típicament tradicionalistes com a bisbe d'Oriola (1815-1824) i com abisbe de València (1824-1831).

6. Nom donat popularment al llibre *La imitació de Crist* de Tomàs de Kempis (Kempen 1380 (?) - Agnietenberg 1471). Escriptor i místic alemany (*Thomas Hemerken*). Canonge regular d'Agnietenberg, és autor de diverses obres ascètiques, la més coneguda de les quals (bé que atribuïda per alguns a Joan Gerson o a d'altres autors) és la *Imitació de Crist*, que ha estat traduïda a moltes llengües (DE, 1984: 667).

Josep Pascual Tirado s'havia iniciat durant aquests anys en la lectura d'obres ascètiques i místiques relatives a la preparació per a la mort per tal com sentia en el seu cos la malaltia que, uns quants anys després, el menaria al traspàs l'1 de gener de 1937.

7. Antoni Griera i Gaja (Sant Bartomeu del Grau, 1887 - Castellar del Vallés, 1973). Filòleg i eclesiàstic. Fou pensionat per la Diputació de Barcelona a les universitats de Halle i de Zurich. Fou un dels impulsors del *Butlletí de dialectologia catalana* (1913). Féu una aportació important dins el camp de la geografia lingüística amb la publicació de l'*Atlas Lingüístic de Catalunya*, que tingué una crítica adversa. Altres obres de l'autor que cal destacar són: *La frontera catalano-aragonesa* (1924), *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya*, iniciat en 1935. Publicà també nombrosíssims treballs monogràfics en diverses revistes nacionals i internacionals sobre llengua catalana, i tingué cura d'edicions d'obres antigues. En 1961 li fou concedida la medalla de la Diputació de Barcelona. Escrigué unes memòries, que van aparéixer en 1963 (Albertí, 1968: 348).

Pera voste ni passen anys; ni el gèla ningú, ni ningú pòt en voste; aci el que obri la boca contra lo nostre diccionari, ja ho sap, gayatá *que te crió* i tente tieso... si pots.

Tinc que dir-li que jo faig igual. El que vullga tocar á un fill meu, ja ho sap, vorá *palo* i bofetades; just es que voste defenga á son fill volgut obra de tota una vida i en el que te posades totes les seues complacencies.

¿I En Moll? Tambe es valent i te bones arrancades⁸,... en fi, que no el vull per inimich, puix eisiríe escaldat i cluixit i desllomat... á Moll recorts i un abrás.

Ja he llegit que los facicles primers seran a llum allá per Nadal⁹; ala Mn Antoni que aci els esperem en candeleta no se detinga per ningú i avant va.

Gracies per l'importancia que me dona citanme com á *autor modern*. ¿Jo autor? ¡quina vergonya..! ¡si no se res de res Mn Antoni, si jo no comprenc que voste ni altres m'alaben...! Tot siga per lo bon Jesus i la Vèrge del Lledó.

Gracies de tot, gracies, Mn Antoni.

Perdone la llanda esta, i voste ja sap que soc seu i reverent li bese la ma lo seu admirador

Josep Pascual Tirado (signat)

8. Mossèn Griera atacà en dues ocasions mossèn Alcover en sengles articles. El primer aparegué a la *Revue de Linguistique Romane*, de Paris, en una article titulat «Le domaine catalan» i subtitulat «Bibliographie linguistique catalane». Tractava de ridículs alguns treballs del manacorí (sobretot en anomenar les «Qüestions de llengua i literatura catalanes»), i en un altre passatge, que feia referència al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, hi afirmava que mossèn Alcover s'ocupava sobretot de política però que encara no havia donat una prova veritablement seriosa de la seua aptitud en el camp de la filologia romànica. A banda, al pròleg de l'*Atlas Lingüístic de Catalunya*, el tracta de «persona incompetent» en matèria de geografia lingüística. El segon atac -dirigit simultàniament contra el mestre Meyer-Lübke i contra mossèn Alcover- consistí en un article titulat *Castellà-Català-Provençal*, publicat en la *Zeitschrift für romanische Philologie*, XLV, 198-254, amb el pretext de comentar el llibret *Das Katalanische* de Meyer-Lübke. Llavors Moll, jove de vint-i-dos anys, es va alçar defensor d'aquest i de mossèn Alcover en un article titulat *Filologia arbitrària* (BDLIC, XIV (1926), pp. 289-323), prou violent, el qual refutava una sèrie d'errors continguts en el darrer escrit de mossèn Griera (Moll, 1962: 260-263).

9. Cap a la fi de 1926 aparegué el primer fascicle del «Diccionari Català-Valencià-Balear», que contenia una gran part de la Introducció (Moll, 1962: 248; 1970: 201). Per a més informació, *vide* la nota 2 de la carta següent.

CARTA N° 41

Castelló de la Plana 22-12-926

Sr. Don Juan Riutort¹: En mon poder la seua *circular* data 30 Novembre i per ella veig que lo primer fascicle serà pronte al carrer². No sap veste quanta es la meua alegria.

Ja fa temps que vaig fer bona propaganda i vaig tindre la sort de fer una vintena de suscriptors, empero com fa tan de temps que no hem parlat de diccionaris amb los dits suscriptors, no se com estarán de ganes, condicions. De totes maneres refermaré la propaganda i vorem de fer bon copiat de elles.

Naturalment que s'hen hauran de repartir algun plec en poc profit, no mes que per via de mostra a vore si piquen... i andaremos i veremos. Jo si sempre soc el mateix, disposat á [...] Mossen Antoni en tot lo que siga gust d'ell. Voste eu podeu [sic] trametre asi en avant una trentena, els que no seran de suscriptors seran pera propaganda, no prodigan clar está, si no tiran la llabor en solc bò; si fa, fa i si no... alabat siga Deu, que anem á fer-li.

Y prou romanços

A Mossen Antoni Alcover i á Moll (lo mateix que á veste) i amics de la Redaccio³ els dirá de ma part que'ls desitja bones Pasques de Nadal i que no els facen mal els pastissos ni les coques, ni les pilotes de pollastre etc i que lo Bon Jesuset els seguisca ajudant en la tal empresa. A Mosen Antoni crec que'l sentarán en el silló de la Academia de la Lengua Española⁴ perque se hu

1. Joan Riutort i Lliteres (Petra, Mallorca 1890 - Palma de Mallorca 1954). Criat i administrador de mossèn Alcover. Anà a Palma de Mallorca cap als setze anys per a posar-se al servei del Vicari General. Va dirigir l'equip encarregat de la faena d'ordenar dins les calaixeres els milers i milers de fitxes per al Diccionari (Moll, 1970: 125-127).

2. *Vide* la nota 9 de la carta anterior. Ultra això, cal dir que el primer fascicle (Tom I) porta la Introducció, que ocupa les planes I-XXII. Tot seguit, els símbols fonètics usats al Diccionari, que ocupen les planes XXII-XXXI. Finalment, l'explicació de les obreviatures usades (XXXI-LXIV). A primers de l'any 1927 apareixia el segon fascicle, on hi ha la continuació de l'explicació de les abreviatures, que ocupen les planes LXV-LXXI i 48 pàgines de diccionari pròpiament dit, que inclouen els articles de la *a* fins a *abocada*. El tom I, que contenia 15 fascicles, veié la llum al novembre de 1930. Té 920 pàgines amb més de 15.000 articles i 240 gravats; inclou els articles de la *a* fins a *arquivolta*. Encara havien de transcórrer trenta-dos anys per a l'acabament de l'obra del Diccionari. Però la publicació del primer tom era una fita memorable: una data històrica, ja que hi prenia forma visible i pública una de les obres més grans de la lexicografia romànica i catalana (Moll, 1970: 201).

3. Els redactors del Diccionari eren: mossèn Alcover, el franciscà P. Miquel Colom i Francesc de B. Moll. Posteriorment, se'ls agregà el P. Rafel Ginard Bauçà, també franciscà. Però quan aquests dos religiosos començaven a estar instruïts en el treball lexicogràfic, foren reclamats pel seu ministeri sacerdotal, i deixaren d'intervenir en la redacció (Moll, 1962: 244).

4. El 26 de novembre de 1926 eixí un reial decret pel qual es creaven vuit cadires («sillones») d'acadèmic, destinades dues a cultivadors de la llengua gallega, dues a estudiosos de la llengua

mareix i es el únic, per lo menys, jo així ho destge. L'enhorabona. Li donaré la llista dels que jo crec que voldran seguir lo que me van prometre. En tot cas ja la farem definitiva mes avant per ara son estos:

Ricardo Carreras Balado. Licenciado [sic] en F. y L.⁵.

Angel Sanchez Gozalbo. Doctor.⁶

Juan Bta Carbo Domenech. L. en F. y L.⁷.

Luis Revest y Corzo. L. en F. y L. Archiver Provincial⁸.

èuscara, i quatre a cultivadors del català (distribuïdes en dos de Catalunya, un especialitzat en llenguatge mallorquí i un altres especialista en el valencià). Aquests quatre darrers formaven una secció encarregada de fer el corresponent diccionari. Malgrat l'espectativa en favor de l'elecció de mossèn Alcover, aquest no fou elegit (Moll, 1962: 251-259; 1970: 196-200).

5. *Vide* la nota 2 de la carta n° 29.

6. *Vide* la nota 1 de la carta n° 37.

7. *Vide* la nota 2 de la carta n° 37.

8. Lluís Revest Corzo (València, 1892 - Castelló de la Plana, 1963). Historiador. Encara que havia nascut a València, ja des de molt xiquet resideix a Castelló. Després de rebre el premi extraordinari de Batxillerat a l'Institut de Castelló de la Plana, inicia els estudis de Filosofia i Lletres a la Universitat de València on rep les primeres influències com a deixeble de l'arxiver de la Catedral de València Roc Chabàs. Acabada la carrera amb premi extraordinari a la Secció d'Història -l'única llavors que es podia cursar a València-, torna a Castelló de la Plana i juntament amb Àngel Sánchez Gozalbo, Ramon Huguet Segarra -fill del patrici Gaetà Huguet Breva- Joan Carbó Doménech i d'altres, va diàriament a la Biblioteca Provincial on el director, Francisco Almarche Vázquez, influeix en el seu esperit i hi fa germinar la passió per estudiar la història, la llengua i la cultura dels valencians. Segons Sánchez Gozalbo en aquell moment *nuestra obsesión era conocer bien lo nuestro*. Al juliol de 1915, ocupa la plaça de Bibliotecari de la Provincial de Castelló, rere la vacant deixada pel seu anterior director, el ja esmentat Almarche. Posteriorment, i juntament amb el seu inseparable amic Àngel Sánchez Gozalbo, va diàriament al domicili de Salvador Guinot Vilar, poc temps després que aquest fora designat per *Lo Rat Penat* mantenidor dels *Jocs Florals*; i allí, a la seua biblioteca, hi passen hores de tertúlia junt a un altre gran amic i condeixeble de Guinot, Ricard Carreras que, segons Sánchez Gozalbo temps a venir serà mestre d'ells molt estimat. I és en aquesta època i a la casa de Salvador Guinot que aquest exposa la idea -amb paraules d'Àngel Sánchez Gozalbo- «*de publicar un boletín portavoz de una entidad literaria y científica, de carácter misceláneo, encargado de polarizar las palpitaciones de la gente estudiosa aislada en los pueblos y de paso crear una biblioteca de revistas nacionales y extranjeras con el intercambio que se obtuviese*». Amb aquests antecedents i ajudats de dos jóvens del grup -Revest i Sánchez Gozalbo- Guinot i Carreras reuneixen Gaetà Huguet Breva i Joan Carbó Doménech «*para convertir en realidad el proyecto. Sería una sociedad de régimen aristocrático, regida por unos pocos y se dedicaría a organizar excursiones por toda la tierra valenciana, empezando por nuestras comarcas primero*». D'aquesta manera, naix la Societat Castellonenca de Cultura i el seu butlletí. Revest en seria l'encarregat de la secció de cartes pobles, gràcies al coneixement que tenia del llatí. Això no obstant, molt prompte descarregarà en Mn. Betí aquesta tasca per a passar a ocupar la secretaria de la Societat, que ocuparia fins a la seua mort. Un altre aspecte de la gran cultura humanística que posseïa Lluís Revest era el coneixement dels clàssics grecs i llatins. En els primers butlletins de la Societat, s'hi publiquen traduccions valencianes, fetes per Revest, d'Horaci. Aquestes traduccions haurien de continuar apareixent al butlletí. Segons conta Sánchez Gozalbo, davant la seua insistència que les continuara, li contestà que Mn. Joaquim Garcia Girona ja quedava encarregat d'aquest quefer. En 1929, és nomenat arxiver municipal i,

Salvador Guinot Vilar. L. en F. y L. Alcalde⁹
 Biblioteca Provincial
 Gaeta Huguet Segarra. Bachiller y propietario¹⁰
 Ramon Mª Huguet Juan
 Ateneu Castellonenc
 Eugenio Roig Huguet. Abogado y propietario
 Jose Pascual Viciano. Propietario
 Carlos Sanz Aparici. Abogado
 Juan A. Nicolau Fabregat. Dentista
 Juan Bta Tejedo Secto Ayto Burriana¹¹
 Vicente Traver Tomas. Arquitecte de Sevilla, fill de Castelló¹²

temps després, en morir Salvador Guinot en 1944, per unanimitat, és nomenat cronista de la ciutat, continuant així la tasca que havia deixat el seu amic i mestre.

Col·laborà en revistes i periòdics com *Arte y Letras*, *Revista de Castellón*, *Heraldo de Castellón*, *Revista de Archivos* (Madrid), *Mediterráneo*, *Anales del Centro de Valencia* i sobretot al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*.

Entre les seues obres cal destacar *La enseñanza en Castellón de 1374 a 1400* (Castelló de la Plana, 1930, SCC), *La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu* (Castelló de la Plana, 1930, SCC), *Libre de Ordinacions de la Vila de Castelló de la Plana* (Castelló de la Plana, 1957, SCC). (Vide també la nota 5 de la carta n° 5 i la 2 de la carta n° 36) (Gimeno Betí, inèdit).

9. Vide la nota 3 de la carta n° 29.

10. Gaetà Huguet Segarra, (Castelló de la Plana, 1882-1959). Polític i escriptor. Estudià a l'Institut Nacional Agronòmic de París. Fou un dels fundadors de la *Juventut Nacionalista* (1909) i d'*Esquerra Republicana del País Valencià* a Castelló de la Plana. Col·laborà en el periòdic castellonenc *Libertad* (1930). Seguí les iniciatives del seu pare -el patrici castellonenc Gaetà Huguet Breva-, polititzant-les més encara. La seua figura fou molt coneguda per diversos mecenatges i iniciatives culturals i literàries, moltes d'elles concebudes per ell mateix. A la seua mort instituí una fundació important, que duu el seu nom, per a fomentar l'ús de la llengua i la seua ensenyança. Escriví la narració *Els valencians de secà* que fou publicada pòstumament per la Fundació Huguet a València en 1969 com a homenatge seu (Gimeno Betí, inèdit).

11. Vide la nota 3 de la carta n° 37.

12. Vicente Traver Tomàs (Castelló de la Plana, 1888 - Alacant 1966). Estudià arquitectura a l'Escola Superior d'Arquitectura de Madrid, que acabà en 1912. En 1925, va redactar un Pla d'Ordenació i Urbanització de Castelló de la Plana. En 1926, s'instal·la a Sevilla a causa del seu nomenament com a Arquitecte General i Director Artístic de l'Exposició Iberoamericana d'aquella ciutat andalusa. Per a aquesta exposició, hi va construir diversos edificis (Turisme, Extremadura, Marina de Guerra, Pavelló Sevilla) cosa que el féu mereixedor del Gran Premi de l'Exposició de 1929. En 1933, una vegada instal·lat a la seua ciutat natal, emprén algunes obres importants: l'edifici de la Diputació Provincial -en col·laboració de Luis Ros de Ursinos-, l'arciprestal de Santa Maria, el Col·legi de les Carmelitanes, la Delegació d'Hisenda, etc. A València, hi va realitzar el Palau Arquebisbal, Seminari de Moncada, etc. De la seua afecció als estudis històrics, publicà *Campoamor* (1948), *Antigüedades de Castellón* (1958) i nombrosos treballs al *Boletín de la Sociedad castellonense de Cultura*, de la qual fou membre i vicepresident. Fou alcalde de Castelló de la Plana (1939-1942) i pertangué a l'*Academia de la Historia*, *San Fernando*, *Santa Isabel de Hungría* i *San Carlos* (Sánchez Adell et alii, 1997: 100).

Enrique Delfon Mir. Empresari del Teatro Prinpal
Severino Mercé. Maestro grupo Pestagua

Aquestos son els que yo crec que serán els segurs, ells diran la veritat ¡Ah!
I yo també eh, vull ser suscriptor.

Vostes que tenen impremta¹³ havien de fer cartels pera els cantons i casinos, Besalamananos, que yo farie circular altra vegada pera que picaren ¿En la prensa d'asi volen que fem anuncis á son gust? Voste dirá. Crec jò ademes que qui farie millor lo meu paper serie lo Fill d'Armengot ó siga la llibreria i impremta on fem lo nostre Bolleti de Cultura, tenen eise ofici, personal i mijos ad hoc, si volen jo els posare en relació ab ell. Diga.

Mane puis de son afm amic

Josep Pascual Tirado (signat)

13. A la primavera de 1925, començà la Impremta mossèn Alcover que estava instal·lada en un local cedit pels Pare Franciscans. Aquesta impremta estava equipada amb tot el material indispensable per a compondre i estampar el Diccionari (Moll, 1962: 245-246).

CARTA N° 42

[contestada 1926]

Reverent Mossen Antoni Mª Alcover
Palma de Mallorca

Distinguit sinyor meu: Açó de la suscrició va en andes de bé, pareis bona arruixada la que va caent, no cal dir que jò desinteresadament volguera fora aigua á cánters, pera que voste vera compensat lo seu esforç i treballs.

Alla va un'altra llisteta de *espontáneos*:

Don Josep Pascual Viciano, Consejal y propietari

Agustin Martinez, Industrial

Ramon Almazan, ex-diputat - Alacant

Juan A. Pascual Cazador, botecari ric

Cayetano Bique Roig, contador Ajt. Burriana

Carlos Saez Aparici; abogat, diputat pro, i ric

Juan A. Nicolau Fabregat, dentiste

Saturnino Lizondo el de marres de Llucaena¹

Vicente Traver Tomas, arquitecte de Sevilla²

Enrique Delfon (?) Mir, representan del teatro

Juan Bta. Tejedo, sctr. Ayto. Burriana³

Per ara estos, un altre dia li donaré mes llista puix no pare de aturmentar als amics, enemics, coneguts i desconeguts, estic fet un teatí com á bon representan... voste ja sap que els representans son la gent mes enfadosa del mon, que no pesquen no paren, aixi sóc jò... que no dòrc agust si al xitar-me no porte a la llibreta un parell de suscritors. Jo crec que en eixir lo primer fascicle se podrá fer propaganda. Ara be si vosté que te imprenta fera uns prospectes ben raonats jò els manaría repartir per totes bandes i fins els posariem per los cantons... res que á bones ó á males hem d'arribar als cinquanta, es empenyo.

Digam Valencia qui la treballe, puix ja estic damunt d'ella á fer l'article, del Diccioniari, encara que Valencia la conec pòc empero tinc amics *ratpenatistes*... que parlen sempre el castellá.. pero son del Rat Penat.

Digam també quan eixirá la primer fascicle puix es esperat en candeleta

Pera la Biblioteca provincial me demanen la coleccio completa del seu Bolleti. Diga quan costaria de diners. Alli esta el llibret de Tarraza⁴ que vosté voldria tindre copia i que per raons de traslat de llibrots i estans no s'ha pogut copiar, jo crec que si voste li escriguera directe á Don Lluís Revest i Corzo,

1. *Vide* la nota 4 de la carta n° 37.

2. *Vide* la nota 12 de la carta 41.

3. *Vide* la nota 3 de la carta n° 37.

4. *Vide* la nota 26 de la carta n° 30.

Caballers 31 que es el bibliotecari, dient-li que me disara traure copia ó traure-la ell, crec que ho lograria, en manta facilitat. Façau aixina.

Vetja quan li sobra un poquet de temps i ens envia una coseta bona com a seua pera el nostre Bolleti, ens voriem molt honrats.

A Revest no diga la meua indicacio; pot dir que «la culpa la té la perea de Pascual» i fen com si á mi me tinguera per pereós li ho encomana á ell, ó que me cride pera copiar ho jo.-

Jo crec que ja li he donat prou llanda, escric no a glops, si no apresca puix vullc que ixca la lletra aquesta en lo correu de la nit... de faltes no en parlem, i de lletra bonica ... ni dibuixa ... en carbó. Empero veste eu perdona i me dona l'absolució que se dona als desastrats i arreus.

Al amic Moll de part meua un abrás i que me faça un articlet sobre el *En*, que té empenyo el sinyor Huguet⁵.

Li recomane tot lo dit i si acás te que tardar en eixir el Diccionari, pararé la suscrició en els de menos franquea puix se escaramán de la tardança.

Ja sap veste que soc son devot que li besa reverent la ma affm

Josep Pascual Tirado (signat)

5. *Vide* la nota 8 de la carta n° 37.

CARTA N° 43

Castellon [sic] 6 Març 1929

[contestada 25 març 1929]

Reverent Mn Antoni Mª Alcover

Distinguit amich i sinyor meu: Suponc que habrà rebut los nostre Bolleti de la Societat Castellonenca de Cultura i que per ell s'haurá enterat de les dos desgracies que plorem de veritat.

Son elles *Mn Garcia Girona*¹, el autor épic del nostre Maestrat i celeberrim traductor poeta Horaciá i l'altra la mes coënta, la que'ns ha traspasat l'ánima per referir-se al mestre, al director al ánima del nostre Bolleti á *Don Ricardo Carreras i Balado*². Era incansable en lo treball; era lo que arreglava la Revista, el que corregia originals, proves, *formatto* el que mantenia correspondencia lliteraria en tot lo mon, el que no vivia mes que pera el Bolleti i ademes era un entusiasta del nostre diccionari y devot de vosté.

Va morir com un cristiá de cepa vella, en el nom de la Mare de Deu en los llavis agarrat á un Crucifijo que la seua sinyora Carmen, la filla, i els amics li donavem i ajudavem á ben morir.

«Verge Maria, ajudeume en la agonia» «Mare de Misericordia» açó ho va dir dosentes mil vegades en fruició (?), amor i devoció.. i sabia que se moria. Li va donar el combregar el Sr. Obispo Don Felix Bilbao (de Tortosa) i va morir com un san.

¿Ricardo veste vol anar al Cel?... li diem els amics... Sí, Sí... responia...

-Puix anirá, anirá; digue Jesus, Jesus, Jesus i Jose ... i Maria... asistidme en mi ultima agonia, i don Ricardo besant lo crucifijo ho dia ab devosio tremenda... i va entregar l'ánima al nostre Sinyor dient-ho

¿No es veritat que esta en lo Cel, lo nostre Director?

Ens ha dolgut molt. Voste, Mossen Antoni encomanel al Nostre Sinyor en les seues oracions i pose-li dos párrafos en lo Bolleti³ de veste que jo li ho agrairé molt.

1. Mossèn Joaquim Garcia Girona (Benassal, 1867 - Baeza, Jaén, 1928) va morir exactament dia 13 de desembre de 1928 a Baeza, on era el prefecte del Seminari menor. Els membres de la Societat Castellonenca de Cultura i amics de Mn. Garcia Girona, en saber de la seua mort, publiquen al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* en el primer quadern de l'any 1929 la postal que el mossèn havia escrit a Àngel Sánchez Gozalbo i que hi havia arribat només uns dies abans del seu traspàs la qual era tota una premonició: *Baeza (Jaén) a 10 de Dembre. Amic: Li escric desde el llit, de un catarro. Tinc fet l'acabament de Chert . També del Jardí d'Horaci i alguna altra coseta. En martxa la H del Vocabulari. Ho enviaré tot prest. Salutacions al Sr. Ricard, que's cuide (i no fume massa), a D. Salvador i a D. Gaetà. De vosté afm. Joaquim Garcia (BSCC, 1929, I: 1).*

2. Ricard Carreras Baldo fou un vertader mestre i pare espiritual de Josep Pascual Tirado per tal com l'inicià en el món de la llengua i de la literatura valencianes.

Era el meu mestre i el que m'ensenyava á escriure i tindre bon gust...
Recorts a Moll i voste que se mantinga be de salut li desitja son devot que li
besa la má reverent

Josep Pascual Tirado (signat)

3. La nota necrològica referida a Ricard Carreras no pogué publicar-se al *Bolletí del Diccionari* perquè aquest havia desaparegut l'any 1926. *Vide* la nota 2 de la carta nº 44.

CARTA N° 44

Castelló de la Plana 18 Abril 1929

Reverent Mn Antoni Mª Alcover

Distinguit amich meu: Ab grandissima alegríia vaig rebre lo volum X de «Rondaya de Rondayes», en la que vosté se lluis tot lo que vòl i demostra una vegada més que es escriptor de bon mélis i mestre consumat en llengua catalana.

¡Quina enveja li tinc, si jo puguera alplegar á fer coses com eises! Ho vaig llegir tot de una sentada, i me vaig enfolgar i vaig gaudir de ferm una bona estona de tal manera que tinc que llegir les Rondayes un altra vegada. Jo me he permitit el atreviment de fer la resenció en lo Bolleti nostre¹; aisi que en lo fascicle que ve, ja llegirá la nota bibliogràfica que yo li faig.

Voste prengue la dita nota com un acte de sinceritat. Volguera saber dir-ho millor pera fer-li tota la justícia que mereis eisa preciosa colleccio de Rondayes que me tenen encantat. Fassa lo favor de dir-li á Moll que l'article referent á Mn Garcia Girona que el face pronte i el tramete cap aci i li el publicarem en lo nostre Bolleti². Els amichs ya ho saben i l'esperen afanosos.

Salvador Guinot va mostrar desitjos de tindre los seus darrers volums, diu que te els primers; i yo tinc desitjos de tindre-los tots, en tinc tres volums nomes. A Salvador Guinot li vaig disar el X i també va fer elogis grans. Be, Mn Antoni; ja vaig llegir que vosté va actuar en els funerals de la Reina lo que me prova que está be i ademes la seua darrera postal me va omplir de satisfacció.

1. Dins l'apartat «Notas bibliográficas», hi aparegueren les notes elogioses que Pascual Tirado redactà en ocasió de la tramesa per part de mossèn Alcover del tom X de «l'Aplec de Rondalles Mallorquines d'en Jordi d'es Recó» (pseudònim literari de mossèn Alcover). El volum, segons Pascual Tirado, portava una dedicatòria adreçada al castellonenc. A les notes, hi fa constar l'agermanament entre les terres de Castelló de la Plana amb les de Mallorca unides per una dèria comuna: la recopilació de rondalles populars (BSCC, X (maig-juny 1929), III, p. 151).

2. La nota necrològica sobre mossèn Garcia Girona que Pascual Tirado demana a mossèn Alcover, ja no pogué aparéixer al «Bolletí del Diccionari» perquè aquest havia interromput la seua publicació l'any 1926 per escassetesa de subscriptors i de mitjans econòmics per a sostenir-la. Durant vint-i-cinc anys (1901-1926) havia estat l'òrgan periòdic a través del qual l'obra de mossèn Alcover havia exhibit una barreja d'estudis, noticiaris, ressenyes, polèmiques i diatribes. A partir de 1933 (ja traspasat mossèn Alcover), tornà a aparéixer de la mà de Francesc de B. Moll conservant el seu títol originari i afegint-hi el subtítol de «Revista mensual de lingüística, folklore i literatura». Hagué d'interrompre la seua edició definitivament a mitjan volum XVIII pel juliol de 1936 per raons òbvies (Moll, 1070: 274-276).

Gracies a Deu tots estem be. Manem faiena que jo ya sap tinc mol de gust en servir-lo.

A Deu pregan per la seua salut i per la de tots, soc de voste a qui bese reverent la ma afm S.S.

Josep Pascual Tirado (signat)

Encara que veja lo present *membrete* no se asuste, no me pasa res, es que estic aci, per fer-li companyia al mege de guardia que es amich, ¿Estem?³.

3. Es refereix al fet que el full on Pascual Tirado redactà aquesta carta porta el membret de «Casa de Socorro».

CARTA N° 45

Castelló de la Plana 17 Sepbre 1930

Reverent Mossen Antoni Mª Alcover

Distingit [*sic*] amic meu: Dempres de interessarme per la seua salud a la que á Deu pregue que siga tan bona com la meua gracies ad Ell. El notición que voste va á rebre es dels que avans de recibir-los se te que pujar dalt d'una cadira, fer encara puntelletes, alçar els brassos ben alts, estirar los dits i alplegar á la cuberta i tocarla ben tocá ¿sap voste?

Y si no es aisina no se pot donar puis es condició indispensable; voste faça un bolantí per culpa meua i [si] se esclafe els nassos, o se trenque un brás (Deu ens lliure) li la donare estan ben sentat en la seua cadira flairera o framera. Alla va: Aquell Tomba-Tossals que voste sap... ja va per lo mon entre unes tapes molt boniques tot orlat, ple de dibuixos, i mes pito que un sorell¹; crec que molt pronte passarà el gran bassal Mediterrani i atracará en Palma de Mallorca, pillarà el camí entre peus i s'adressará cap á casa de voste á saludarlo reverent com voste se mereis ¿Es notición ó no, Mossen Antoni? ¡Ja ho crec!

Voste l'acullirá be, i ademes farà que se venguen algun [*sic*] exemplars. Voste me dirá la llibreria on se tenen que dur i en els periodics d'alli voste á algun bon amic digue algo i si acás el periodic trametisque'l cap aci per donar codonyeta als de la terra meua. Ja que ningú es profeta en sa terra.

Voste ja sap lo que vullc dir en tot aço puix es mol de *primerissos* estes coses i ademes que se tenen que arreplegar les rentes gastades que son moltes.

Recorts á Francesch Moll, i digalí que me faça propaganda que ell tambe me vol molt i vol que yo isca á *flote*. Bese la ma reverent son amic afm

Josep Pascual Tirado (signat)

1. Segons la data de publicació de *Tomba-tossals* que es pot llegir al colofó de l'obra, aquesta afirmació no és ben bé exacta. La data allà consignada és la de 20 de setembre de 1930, i aquesta carta està datada el 17. Probablement, l'afirmació de Pascual Tirado es podria explicar pel fet que se'n féu una tirada de 1036 exemplars distribuïts de la següent manera: 1000 exemplars en paper especial *Torras Juvinyà*, 25 exemplars en paper de fil *Gvarro*, marcats de l'1 al 25, i 11 exemplars gran marge en paper de fil *Vidalón*, nominats a màquina i numerats de l'I a l'XI, fora de venda; Pascual Tirado es devia referir a aquests darrers, que hi apareixerien uns dies abans. L'obra fou publicada per la Societat Castellonenca de Cultura i porta els dibuixos de Bernat Artola (coberta i caplletres), dibuixos de F. Pérez Dolz i vinyetes de Lluís Sales Boli. Porta la següent dedicatòria: «A la bona memòria de Ricard Carreras i Balado, guia i mestre meu doctíssim».

Tinc alguna esperança de venta en eises illes i en especial en Palma de Mallorca, seria cosa molt honrosa pera mi i la meua Societat que en colocalre un centenar ¿dic massa?

Pepe Pascual (signat)

Li envíe un prospecte de una obreta que hem editat i que entre els erudits tindrà acceptació².

2. Probablement, deu tractar-se de les *Regles d'amor i parlament d'un hom i una fembra* (vide la nota 2 de la carta n° 27).

CARTA N° 46

Castello 3 Octubre 1930

[contestada, 6 octubre 1930]

Reverent Mossen Antoni Mª Alcover

Distingit amich: En mon poder la seua en la que me diu que ha rebut l'exemplar del *Tomba-Tossals*. Faça lo que puga, quan escriga En Moll en *Studio*¹ algo, me ho trametra per donar-mos pòt per aci.

Sapia puix que hem guanyat el premi únic entre tots els de Espanya durant este any al millor llibre impres en la Camara del Llibre de Madrid; ya veu quina sort. Esta casi agotada l'edició. Per açi se ho queden com benitetes de 24 hores. Alabat sia Deu. No me ho podia figurar.

Els ajuntaments se ho queden á pilots pera premis á les escoles en la festa del llibre. Prou (?) veja si eise Ajuntament faria lo mateix; seria un gran honor que aci faria mol de efecte mas que foren quatre ó cinq no mes.

Estic com gat entre rates, mes pagat que Quirineldo, no se com agrair tan de be.

Ja tinc ganes de vore el jui de voste i de En Moll á qui li donara recorts. Voste ja sap que estic a son manar que les meues alegries li les participe com a fill com jo m'alegre dels seus exits i mampreses.

Bese la seua ma reverent

Josep Pascual Tirado (signat)

1. El títol autèntic de la revista era *Studia* i, efectivament, al n° 16 (novembre de 1930, pàg. 372) hi ha una nota bibliogràfica sobre el *Tombatossals* feta per Francesc de B. Moll. És, sens dubte, la primera ressenya cronològicament que es feia sobre aquesta narració. En la nota, Moll hi afirma, entre altres coses: «José Pascual y Tirado nos presenta en su precioso libro un tesoro de fantasia popular y de ideología mítica...». En un altre paràgraf fa un elogi de la *Societat Castellonenca de Cultura* per la publicació del llibre, i més avant, continua Moll: «Quien quisiera conocer el espíritu entusiasta al par que irónico de los levantinos, lea este libor de *contalles* (lo que nosotros llamamos *rondalles*) que refleja ese espíritu como un espejo de perfecta limpidez. Todo en él es atrayente y simpático: la perpetua ironía; la naturalidad con que aparece tratado hasta el elemento sobrenatural y mitológico...», per a afirmar, cap al final de la ressenya, dient: «Los estudiosos del *folklore* encontrarán en la leyenda de *Tomba-tossals* muchos puntos de estudio y comparación con los cuentos populares de otras regiones». Aquesta idea serà, temps a venir, repetida pels crítics literaris que s'han ocupat de l'obra de Pascual Tirado per donar a la narració un valor efegit de mite de la nostra literatura contemporània.

CARTA N° 47¹

Senyor Francesch de B. Moll.- Distingit amic: no se pot ni pensar la gran tribulació que invadeix lo meu esprit en aquestos moments en que la gran pèrdua del nostre Mossen Antoni² és un fet: un fet que Deu ha volgut i que nosaltres hem de acatar, pero també plorar molt, però molt. No cal dir lo que jo volia al plorat canonge, lo agrait que de ell estava i lo molt que la meua pobra personalitat li devia. Ell tal volta fou la causa, lo principi de les meues aficions, entusiasmes i afanys per la llengua vernàcula; ell fou l'esperó que me feu arremetre contra tota envejeta y contra tot obstacle que per davant em se posava a fi de recurtarme les ales i ferme desmaiar; ell fou lo meu espill; en la seua tenacitat i fermesa i perseverància me mirava jo; i si en tant en tant sofria algun tropeçó..., mirant-me en les gran traves que ad ell també li posaven en lo camí i que no eren prou a que dixara la seva gran Obra del Diccionari³, jo també no parava, i avant avant sempre, fins que vaig vore coronada la meua labor i estudis i treballs en la publicació de «Tomba-tossals». Pobre mossen Antoni! Ell estarà en lo cel, i desde allí pregarà perquè la seua il·lusió i entusiasme seguisca avant baix la vostra direcció. Lo meu sentit condol a la família i a tots els vers amants de nostra llengua. Resem per la seua ànima, i que desde lo cel ens beneisca a tots. Soc de vostè

Josep Pascual Tirado

1. Aquesta carta no figura a l'arxiu de can Moll. Fou publicada a la revista *Studia* (la mateixa on Moll publicà la ressenya al *Tombatossals*, vide la nota 1 de la carta anterior) de 1931-32 (gener-febrer de 1932), pp. 170-171. La dec a l'amabilitat i a la recerca fruitosa del meu amic Jaume Corbera.

2. Segons recompta Moll, així s'esdevingueren els darrers moments de la vida de mossèn Alcover: «El dia 6 de gener de 1932, poc després de dinar, li pegà violentíssim el tercer atac d'apoplexia, que, amb tot i haver-se aplicat tots els remeis de la ciència, posà fi a la seva vida al cap de quaranta-vuit hores (poc abans de les dues del dia 8)» (Moll, 1962: 284).

3. Al·ludeix als problemes de tot tipus que hagué de patir durant tota la seua vida, especialment els polítics, arran del trencament amb diverses institucions a què pertanyia, i principalment amb l'Institut d'Estudis Catalans. De tot això en dóna compte Francesc de B. Moll a les obres citades en la bibliografia.

— BIBLIOGRAFIA —

- ALCOVER, Antoni & F. de B. MOLL (1975) *Diccionari català-valencià-balear*, 10 volums. Palma de Mallorca. Segona edició, corregida i posada al dia. [=DCVB].
- AGUIRRE SIRERA, José Luis (1985) «Ricardo Carreras (1866-1929)», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXI (I), pp. 1-17.
- ALBERTÍ, Miquel (1966) *Diccionari biogràfic*, I (A-C). Albertí, editor. Barcelona.
- ALBERTÍ, Miquel (1968) *Diccionari biogràfic*, II (D-L). Albertí, editor. Barcelona.
- ALBERTÍ, Miquel (1969) *Diccionari biogràfic*, III (M-P). Albertí, editor. Barcelona.
- ALBERTÍ, Miquel (1970) *Diccionari biogràfic*, IV (Q-Z). Albertí, editor. Barcelona.
- BOLLETÍ DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA (1921-1922) *Tom XII*. Palma de Mallorca, 1922 (= *BDLIC*).
- BOLLETÍ DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA (1926). *Tom XIV*, nº 3. Gener-març. Palma de Mallorca (= *BDLIC*).
- COLON, Germà & Amadeu-J. SOBERANAS (1986) *Panorama de la lexicografia catalana. De les glosses medievals a Pompeu Fabra*. Biblioteca Universitària, 7. Enciclopèdia Catalana, S.A. Barcelona.
- ESTEVE I PALOMAR, M. Teresa (1986) *La literatura a Castelló de la Plana (1900 - 1923)*. Memòria de Llicenciatura. Universitat de València. València.
- FARAUDO de SAINT-GERMAIN, Luis (1951-1952) «El 'Libre de Sent Soví'. Recetario de cocina catalana medieval», *Boletín de la Real Academia de Buena Letras de Barcelona*, XXIV, pp. 5-81. Barcelona.
- GIMENO BLAY, Francisco M. (1992) «El manuscrit II-3096 (olim 2. Ll.1) de la Biblioteca del Palacio Real», dins *Caplletra*, nº 13, pp. 175-184. València.
- GIMENO BETÍ, Lluís (1996) «Mossèn Joaquim Garcia Girona i la recerca lingüística valenciana de començaments de segle», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXXII (III), pp. 431-456. Castelló de la Plana.
- GIMENO BETÍ, Lluís (1998) *De lexicografia valenciana. (Estudi del Vocabulari del Maestrat, de Joaquim García Girona)*. Biblioteca «Sanchis Guarner», nº 44. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat. València / Barcelona.

- GIMENO BETÍ, Lluís (en redacció) *Joaquim García Girona: lleialtat lingüística i creació literària*.
- GIMENO BETÍ, Lluís (inèdit) *Panorama de les lletres valencianes. Escriptors castellanencs dels segles XII al XX*.
- GIMENO BETÍ, Lluís & Ferran ARASA GIL (1992) «Toponímia de reg del terme de Castelló de la Plana», dins *Actes del XVIè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica*, Castelló de la Plana, 12, 13 i 14 d'abril de 1991, XLVIII, pp. 259-267.
- GIMENO BETÍ, Lluís & Ferran ARASA GIL (1993) *La toponímia del terme municipal de Castelló de la Plana*. Edicions de l'Excel·lentíssim Ajuntament de Castelló de la Plana.
- GONZÁLEZ-ESPRESATI SÁNCHEZ, Carlos (1943) «Un ingenio vernáculo», *Boletín de la Sociedad Castellonense de cultura*, XVIII, (I), pp. 40-60. Castelló de la Plana.
- GRAN ENCICLOPÈDIA VALENCIANA (1991), volum V (gel-liz). Difusora de Cultura Valenciana, S. A. Castelló de la Plana.
- LIBRE DE SENT SOVÍ (receptari de cuina), a cura de Rudolf Grewe. Els Nostres Clàssics. Col·lecció A, n° 115. Editorial Barcino, 1979. Barcelona.
- LLOMPART, Josep Maria (1964) *La literatura moderna a les Balears*. Els treballs i els dies, n° 2. Editorial Moll. Mallorca.
- MOLAS, Isidre (1972) *Lliga Catalana. Un estudi d'Estasiologia. Volum primer*. Edicions 62. Barcelona.
- MOLL, Francesc de B. (1962) *Un home de combat (Mossèn Alcover)*. Editorial Moll, col·lecció Raixa n° 56-57. Palma de Mallorca.
- MOLL, Francesc de B. (1970) *Els meus primers trenta anys (1903-1934)*. «Els treballs i els dies», n° 8. Editorial Moll. Mallorca.
- OSSET MERLE, José (1935) «Un libro de cocina del siglo XIV», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XVI (maig-juny), pp. 156-177. Castelló de la Plana.
- PALAU Y DULCET, Antonio *Manual del libro hispanoamericano*, 2ª edición corregida y aumentada, Barcelona, Librería Palau, 1951, vol. IV; 1953, IV; 2ª edición aumentada y corregida, Barcelona/Oxford, A, Palau/ The Dolphin Book, 1970. [= Palau].

- PASCUAL TIRADO, Josep (1929) «Com vaig escriure jo el Tomba-tossals», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, X (III), pp. 111-113. Castelló de la Plana.
- RAMOS ALFAJARÍN, J. Rafael (1989) *La qüestió lingüística en la premsa de Castelló de la Plana (1834-1938)*. Col·lecció Universitària, n° 3. Diputació de Castelló. Castelló de la Plana.
- REGLES DE AMOR I PARLAMENT DE UN HOM I UNA FEMBRA, obra atribuïda a mossèn Domingo Mascó (segle XIV), ab un estudi crític d'Eduard Julià. Societat Castellonenca de Cultura, «Llibres rars i curiosos, 1». Castelló de la Plana, 1920.
- RICO, Albert & Joan SOLÀ (1995) *Gramàtica i lexicografia catalanes: síntesi històrica*. Col·lecció Biblioteca Lingüística Catalana, 16. Universitat de València.
- RIQUER, Martí de (1964) *Història de la literatura catalana*, II. Edicions Ariel, Barcelona.
- RIVIÈRE, Ernest (1911) *Corrections et Additions à la Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, XII. *Supplement*. Toulouse [reprint: Louvain, 1960].
- SÁNCHEZ ADELL, José & Eugenio DÍAZ MANTECA, Fernando OLUCHA MONTINS, Francisco PASCUAL MAS (1997) *Personajes ilustres castellonenses*. Exmo Ayuntamiento de Castellón. Edita: PECSA-Mediterráneo. Castelló de la Plana (citad Sánchez Adell *et alii*).
- SÁNCHEZ GOZALBO, Àngel (1964) «Huellas indelebiles: (confidencias de un amigo de la infancia)», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XL, IV, pp. 288-305. Número dedicat a Luís Revest Corzo. Castelló de la Plana.
- SIMBOR I ROIG, Vicent (1988) *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939)*. Biblioteca «Sanchis Guarner» n° 16. Institut de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.
- SIRERA, Josep Lluís (1995) *Història de la literatura valenciana*. Edicions Alfons el Magnànim. Institució Valenciana d'Estudis i Investigació. Generalitat Valenciana. Diputació Provincial de València. València.
- SOLDEVILA, Ferran (1974) *Resum d'història dels Països Catalans*. Edició ampliada a cura de Miquel Coll i Alentorn. Editorial Barcino. Barcelona.
- SOMMERVOGEL, Carlos (1891) *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, nouvelle édition [3^a], tomo II. Bruxelles-Paris.

SOMMERVOGEL, Carlos (1892) *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, tomo III. Bruxelles-Paris.

UBIETO, Antonio & Juan REGLÁ, José María JOVER y Carlos SECO (1970) *Introducción a la historia de España*. Editorial Teide. Barcelona.

URIARTE, P. J. Eug. (1906) *Catálogo razonado de obras anónimas y seudónimas de autores de la Compañía de Jesús pertenecientes á la antigua asistencia española: con un apéndice de otras de los mismos, dignas de especial estudio bibliográfico (28 sept. 1540-16 ag. 1773)*, tomo tercero. Madrid.

**ÍNDIX DE MOTS
ACLARITS QUE APAREIXEN
A LES CARTES**

Abagotat (carta n° 21)
Abotar formigades (carta n° 21)
Agraó (carta n° 36)
Alerada (carta n° 33)
Anar a fosques (carta n° 12)
Arruixada (carta n° 30)
Badina (carta n° 30)
Bardir (carta n° 30)
Batzola (carta n° 30)
Blascos de moltó (carta n° 39)
Borrasqueta (carta n° 12)
Botillejar (carta n° 30)
Bragada de taronges (carta n° 21)
Cabut (carta n° 12)
Caixer (carta n° 21 (carta n° 21))
Calafat (carta n° 30)
Calfar (carta n° 30)
Calzereller (carta n° 23)
Cap de colla (carta n° 26)
Capades de terrer (carta n° 26)
Caporal (carta n° 26)
Conlloga (carta n° 26)
Curta de vions (carta n° 12)
Despernegat (carta n° 30)
Desperrenegat (carta n° 30)
Dimitar (carta n° 26)
El Bovar (carta n° 12)
Enfarinat (carta n° 30)

Engaldir (carta n° 30)
Esquifinyat (carta n° 30)
Estirós (carta n° 30)
Façats (carta n° 39)
Falques de taronger (carta n° 12)
Fermaler (cartes n° 23 i n° 26)
Ferpisser (carta n° 23)
Fer-se a la fanzella (carta n° 23)
Fesol mancofí (carta n° 12)
Galifant (cartes n° 26 i n° 30)
Garxa (carta n° 12)
Gatir (carta n° 37)
Gerra (carta n° 30)
Llistes llergues (carta n° 12)
Llosmos (carta n° 26)
Llosmos de riu (carta n° 30)
Llúdia (carta n° 21)
Madaleneta (carta n° 30)
Mirallíssim (carta n° 30)
Morralla (carta n° 21)
Mostatxó (carta n° 30)
Negre com una llúdia (carta n° 21)
Nou d'eixarc (carta n° 39)
Pabesant (carta n° 23)
Parat (carta n° 33)
Pinyolada (carta n° 30)
Pollastre tomater (carta n° 30)
Preada (carta n° 26)

Raïm empaperinat (carta n° 21)
Recapter (carta n° 21)
Regall (carta n° 21)
Regatxol (carta n° 30)
Relaix (carta n° 21)
Retrucar (carta n° 30)
Revolta (carta n° 30)
Saboc (carta n° 26)
Salsa camilina (carta n° 39)
Samaruc (carta n° 21)
Sorregada (carta n° 21)
Trisparís (carta n° 21)
Ull de fila (carta n° 12)
Xarcullera (carta n° 12)
Ziscat (carta n° 23)

AQUEST LLIBRE ES VA
ACABAR D'IMPRIMIR EL DIA
23 D'ABRIL DE 2000, FESTA DEL
LLIBRE, I DIADA TRADICIONAL DE SANT JORDI,
A LA CIUTAT DE CASTELLÓ DE LA PLANA,
SETANTA ANYS DESPRÉS DE L'APARICIÓ
DEL *TOMBATOSSALS*, OBRA MÍTICA DE
LA NOSTRA LITERATURA PAIRAL.

